NIEUWSBLAD

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

Jaargang 27 | nummer 2 | juni 2016

De bouw van het Rijksstoomgemaal op Ameide-Sluis in 1891 P13

COLOFON

Het nieuwsblad is een uitgave van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en verschijnt vier keer per jaar.

ISSN: 1569 - 7800

HET BESTUUR

Voorzitter:

H. van den Heuvel	Voorstraat 99	4132 AP Vianen	tel. 0347-355180

Vice-voorzitter:

D. Siegersma	Fransestraat 12	4233 ED Ameide	tel. 0183-602676

Secretaris:

C.W. Broekman	Broekseweg 59	4233 CT Ameide	tel. 0183-601811

Penningmeester:

J. Stasse	De Bogerd 19	4233 GN Ameide	tel. 0183-602488

Algemeen adjunct:

J.A. Maatkamp	Lekdijk 18	2769 GA Langerak	tel. 0183-602071

Leden:

C. van Gelderen	Prinsengracht 43	4233 ET Ameide	tel. 0183-602198
J. de Gruyter-de Kruyk	Voorstraat 3	4233 EA Ameide	tel. 0183 609280
A. Terlouw-vd Grijn	Vijf Akkers 18	4235 AH Tienhoven	tel. 0183-602110
J. Verwolf	Paramasiebaan 4b	4233 EX Ameide	tel. 0183-601749

BESCHERMHEER

dr. C.C. van Stolk, Ambachtsheer van Ameide

ERELEDEN

K. van der Grijn, A.M. den Oudsten, C. Rijnhout en R.A. Tieman

CORRESPONDENTIEADRES

C.W. Broekman info@ameide-tienhoven.nl internet: www.ameide-tienhoven.nl

LEZINGEN EN EXCURSIES

J. de Gruyter-de Kruyk marjan_de_gruyter@hotmail.com

J. Verwolf verwo360@planet.nl

REDACTIE NIEUWSBLAD

A.P. Provoost bramprovoost@kpnplanet.nl

C. van der Grijn cvdgrijn2@gmail.com

A. Tukker ajtukker1943@kpnmail.nl

LEDENADMINISTRATIE

J. Stasse jstasse@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt minimaal €17,50 per jaar, over te maken op bankrekeningnummer NL42RABO0301952248 van de Rabobank in Ameide, t.n.v. de penningmeester van de vereniging.
Opzegging van het lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden. Het verenigingsjaar loopt van 1 januari tot en met 31 december.

De redactie besteedt de uiterste zorg aan de in dit nieuwsblad opgenomen artikelen. Onvolkomenheden kunnen echter voorkomen. Het bestuur van de Historische Vereniging aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor daaruit voortvloeiend ongerief.

Het is zonder voorafgaande toestemming van de auteur niet toegestaan een artikel of delen daarvan over te nemen, te (doen) publiceren of anderszins openbaar te maken of te verveelvoudigen.

Drukwerk: Van der Perk Groot-Ammers

Inhoud juni 2016

3 Van de hoofdredacteur

4 Verenigingsnieuws

4 Algemene ledenvergadering 2016

5 Dodenherdenking 2016

6 Historische Vereniging scoort andermaal uitnemend bij Rabobank

6 Reacties van lezers

7 “Project Ameide” van obs Hendrik van Brederode

8 S.D.A.P. afdeling Ameide 100 jaar geleden opgericht. De eerste jaren...

13 De bouw van het Rijksstoomgemaal op Ameide-Sluis in 1891

22 Jagen op de Lek...

30 Een mislukte passagiersdienst op de Lek via Ameide. De stoombootonderneming Concordia (1879-1882)

37 Van Kesteren en De Jong. Twee bakkersfamilies op de Hoek (van de Dam)

44 Een neringdoende in Ameide rond 1900... Herinneringen van Klaas Verhoef (1885-1974)

Van de hoofdredacteur

Beste leden en meelezers van het Nieuwsblad,

Bij het schrijven van dit stukje en het afronden van het tweede nummer van de 27ste jaargang van het Nieuwsblad van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven is het volop zomers. Voor mijn huis dartelen mensen in bootjes over de Lek, genietend van de zon. Dat doet me teruggrijpen naar een foto, die het spelevaren in de polder bij Ameide rond 1900 weergeeft. Twee goed geklede heren gaan er met een roeiboot op uit. Het zijn de zwagers A.P. de Jong en M. van Bonzel. Over Matthijs van Bonzel is uitgebreid geschreven in het vorige nummer van het Nieuwsblad (maart 2016). Over Dries de Jong, die o.a. kassier van de lokale Boerenleenbank is geweest, staat er meer in dit nummer.
Deze uitgave begint zoals gebruikelijk met het verenigingsnieuws en de reactie(s) van lezers. Ook wordt er aandacht geschonken aan de 4 mei-herdenking en aan het 'Project Ameide' van de obs Hendrik van Brederode. Aan beide activiteiten heeft de HVAT haar medewerking verleend. Het eerste lange artikel gaat over de oprichting en eerste jaren van de afdeling Ameide van de SDAP. In juli 2016 is het 100 jaar geleden dat deze afdeling werd opgericht. Hoe ging dat in zijn werk en wie waren in Ameide de sociaaldemocraten van het eerste uur?
Het hoofdthema van dit nummer bestaat uit een aantal activiteiten op en rond het water. Het is dit jaar 125 jaar geleden dat het Rijksstoomgemaal op Sluis werd gebouwd. De regionale pers besteedde daar destijds ruim aandacht aan. Deze berichten vormen de basis van een artikel over de bouw van dit gemaal. Walter van Zijderveld schreef een artikel over het 'Jagen op de Lek', dat wil zeggen het voortbewegen van boten over de Lek voordat er motoren waren. Hoe kwam je van Schoonhoven in Vreeswijk als de stroom en de wind tegenzaten? Een derde stuk rond het thema water gaat over een mislukte passagiersdienst tussen Ameide en Arnhem eind 19de eeuw.
Het is algemeen bekend dat er heel lang een bakkerij gevestigd was op de hoek van de Dam. 'De Bakker op de Hoek' was een begrip in Ameide. Er is al eens uitvoerig geschreven over de bakkers Langerak en Van der Zijden. In dit nummer komen hun voorgangers, de bakkers Van Kesteren en De Jong, aan de beurt.
We blijven nog nagenieten van de tentoonstelling over de neringdoenden in Ameide. Via een kleindochter kwam de redactie in het bezit van de uitgetypte herinneringen van Klaas Verhoef. Deze uitbater van 'De Verscheidenheid', de winkel op de hoek van de Oudendijk en de Benedendam, schreef in de jaren 1950 zijn 'memoires'. Deze herinneringen geven een persoonlijk inkijkje in het wel en wee in Ameide en omgeving in het begin van de vorige eeuw. Over de reden om dit op te schrijven zegt hij zelf het volgende: *"Omdat de tijden zoo veranderd zijn wil ik hier enkele regels laten volgen om te vertellen, hoe het in mijn jeugd was. Hopelijk volgt er dan enige dankbaarheid voor de voorrechten die we nu mogen bezitten"*.
Dat was een uitspraak van zo'n 60 jaar geleden. Hoe dankbaar zijn wij heden ten dage?
'Herinneringen levend houden en namen noemen', dat was het thema van de dodenherdenking op 4 mei 2016. Maar het is ook een van de doelstellingen van dit Nieuwsblad. Laat ons weten wat u er van vindt en schrijf eventueel zelf uw eigen verhaal. Voor u zelf misschien heel gewoon, maar voor anderen toch vaak interessant en bijzonder. Ik wens u wederom veel leesplezier toe.

Met vriendelijke groeten,
Bram Provoost

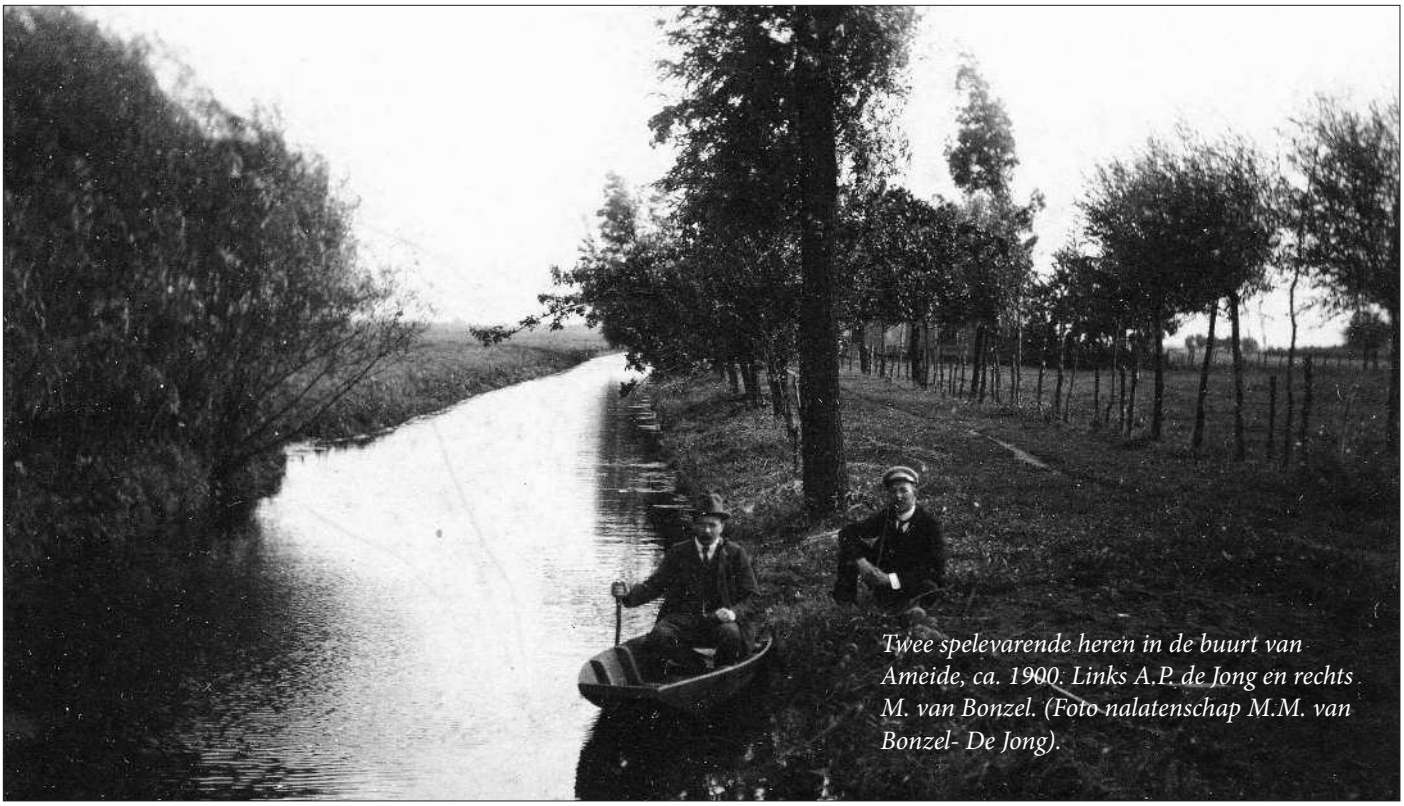

Twee spelevarende heren in de buurt van Ameide, ca. 1900. Links A.P. de Jong en rechts M. van Bonzel. (Foto nalatenschap M.M. van Bonzel- De Jong).

▲ *De nieuw benoemde ereleden, Krijn van der Grijn (links) en Ruud Tielman (rechts), flankeren voorzitter Hans van den Heuvel.*

Algemene ledenvergadering 2016

Het onbetwiste hoogtepunt van de goed bezochte, op donderdag 21 april in "Het Spant" gehouden jaarlijkse algemene ledenvergadering was de benoeming van twee nieuwe ereleden. Het ging om de 89-jarige, in Ameide geboren en getogen en daar nog altijd wonende Krijn van der Grijn en de tachtigjarige Rudolf Anton (Ruud) Tieman, die in Utrecht ter wereld kwam en in Meerkerksbroek woont. In zowel het ene als het andere geval wordt in de desbetreffende oorkonde gewag gemaakt van "uitzonderlijke verdiensten voor de vereniging". De beide senioren toonden zich eerst wat beduusd, maar later "zeer vereerd" met hun benoeming.

De vergadering had een wat ander verloop dan in voorgaande jaren in die zin dat Hans van den Heuvel niet alleen als voorzitter, maar ook als secretaris fungeerde. Gelukkig liet zijn gezondheidstoestand het toe dat Cees Broekman de vergadering goeddeels kon bijwonen Zoals altijd had hij zijn huiswerk plichtsgetrouw en goed gemaakt, waardoor de notulen van de algemene ledenvergadering van 23 april 2015 en het jaarverslag over de periode mei 2015 - maart 2016 ongewijzigd konden worden vastgesteld. Hetzelfde gold voor de bescheiden van penningmeester Jettie Stasse: het financiële overzicht 2015 en de begroting 2016. In het eerste geval was er sprake van een batig saldo ten bedrage van€ 419,57 , een aantal onvoorziene uitgaven, zoals de kosten van het aanbrengen van "Stolpersteine" in het plaveisel van de Voorstraat te Ameide, ten spijt. In het tweede geval werd een tekort begroot van € 750,= , voornamelijk verband houdend met de kosten van de doorontwikkeling van de Website van de vereniging.

Bij de door vicevoorzitter Dout Siegersma geleide bestuursverkiezing kwam de herverkiezing aan de orde van twee bestuursleden, voorzitter Hans van den Heuvel en Annie Terlouw-van der Grijn. Dat geschiedde bij acclamatie, waarbij de algemene ledenvergadering in beide gevallen dispensatie verleende, aangezien het tweetal gedurende twee opeenvolgende zittingsperioden deel had uitgemaakt van het bestuur.

Bij de behandeling van het agendapunt "Activiteiten" maakte Bram Provoost, de hoofdredacteur van het Nieuwsblad, melding van het voornemen om in komende edities uitgebreid aandacht te besteden aan de geschiedenis van het onderwijs in Ameide en Tienhoven, de expositie ter gelegenheid van het 360-jarig bestaan van de Paardenmarkt van Ameide in oktober 2017, en de levensloop en de betekenis van Hendrik van Brederode, naar aanleiding van de herdenking van diens overlijden in 1568.

Na de pauze vertoonde Anja van der Grijn-de Groot twee films over de Paardenmarkt van Ameide, gemaakt in respectievelijk 1967 en 2000, en een film over de terugplaatsing van de luidklok in de toren van de Hervormde Kerk van Ameide uit 2015, die zoals altijd goed in de smaak vielen.

Dodenherdenking 2016

Anders dan in voorgaande jaren meestal het geval was, stond de jaarlijkse Dodenherdenking bij het Oorlogsmonument in Ameide op de avond van woensdag 4 mei van dit jaar niet uitsluitend in het teken van dramatische gebeurtenissen uit het verleden. Wethouder Govert Bos van de gemeente Zederik en Maks van Middelkoop, de voorzitter van de Werkgroep 4 mei Herdenking, trokken in hun toespraken namelijk een parallel tussen de jaren dertig van de vorige eeuw en de huidige tijd, met name op het punt van de vluchtelingenproblematiek.
De derde spreker, Bram Provoost, maakte voor het eerst melding van acht oorlogsslachtoffers, van wie de namen niet op het monument zijn vermeld. Het gaat om vijf mannen en drie vrouwen, die in Ameide of Tienhoven zijn geboren, maar er ten tijde van hun overlijden niet meer woonden: David Beijerinck, Jo van Bonzel, Jacob Kodde, Cors de Langen en Hanna, Alida, Juda en Jetje Meijer. De laatste vier waren kinderen uit het eerste huwelijk van Jacob Meijer, die samen met zijn tweede echtgenote Anna Meijer-Wolf in 1943 vanuit hun woning aan de Voorstraat in Ameide op transport werd gesteld naar het vernietigingskamp Sobibor, waar beiden om het leven werden gebracht[1].
De hoofdredacteur van het Nieuwsblad van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven sprak de hoop uit dat "de inwoners van Ameide en Tienhoven ook deze acht willen opnemen in hun hart en in de collectieve herinnering, waardoor de mogelijkheid ontstaat om ook hen blijvend te herdenken op 4 mei".
De toespraken waren ingebed tussen gedichten, die werden voorgedragen door leerlingen van de hoogste groepen van de beide plaatselijke basisscholen, de Openbare Basisschool "Hendrik van Brederode" en de School met de Bijbel "De Kandelaar".
De bijeenkomst bij het monument werd traditiegetrouw voorafgegaan door een "stille tocht" vanaf het oude stadhuis op de Dam in Ameide. De muzikale omlijsting werd wederom verzorgd door Ameide's Fanfare Korps (AFK), dat passende koraalmuziek en twee (luid meegezongen) coupletten van het Wilhelmus ten gehore bracht.
De herdenking, waarbij ook dit jaar een zeer groot aantal inwoners en (oud-inwoners) van Ameide en Tienhoven aanwezig was, werd afgesloten met het leggen van kransen namens de gemeente Zederik (door wethouder Bos en ereburger Klaas van Oort), de veteranen van Zederik, de plaatselijke basisscholen, de Oranjevereniging "Beatrix", de gezamenlijke plaatselijke kerken, de Ondernemersvereniging "Actio Ameide/Tienhoven", de bewoners van het Woon- en Zorgcentrum "Open Vensters" en de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven (door twee bestuursleden, Annie Terlouw van der Grijn en Cees van Gelderen). Aansluitend legden nabestaanden van omgekomenen en (oud-)ingezetenen van Ameide en Tienhoven bloemen bij het monument. Een noviteit was dat de plechtigheid ook werd bijgewoond door twee in Ameide verblijvende Syrische vluchtelingen.
Na afloop van de herdenking werden de organisatoren, deelnemers en sprekers bedankt door Maks van Middelkoop. Tot slot las hij het gedicht "Vrede" voor dat Inèz Gommans-den Ouden uit Oss (oud-inwoner van Ameide en lid van de Historische Vereniging) had opgestuurd naar aanleiding van de oproep om gedichten voor 4 mei in te zenden. De tekst van dit gedicht is hieronder afgedrukt.

Vrede

Je durft het bijna niet meer te gebruiken
want V R E D E is een zwaar beladen woord;
het heeft de klank haast van een vals akkoord
en doet naar bloed en Scud-raketten ruiken.

Verwarring
Verontrusting
Vernedering

Oorlog is uit den boze; toch beginnen we hem vaak,
want kijk eens naar de buurman, die zo anders is
en door dat feit belandt in een gevangenis -
wij schieten niet met pijlen, maar wel altijd raak.

Veroordeling
Vervolging
Vernietiging

Laten we maar eens wieden in de eigen tuin
die zonder onkruid en vergif weer groeien gaat;
en er bloeit vriendschap op in onze eigen straat -
zo ruimen we tezamen vast een beetje puin.

Verwachting
Verbroedering
Veréniging

1 De namen van Jacob Meijer en Anna Meijer-Wolf zijn, net als die van acht andere oorlogsslachtoffers, die destijds hun domicilie in Ameide of Tienhoven hadden, wel aangebracht op het Oorlogsmonument.

Historische Vereniging scoort andermaal uitnemend bij Rabobank

Verscheidene lezers van dit blad zullen zich nog herinneren dat de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven in de jaren 2013, 2014 en 2015 niet onaanzienlijke bedragen heeft ontvangen dankzij een sponsoractie van de Rabobank.
De voorzitter van de directie van de Rabobank Alblasserwaard Vijfheerenlanden, mevrouw Carin van Huët, liet begin februari van dit jaar weten dat de "Rabobank Clubkas Campagne" werd voortgezet, wat in grote lijnen het volgende inhield: de Rabobank Alblasserwaard Vijfheerenlanden stelt in 2016 een bedrag van honderdduizend euro beschikbaar aan verenigingen en stichtingen, die activiteiten ontplooien in het werkgebied van de bank. De Historische Vereniging Ameide en Tienhoven behoort hiertoe. De leden van de bank bepalen gezamenlijk de hoogte van de bedragen, die de verenigingen en stichtingen ontvangen. Door hun stem uit te brengen, hebben de leden zo inspraak in de bestemming van een gedeelte van de winst van de bank.

Van de honderdduizend euro wordt dertigduizend euro gelijkelijk verdeeld over alle deelnemende verenigingen en stichtingen; met andere woorden: het startbedrag is voor elke deelnemer hetzelfde. De resterende zeventigduizend euro wordt verdeeld naar rato van het aantal door de leden van de bank uitgebrachte stemmen.
In de periode van 1 tot en met 14 april brachten 5.064 leden van de bank langs digitale weg in totaal 24.616 stemmen uit op 469 verenigingen en stichtingen Onze vereniging scoorde andermaal uitnemend door niet minder dan 198 stemmen te verwerven (54 meer dan vorig jaar),wat samen met het startbedrag goed was voor 628,27 euro en een veertiende plaats in de eindrangschikking. Dit was verreweg de hoogste score in de categorie "historische/geschiedkundige verenigingen". Ter vergelijking: de volgende plaatsen in deze categorie werden ingenomen door de Geschiedkundige Vereniging Giessenburg en Schelluinen en de Historische Vereniging "Het Land van Brederode", 64e respectievelijk 75e in de eindrangschikking.
Van de verenigingen en stichtingen uit Ameide en Tienhoven namen - evenals in voorgaande jaren - ook Ameide's Fanfare Korps (elfde) en de Voetbalvereniging Ameide (zestiende) een prominente plaats op de ranglijst in.
Het bestuur beschouwt het resultaat van de sponsoractie van de Rabobank als een uiting van de grote mate van sympathie, die de vereniging niet alleen in Ameide en Tienhoven, maar ook elders in de regio geniet. Het spreekt voor zichzelf dat dit een stimulans is om met vereende krachten voort te gaan op de eerder ingeslagen weg.

Reacties van lezers

Het in de vorige editie van het Nieuwsblad gepubliceerde artikel van Hans van den Heuvel over de geschiedenis van het Christelijke Mannenkoor "De Lofstem" heeft reacties van twee leden opgeleverd.

André den Oudsten uit Eindhoven maakt gewag van twee "kleine imperfecties" in de fotobijschriften:

1. de foto op bladzijde 34 wordt gedateerd "omstreeks 1925", terwijl de oprichting van het koor in 1928 plaatsvond, en
2. de foto op bladzijde 35 zou van vóór 1940 zijn, toen zijn onder anderen op de foto afgebeelde broer Jaap nog maar twaalf jaar oud was. Daarom lijkt de foto hem eerder te zijn gemaakt na de "wederoprichting" van "De Lofstem" in 1945.

Daniël B.C. de Jongh uit Baarn maakt eveneens kanttekeningen bij de foto op bladzijde 34, die hij dateert "rond 1930". Hij meldt dat zijn vader Daniël de Jongh, geboren in Langerak in 1912 en overleden in Baarn in 1998, op de foto te zien is (voorste rij, zittend, tweede van links). Dit lid van "De Lofstem" woonde destijds – afhankelijk van het jaar, waarin de foto werd gemaakt – in Tienhoven in het (toen nog) "houten huisje" aan de buitenkant van de Lekdijk of in een boerderij aan de Tiendweg.

Daniël de Jongh is vernoemd naar zijn grootvader van vaderszijde, de in 1876 in Tienhoven geboren en in 1956 in Baarn overleden Daniël Bertus Cornelis de Jongh.

Reacties van lezers (2)

In het artikel "Gerrit Roodhorst, verzetsman (1906-1945)" stond de laatste brief van hem naar zijn familie in Ameide afgedrukt. In de aanhef groet hij zijn moeder en vader, zijn broer Gijs en zijn zussen Jans, Cor, Nel, Mien en Jo. Aan het eind van die brief groet hij in een P.S. nog 12 andere personen.
Gerrit schrijft:
"P.S. Dag Hannie, Keesje, Nellie, Neeltje, Adrie, Ans, Jennie, Gerda, Klaas, Saam, Eddie en Kees. Gegroet G.R." In het artikel wordt een oproep gedaan om te weten te komen welke personen met deze namen bedoeld waren.
Het antwoordt kwam van Truus Bakker-Roodhorst, dochter van Gijs Roodhorst en een nicht van Gerrit. Het blijkt te gaan om twee neefjes, zes nichtjes en vier zwagers van Gerrit Roodhorst.
Truus schrijft:
"Hannie Roth, neef, zoon van zus Jans; Keesje Kriekaart, neef, zoon van zus Jo; Nellie Kriekaart, nicht, dochter van zus Jo; Neeltje Smit, nicht, dochter van zus Nel; Adrie, Ans, Jennie en Gerda Stalenburg zijn nichten, dochters van zus Mien; Klaas Roth is zijn zwager, de man van zijn zus Jans. Saam Stalenburg is zijn zwager, de man van zijn zus Mien; Eddie Smit is ook een zwager, de man van zijn zus Nel; Kees Kriekaart is ook een zwager, de man van zijn zus Jo".

“Project Ameide” van obs Hendrik van Brederode

Dick ten Hoopen

Dit jaar hebben we ons jaarlijkse grote project gehouden over onze eigen woonplaatsen Ameide en Tienhoven. Het leuke van dit onderwerp is dat veel kinderen (en leerkrachten) hierover nog niet zo veel wisten. In de schoolboeken leer je wel veel over algemene onderwerpen die te maken hebben met geschiedenis, aardrijkskunde of biologie, maar je eigen omgeving komt zelden aan bod. Om het project goed voor te bereiden heeft de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven ons geholpen met het verwerven van kennis over beide plaatsen. In de school waren ook grote foto’s opgehangen over o.a. de mandenmakers en kersenplukkers. Deze foto’s waren beschikbaar gesteld door de HVAT.

Op maandag 4 april werd het project geopend met een PowerPoint presentatie. Alle kinderen van groep 1 t/m 8 zaten in een lokaal bij elkaar en zagen allerlei foto’s langskomen die in Ameide en omgeving waren gemaakt. De leerlingen bespraken dan samen of ze wisten waar de foto genomen was en wat het voorstelde. Iedereen was gelijk actief bij het onderwerp betrokken. Veel van de onderwerpen kwamen later tijdens het project uitgebreider aan bod.

Tijdens het vervolg van de “projectweek” werd in elke groep een eigen invulling aan het onderwerp gegeven. Groep 1 en 2 hebben veel aandacht besteed aan huizen en gebouwen. Groep 3 t/m 8 hebben zich onder andere verdiept in de geschiedenis van Ameide, de oude gebouwen, de manier van leven zoals het vroeger ging, de Tweede Wereldoorlog, plattegronden, oude kinderspelletjes, oude ambachten, enz.

Enkele hoogtepunten van het project waren de demonstratie van mandenmaker Peet Versluis, de stadswandeling en het bezoek aan het historische Stadhuis op de Dam op 7 april. Dat is de dag waarop het Stadhuis jarig is, op 7 april 1644 is de eerste steen gelegd. Ook heeft de heer Provoost van de HVAT ons geweldig geholpen door samen met ons door het centrum van Ameide te wandelen en van alles te vertellen over de geschiedenis van Ameide, de huizen en het stadhuis. Veel kinderen waren hier nog nooit binnen geweest. Dankzij het enthousiaste verhaal, hebben de leerlingen hier heel veel van geleerd.

In de klassen werd het geleerde daarna verwerkt in werkstukken, muurkranten, verslagen en geweldige kunstwerken. Ook hebben we oude foto’s en ansichtkaarten van vroeger vergeleken met de situatie van nu. Hier is een fotoreportage van gemaakt met naast elkaar de foto van toen en die van nu.

Op donderdag 14 april hebben we het project afgesloten met een kijkavond voor alle familieleden en bekenden. Het was deze avond zeer druk. We mogen dan ook wel zeggen dat het een geweldig project is geweest, waarbij de leerlingen enorm hard hebben gewerkt en heel veel hebben geleerd over de plaats waarin ze zelf wonen.

Van boven naar beneden:
- Mandenbreier Peet Versluis geeft een demonstratie.
- Op bezoek in het historisch Stadhuis van Ameide.
- Stadswandeling door Ameide (2 foto’s).

S.D.A.P. afdeling Ameide 100 jaar geleden opgericht De eerste jaren...

Bram Provoost

Honderd jaar geleden, op zondag 9 juli 1916, werd op de zaal van J.G Diepenhorst[1] de afdeling Ameide van de Sociaal Democratische Arbeiders Partij (SDAP) opgericht. Bijna 22 jaar eerder was de landelijke SDAP opgericht. Dit gebeurde op 26 augustus 1894 in Zwolle in 't lokaal Atlas aan de Ossenmarkt 9. De SDAP was als alternatief bedoeld voor de Sociaal Democratische Bond (SDB) van Domela Nieuwenhuis. Tot de 12 oprichters (die ook wel de "twaalf apostelen" genoemd) behoorden Pieter Jelles Troelstra, Jan Schaper en Willem Vliegen. In 1897 veroverden de SDAP voor het eerst twee zetels in de Tweede Kamer.

Rond 1900 komen er vanuit Schoonhoven aanhangers van de SDAP naar de Alblasserwaard om te proberen lokale afdelingen op te richten. Hoe dit in zijn werk ging in o.a. Ameide is door Carla Jonker beschreven in haar boek 'Macht en armoede aan de rivier. Ameide en Tienhoven 1870-1940' (Hoofdstuk 7, blz. 147-168). Het duurt tot 1916 voor het zover komt. Ter herinnering aan de oprichting van de SDAP afdeling Ameide 100 jaar geleden volgen hier enige stukken uit het Notulenboek (1916-1940). De SDAP werd in 1940 verboden en na 1945 kort heropgericht. In 1946 fuseerde de SDAP met de Vrijzinnig Democratische Bond en de Christelijk Democratische Unie tot de Partij van de Arbeid (PvdA).

Allereerst de Notulen van de oprichtingsvergadering: *"Huishoudelijke vergadering op Zondag 9 Juli 1916 op de zaal van J.G. Diepenhorst te 10 uur v.m. Aanwezig zijn 14 van de 19 leden. De voorlopige voorzitter opent onze eerste huishoudelijke vergadering met een woord van welkom tot de aanwezige leden en stelt voor over te gaan tot de verkiezing van een bestuur. Besloten wordt ons tot de grootere afdeelingen te rekenen - althans hopen we daar spoedig bij te behoren – en dus 5 bestuursleden te kiezen. Tot voorz. wordt gekozen K. den Boer Jzn, met 12 van de 14 uitgebrachte stemmen. C. Uittenbogaard en H. Duijzer hadden ieder 1 stem. Den Boer neemt de benoeming aan. Hij verzekert, dat hij zijn beste krachten aan de jonge afdeeling schenken zal, doch verlangt daarbij de steun en medewerking van alle leden. Tot secretaris wordt geko-*

1 Johannis Gerrit Diepenhorst (1863-1933), de toenmalige uitbater van hotel-café-restaurant 't Fortuin, waarin "de zaal" gevestigd was.

◄ *Gedenkplaat in de gevel van restaurant De Atlas, Ossenmarkt 9 te Zwolle, waar in 1894 de SDAP werd opgericht.*

►*'t Fortuin (Hoek Franse Straat en Nieuwstraat) waar in 1916 de afdeling Ameide van de SDAP werd opgericht.*

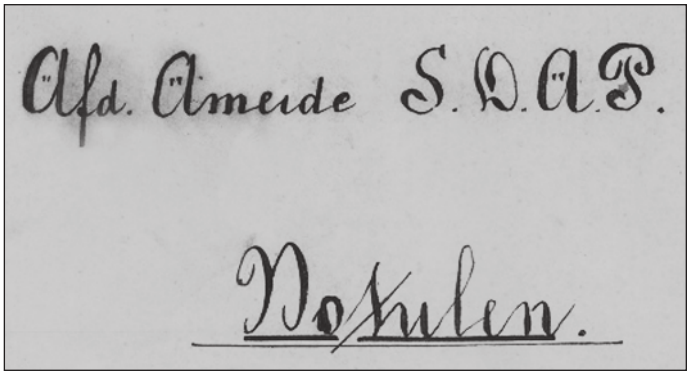

▲ *Titelblad van het notulenboek van de SDAP afdeling Ameide uit 1916.*

zen L.H. Diepenhorst met 13 stemmen, C.A.M. Diepenhorst had 1 stem. De gekozene verklaart de benoeming aan te nemen. Uit het feit, dat hij met zoo goed als algemene stemmen gekozen is, maakt hij op, dat de leden veel vertrouwen in hem stellen. Hij hoopt zich dat vertrouwen waardig te maken. Voor penningmeester verkrijgt H. van Brummelen 10 stemmen, Duijzer 1, C. Uittenbogaard 2 en C.A.M. Diepenhorst 1. Alzoo is H. van Brummelen tot penningmeester gekozen. Ook hij neemt de benoeming aan met de mededeeling, dat hij opgeroepen zal worden om zijn dierbaar plekje grond te helpen verdedigen[2]. Als 't zoo ver is zullen we wel weer zien. Thans zijn de drie voorlopige bestuursleden allen in vaste functie gekozen. Bij de verkiezing voor twee aanvullende bestuursleden verkrijgen:

C.A.M. Diepenhorst	*11 stemmen*
H. Duijzer	*4 stemmen*
M. de Groot	*8 stemmen*
C. Uittenbogaard	*4 stemmen,*

zoodat gekozen zijn C.A.M. Diepenhorst en M. de Groot. Beiden nemen de benoeming aan, de laatste na eenige aarzeling. Anton Diepenhorst zal 2e Secr en de Groot zal 2e penm zijn. Met De Groot is tegelijkertijd "Sluis" in 't bestuur vertegenwoordigd. Als we met de stemming eindelijk klaar zijn, wordt het reglement vastgesteld. Besloten word er 50 exemplaren van te laten drukken.
Thans is aan de orde de bespreking van de levensmiddelenvoorziening in onze gemeente. Allen zijn het er over eens, dat deze nog zeer te wenschen overlaat. Waren we tot voor korten tijd van alle goedkoope levensmiddelen verstoken, thans is er wel éénige verbetering te bespeuren. Er is tenminste rijst geweest en nu zijn er erwten en boonen verkrijgbaar. Eenige leden deelen mede, dat sommige winkeliers bij 10 pond tegelijk verkochten en dat ze gebruikt wordt voor kippenvoer. De Voorz. zegt, dat thans bonnen voor rijst, erwten en boonen verstrekt worden, doch niemand weet hoe de distributie geregeld is. Besloten word om aan den burgemeester te verzoeken 1e maatregelen te nemen, zoodat de gemeentenaren in de gelegenheid gesteld worden gebruik te maken van alle goedkoope levensmiddelen, die door de regeering verstrekt zijn en nog verstrekt zullen worden. 2e een commissie voor distributie van levensmiddelen te benoemen, waarin de arbeiders vertegenwoordigd zijn. 3e mededeeling te doen van de regeling volgens welke de broodkaarten van vele ingezeten zijn ingehouden en van de wijze waarop de regeeringsrijst, -erwten en –boonen gedistribueerd worden. De Voorz. stelt voor het eerste verzoek te schrappen omdat hij gelooft, dat de burgemeester reeds op 't goede pad is. Maar als hem er van verschillende kanten op gewezen wordt, wat er allemaal nog ontbreekt en wat er in andere gemeenten wel verkrijgbaar is dan trekt hij zijn voorstel in.
Bij de a.s. gemeenteraadsverkiezing zal de afdeeling zich van advies onthouden. Bij de rondvraag wordt de kwestie van een vast vergaderlokaal ter sprake gebracht. De secretaris deelt mede, dat de zaal van Diepenhorst gratis tot onze beschikking is. Uitenbogaard en de Voorz. maken bezwaar dit aanbod te aanvaarden. Ze zijn er wel voor van "de zaal" gebruik te maken omdat ze vrijer en grooter is dan een andere gelegenheid – dit laatste met het oog op openbare vergaderingen – doch ze achten het wenschelijk voor 't gebruik een klein bedrag b.v. f. 0,50 te betalen opdat we aan niemand verplichtingen zullen hebben. Alzoo wordt besloten. Ons vaste vergaderlokaal is dus op de zaal van J.G. Diepenhorst. Hierna wordt de vergadering om half 1 door de Voorz. gesloten".

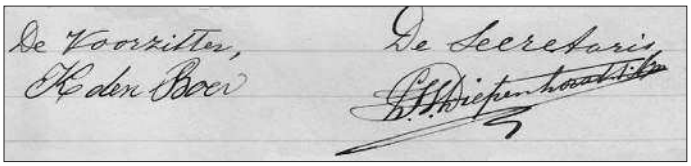

▲ *De handtekeningen van de voorzitter K. den Boer en de secretaris L.H. Diepenhorst, F.Azn. onder de eerste notulen van de SDAP afdeling Ameide.*

Door de afdeling wordt ook aan scholing van het sociaaldemocratisch gedachtengoed gedacht. Zo worden er brochures verspreid en wordt gestimuleerd om "Het Volk" (later de krant "Het Vrije Volk") te lezen. *"Als brochurehandelaar wordt C. Uittenbogaard gekozen met 8 st. Duijzer en A. de Groot hadden respectievelijk 4 en 2 st. Eenige leden noemen eenige brochures, die (ze) hier graag verspreid zagen. Genoemd worden: Een Sociaal sprookje, Het staatspensioen, De S.D. (sociaal democratie) en wat ervan gezegd wordt, Naar de democratische school".*
"Nu komt "Het Volk" weer op de proppen. De Voorz. toont de noodzakelijkheid voor een goed S.D.A.P.er om Het Volk te lezen en de onmisbaarheid van Het Volk overtuigend aan en leest het hoofdartikel uit de "Roode Wekker[3]" aan de leden voor".

Het eerste jaarverslag[4] is geschreven in oktober 1916. Aan het slot wordt nog herinnerd aan een van de SDAP-voortrekkers, die helaas al voor de eigenlijke oprichting is overleden: *"We mogen dit verslag niet eindigen zonder een woord te wijden aan de nagedach-*

2 In 1916 is de Eerste Wereldoorlog (1914-18) nog steeds aan de gang. Weerbare mannen konden worden gemobiliseerd.

3 "De Roode Wekker" was een door de SDAP uitgegeven weekblad. Het enthousiasme van Krijn den Boer voor dit blad heeft hem mogelijk zijn bijnaam 'Krijn de Wekker' opgeleverd.

4 Het verenigingsjaar bij de SDAP liep van oktober t/m september.

tenis van G. v Soelen[5]*. Hij is steeds een vurig sociaaldemocraat geweest, doch het heeft hem nooit mogen gelukken hier een afdeeling op te richten. Hoe zou hij zich verheugd hebben, wanneer hij de bloei van onze afdeeling had mogen aanschouwen. We kunnen gerust zeggen: 'Wat wij nu oogsten, is 't zaad door hem uitgestrooid'. Zijn nagedachtenis zal bij ons steeds in eere blijven.*

De SDAP afdeling Ameide blijkt ook betrokken bij de oprichting van een SDAP afdeling in Lexmond. Een tweetal afgevaardigden bezoekt de huishoudelijke vergadering in Ameide op zondag 22 Oktober 1916. De vergadering begint om 10 uur in de ochtend. *"Aanwezig zijn 17 leden en 2 geïnteresseerden uit Lexmond, waar getracht zal worden een afdeeling op te richten"*. De afdeling Lexmond wordt inderdaad op 31 jan. 1917 opgericht en telt dan 17 leden.
De SDAP kende twee vormen van vergaderen, de huishoudelijke en de openbare vergadering. De eerste alleen voor leden de tweede voor iedereen toegankelijk. De openbare vergaderingen hadden mede als doel nieuwe leden te werven en de bevolking in het algemeen kennis te laten nemen van het sociaal democratisch gedachtengoed. Tijdens de openbare vergadering kwamen vaak regionale en landelijke kopstukken van de SDAP als spreker naar Ameide. Anton Diepenhorst meende dat een muzikale inbreng daarbij zou kunnen helpen. In de vergadering van 28 oktober 1917 *"spoort hij de leden aan om hun liederenbundel bij een openbare vergadering mede te brengen om voor den aanvang en na afloop den Internationale te laten weerklinken"*.

Gemeenteraadsverkiezingen 1919

Bij de verkiezingen van 1919 werd voor het eerst algemeen mannenkiesrecht en evenredige vertegenwoordiging ingevoerd. In 1916 had Krijn den Boer al 61 stemmen gekregen, ruim een kwart van de kiezers, maar door het toen geldende kiesstelsel werd hij niet verkozen. In 1919 waren de kansen veel groter. Op 10 maart 1919 werd de SDAP groslijst vastgesteld. Er werd besloten vier kandidaten op de lijst te zetten. Krijn den Boer werd gekozen op plaats 1 en C. Uittenbogaard op plaats 2. Deze deelde echter mee dat hij zijn benoeming niet kon aanvaarden. Bij de herstemming werd J. v.d. Ham gekozen. Op plaats 3 werd opnieuw C. Uittenbogaard gekozen, die deze plaats wel aanvaarde. Voor plaats 4 kregen H. de Vroome en C.J. Boon beiden 11 stemmen. Het reglement bepaalde dat de oudste dan verkozen was, in dit geval H. de Vroome.
De gemeenteraadsverkiezing op 19 mei 1919 verliep voorspoedig voor de SDAP. De SDAP kreeg 76 van de 385 uitgebrachte stemmen en Krijn den Boer werd als raadslid gekozen. De ARP ging ook vooruit van 3 naar 4 zetels. Dit alles ten koste van de liberalen. Vanaf 1919 tot 1940 blijft de SDAP steeds met één of meer personen vertegenwoordigd in de gemeenteraad van Ameide.
De SDAP was ook actief betrokken bij emancipatie van de vrouw en de invoering van het vrouwenkiesrecht. In 1919 werden ook de eerste vrouwen lid van de SDAP, de echtgenotes van een drietal leden. Cornelia van Bruggen-van Kekem (het eerste vrouwelijke lid van de SDAP); N. Roodhorst-v.d. Grijn; G. v.d. Ham-van Soelen[6]. In 1919 wordt er vanuit de SDAP afdeling Ameide ook een toneelvereniging opgericht. Een Lexmondse afgevaardigde legt uit wat het belang hiervan is. Een van de argumenten was dat *"er zelfs personen zijn geweest die door het tooneelspelen zich zoo hoog hebben opgevoerd, dat er goede sprekers van zijn gegroeid"*, maar ook *"hoe groot de propagandistische waarde (voor Partij en Vakbeweging) is van een Tooneelvereniging"*. Niet minder dan elf van de aanwezige leden gaf aan lid van de toneelvereniging te willen worden en nog eens 11 worden donateur. Een verzoek van een van de leden om de toneelvereniging, die de naam 'Ons Belang' kreeg door de SDAP te subsidiëren werd afgewezen. Ze zouden al financiële steun krijgen van een tweetal vakbonden en van de donateurs.

Suze Groeneweg als spreekster in Ameide, 8 mei 1920 [7]

In mei 1920 lukte het de SDAP afdeling om een prominente spreekster naar Ameide te halen. Niemand minder dan mej. Suze Groeneweg, sinds 1918 de eerste vrouw in de Tweede Kamer. In het boek van Carla Jonker[8] wordt de bijeenkomst als volgt beschreven: "SDAP-ster Suze Groeneweg, de eerste vrouw die lid werd van de Tweede Kamer, zorgde in Ameide in 1920 voor een met mannen en enkele vrouwen afgeladen zaal. 'Tot den aanval' heette haar toespraak. Een in het openbaar sprekende vrouw! *'t Mos nie magge*', zei men. Om het fenomeen Groeneweg te kunnen aanschouwen, sleepten de nieuwsgierigen ladders aan om op de eerste verdieping door de ramen van de zaal van 't Fortuin te kunnen kijken'
'Zij begint gewoonlijk kalm, loopt aldra warm en, naar gelang haar oratorische temperatuur stijgt, wordt haar woordenkeus minder select, verliest zij meer en meer de natuurlijke allure der vrouw, die men tenslotte, als ze als een wild geworden sproeiwagen hene en weer over het podium holt, helemaal niet meer in haar opmerkt'.
De ladders stonden er dus niet voor niets, maar wat zei Suze Groeneweg? (Krijn) Den Boer herinnerde zich dat ze een flink feministische toespraak

5 Gerrit Gijsbert van Soelen geboren op 15 oktober 1886 en overleden op 11 april 1916. Hij was de zoon van Gerrit Gijsbert van Soelen Sr. (Geldermalsen, 16 juli 1858 - Ameide, 28 sept. 1891) en Helena Cornelia Streefkerk (Ameide, 21 feb. 1861 – Rotterdam, 21 feb. 1934).

6 Het gaat hier om de echtgenote van Klaas v.d. Ham, die eigenlijk Gerritje Janna Streefkerk heette. Zij was de natuurlijke niet-erkende dochter van Helena Cornelia Streefkerk, de weduwe van de in 1891 overleden Gerrit Gijsbert van Soelen. Dat Gerritje Janna ook de naam Van Soelen kreeg is dus niet vreemd. Zij is de halfzus van de hiervoor G. van Soelen.

7 Het was de wens om deze bijeenkomst op 1 mei te houden, maar de afdeling Lexmond had al een 1 mei vergadering gepland. Daarom werd uitgeweken naar 8 mei.

8 Carla Jonker 'Macht en armoede aan de rivier. Ameide en Tienhoven 1870-1940'. Blz. 155.

◄ *Mej. Suze Groeneweg, ca. 1920.*

hield. Ze haalde fel uit naar de mannen die hun geld naar de kroeg brachten, terwijl de vrouwen al ploeterend en bezuinigend zorgen dat de man kon rondkomen van zijn lage loon. Het is niet verwonderlijk dat Den Boer deze boodschap deze boodschap vijftig jaar lang onthouden had." Tot zover Carla Jonker. Na de redevoering van Suze Groeneweg was het de beurt aan de toneelvereniging 'Ons Belang'. Zij voerden nog twee stukken op "Vaders Jaardag" en "Een uitgeknepen citroen". Het moet een gedenkwaardige avond geweest zijn.

Wie was Suze Groeneweg? Susanna (Suze) Groeneweg is in 1875 geboren in Strijensas. Dochter van landarbeider Arie Groeneweg en Emmigje de Ruiter. Suze Groeneweg groeide op in een eenvoudig landarbeidersgezin met vijf kinderen in de Hoekse Waard, een conservatieve streek met een 'zware' protestants-christelijke bevolking. Zij had een helder verstand en dank zij het doorzettingsvermogen van haar moeder, die zichzelf nog op latere leeftijd lezen en schrijven had geleerd, mocht zij naar de normaalschool. Als zestienjarig meisje stond zij voor de klas in haar geboortedorp. Zij werd een vurig pleitbezorgster van volksonderwijs. Ze was zelf onderwijzeres in o.a. Rotterdam. Ze gold als feministe, maar was een tegenstandster van aparte vrouwenorganisaties. Groeneweg was bestuurslid van de SDAP toen bij de grondwetsherziening van 1917 behalve het algemeen kiesrecht voor mannen ook het passief vrouwenkiesrecht werd ingevoerd. Toen in 1918 de eerste verkiezingen onder het nieuwe systeem werden gehouden, werd zij kandidaat gesteld en verkozen. Ze zetelde in het parlement tot 1937. Naast Kamerlid was ze ook Statenlid van Zuid-Holland en lid van de gemeenteraad van Rotterdam. Een vurig socialiste, volgens burgemeester P.J. Oud geen "katje om zonder handschoenen aan te pakken". Ze was actief in de drankbestrijding, was pacifiste en antimilitariste. Zij is overleden te Barendrecht in 1940.

► *Verkiezingsposter SDAP uit 1918.*

In 1926 bestaat de afdeling tien jaar en beschrijft de secretaris H. de Vroome de geschiedenis van de eerste tien jaar. Dit verslag geeft een samenvatting van het wel en wee van de SDAP afdeling Ameide in die periode.

"Ameide 1 Juli 1926. Overzicht van Het 10 jarig bestaan van de Afdeling Ameide S.D.A.P.
Geachte aanwezigen. Het is thans 10 jaar geleden dat hier door wijlen A. Dijkgraaf de Afd. werd opgericht. Op de 9 Juli werd het bestuur als volgt vastgesteld. K. den Boer, Voorz. L.H. Diepenhorst, 1e Secrt. en H. van Brummelen, 1e Penm., A.C. Diepenhorst, 2e Secrt. en R. de Groot, 2e Penningm. Alzoo was de Afd. opgericht met 19 leden. Aan het jaarverslag 1 Oct. bleek dat wij 23 leden telden, dus in drie maanden waren wij met 4 vooruitgegaan. Nadat er veel werd gedaan door de Afd. inzake Levensmiddelenvoorziening was dit jaar niet gunstig te noemen want hoewel er 7 nieuwe leden werden gewonnen, bedroeg het ledental 1 Oct. 1917 25 omrede er 5 hadden bedankt. In het jaar 1917 werd partijgenoot den Boer benoemd in de Levensmiddelen en Brandstoffen-commissie.
Wegens vertrek naar Rotterdam en van Brummelen naar de militie waren we zonder Secrt. en Penningm. Hiervoor kwam in de plaats A.C. Diepenhorst als Secrt. en D. Vroon als penningmeester, terwijl H. de Vroome als 2e Secrt. werd benoemd. Uit het jaarverslag 1918 blijkt dat wij dit jaar met 6 leden waren vooruitgegaan zoodat het ledental 31 bedroeg. Verder bleek hier uit het jaarverslag het droevig ongeluk te Weesp[9] waar onze propagandist en oprichter onzer Afd. den heer Ant. Dijkgraaf zoo noodlottig om het leven kwam. Verder bleek nog dat wij hier bij de eerste Tweede Kamer Verkiezing onder algemeen mannenkiesrecht 91 stemmen behaalden. Bij de bestuursverkiezing stelt D. Vroon zich niet meer herkiesbaar en werd C.J. Boon als zoodanig gekozen.
Uit het jaarverslag 1918-1919 blijkt dat dit het woeligste jaar is geweest want er zijn 11 Huishoudelijke Vergaderingen gehouden en drie Openbare Vergaderingen gehouden, n.l. een met H. Huibers en een met H. ter Laan en een met Swaters. Het ledental bedroeg 1 Oct. 41 zoodat wij met 10 leden waren vooruitgegaan.
Dit jaar was het jaar van de groote Levensmiddelenstrijd, waar hier ter plaatse veel is gedaan door onze Voorz. hoewel niet alles kon worden bereikt. Toch is hiervoor de Voorz. onze dank waardig, want hij heeft gedaan wat hem mogelijk (was), hoewel er wel eens door de beweging krachtiger op had kunnen worden getreden.
In 1919 was er Verkiezing voor de Gemeenteraad en voor Provinciale Staten. Bij de Statenverkiezing verkregen wij alhier 71 stemmen, wat 20 minder was dan bij de Kamerverkiezing. Voor de Gemeenteraad werden op de lijst van S.D.A.P. 76 stemmen uitgebracht waardoor wij hier met den Boer deelnamen aan de Raad. 5 Oct. 1919 bereikten wij ons hoogste ledental nl. 43, ***waaruit blijkt dat wij wel leden hadden maar geen S.D.A.P.*** *want uit het Jaarverslag 1920 blijkt dat wij*

9 Op vrijdag 13 september 1918 was er een ernstig treinongeluk bij Weesp. Hierbij kwamen tenminste 40 mensen om het leven, waaronder de SDAP propagandist Anton Dijkgraaf uit Almelo.

1 Oct. 1920 nog slechts 27 leden hebben, dus 16 van die distributieleden waren vervlogen.
Toen wij dit jaar weer een nieuwe Secrt. kregen was er geen jaarverslag, maar uit de Notulen blijkt dat wij met 12 leden waren terug gegaan en zodoende was gedaald tot 15 leden. Het jaarverslag 1921-22 blijkt dat er weer eenige kentering is, want wij waren vooruit gegaan met 2 leden zoodat het ledental 1 Oct. 1922 17 leden bedroeg. Wegens slordige beheer van de Secr. v. d. Ham was er geen jaarverslag, zelfs ontbrak zijn laatste Notulen. Als Secrt. kwam in zijn plaats A. Plieger. Bij de Tweede Kamer Verkiezing in 1922 behaalde de Partij alhier 137 van de 725 geldige stemmen, bijna 20%. In 1923 behaalde wij bij de Provinciale Staten Verkiezing 139 van de 665 geldige stemmen dus 20% voor het eerst onder Vrouwenkiesrecht. Bij de Gemeenteraad Verkiezing behaalde wij 143 stemmen van de 679 geldige dat is 21%. Ons ledental bedroeg 1 Oct. 1923 21 leden en was 1 Oct. 1924 tot 13 leden gedaald.
Uit Jaarverslag van 1925 blijkt dat wegens vertrek van A. Plieger, H. de Vroome als secretaris werd gekozen. Verder bleek hieruit dat wij een felle actie gevoerd hebben voor de Tweede Kamerverkiezing, wat als resultaat had dat wij van de 641 geldige stemmen 183 stemmen behaalde 24 %. Op 1 Oct. 1925 was het ledental 13 en thans doordat er 2 hebben bedankt en 6 zijn toegetreden zoodat thans het ledental op 1 Juli 17 bedraagt. Wij zien dat wij thans de crisis te boven zijn daarom met alle kracht mee aangepakt om te komen tot de bevrijding van de Arbeidersklasse. Dus op voor het Sociaallisme. Vooruit, de Secr. H. de Vroome".

Wie waren de leden van de SDAP afdeling Ameide in die eerste periode? Er zijn geen ledenlijsten bekend en zoals we in verslag over 1916-1926 kunnen lezen waren er nog al wat schommelingen in het ledental. De afdeling begon in 1916 met 19 leden. Het hoogste aantal was 43 leden in oktober 1919, maar in 1921 waren er slechts 15 leden over. Hier volgen zo'n 60 namen (en mogelijke voornamen[10]), die tussen 1916 en 1920 genoemd worden in het Notulenboek en die gedurende langere of kortere tijd lid van de SDAP zijn geweest. Zij zijn de Ameidese sociaal democraten van het eerste uur:

K(rijn) den Boer; C(ornelis) Uittenbogaard; H(endrik) Duijzer; L(eendert) H(ermanus) Diepenhorst; C(ornelis) A(nthonij) M(arinus) Diepenhorst, ook Anton Diepenhorst genoemd; H(endrik) van Brummelen; M. de Groot, ook wel Mar[s] (Marinus) de Groot genoemd; A(art) de Groot; H(uibert) de Vroome; T(eunis) de Groot; G(errit) J(an) de Groot; Abr(aham). De Groot; J(an) v.d. Ham, K(laas) v.d. Ham; A. (Aart of Arie) v.d. Ham; A(rie) Verheij; A(rie Cornelis) Plieger; (Jan) Lod(ewijk) den Hartog; J(asper) Labee; W(illem) A(art) Roth; R(eginus) den Hartog; H(ermijndert) Bouter Gzn; G(ijsbert) J(ohannes) v.d. Ham; J(an) v.d. Ham Kzn; L(eendert) Plieger; Adr?(rie) Alblas: Nic(olaas) Schrijvershof; B. Vroon; D(irk) Vroon; Mar(inus)den Hartog J.Lzn; C(ornelis) J(ohannes) Boon; J(ohan) van Klaveren; H(armen) van Kesteren; W(ilhelmus) J(ohannes) Groeneveld; A. Streefkerk; P(aulus of Pleun) v.d. Heuvel; W(illem) Boon; G(eerit) Schrijvershof; T. (M?) Alblas; A(drianus) v.d. Leden; Abr(aham) v.d. Wal; D(irk Jan) van Zijl; C(ornelis) v.d. Grijn; G(errit) Vroon; Abr(aham) Gersie; J(an) van Bruggen en echtgenote Cornelia van Bruggen-van Kekem (het eerste vrouwelijke lid van de SDAP in Ameide); Abr(aham) v.d. Leden; E. Vink; Joh(annes) Roodhorst en echtgenote N(eeltje) Roodhorst-v.d. Grijn; G(erritje Janna) v.d. Ham- (Streefkerk) van Soelen; L(eendert Hermanus) Diepenhorst; Piet den Boer; P(ieter) Kouwenhoven; C(ors) D(aniel) den Hartog; B(art) Plieger; J(an) Tukker en J(ean) Schotman.

▲▲ *Het gezin van Krijn den Boer in de Nieuwstraat (ca. 1935).*

▲ *Een foto van de kinderen van Gerrit de Groot en Willempje den Hartog, waarvan de zonen in 1916 tot de eerste leden van de SDAP afdeling Ameide behoorden. Staande: Abraham (links) en Gerrit Jan (rechts). Zittend (v.l.n.r): Aart, Aantje, Reginus (Rinus) en Teunis de Groot.*

10 In de meeste gevallen worden slecht voorletters genoemd. De vermelde voornamen hoeven dus niet altijd de goede te zijn (B.P).

De bouw van het Rijksstoomgemaal op Ameide-Sluis in 1891

Bram Provoost[1]

Op 20 november 2015 meldde het AD-Rivierenland dat na drie jaar van grootschalige renovatie het Kolffgemaal in Hardinxveld-Giesendam weer helemaal opgeknapt is. Het Kolffgemaal – officieel het Mr. Dr. G. Kolffgemaal – verzorgt de uitwatering van de Vijfheerenlanden. Het gemaal ligt aan het einde van het Kanaal van Steenenhoek en pompt het overtollige water in de Merwede. Het gemaal is in 1945 in gebruik genomen en maakte de Rijksstoomgemalen in Arkel en Ameide-Sluis overbodig.
De uitwatering van de Vijfheerenlanden en het stroomgebied van de Linge is eeuwenlang problematisch geweest. Het water in de Vijfheerenlanden[2] vloeide aanvankelijk op natuurlijke wijze af op de rivieren en veenstroompjes. Vanaf de 15de eeuw werd tot bemaling van het land met behulp van windmolens overgegaan, die uitsloegen op de Lek, de Zederik of de Linge. Aanvankelijk was één watermolen, die het water nog niet zo hoog hoefde op te malen om het rechtstreeks op het buitenwater of op een door kades omringde boezem te lozen, voldoende. In de 16de eeuw werden in sommige polders molens bijgebouwd om het water hoger op te malen. Al in de 16de eeuw werden zogeheten hoge boezems ingericht, waarin het water uit lage boezems werd opgemalen om vervolgens naar de dichtstbijzijnde rivier af te stromen. Bij Ameide werden in de 18de eeuw twee molens gebouwd ten behoeve van de afwatering van het noordelijk deel van de Vijfheerenlanden. Bij Sluis stonden vijf boezemmolens, die het water in de Lek uitmaalden, bij Achthoven stonden er acht.

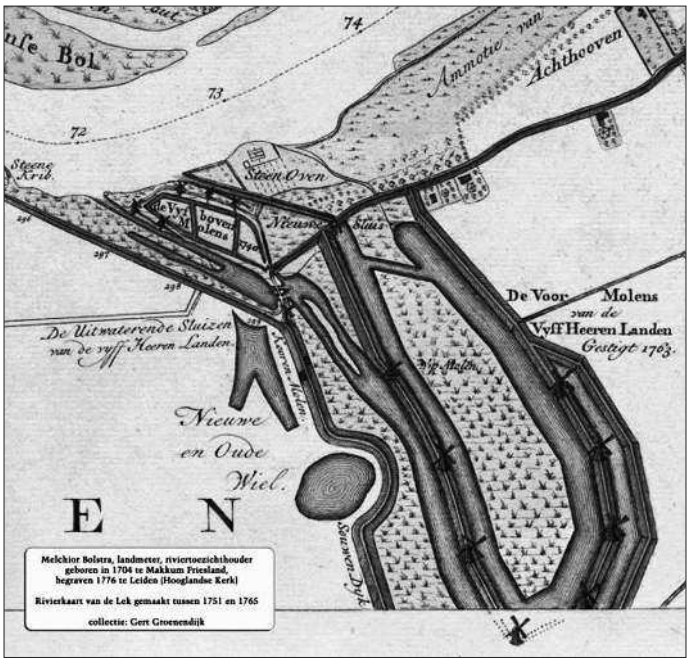

▲ *Uitwatering van de Vijheerenlanden bij Ameide- Sluis rond 1750.*

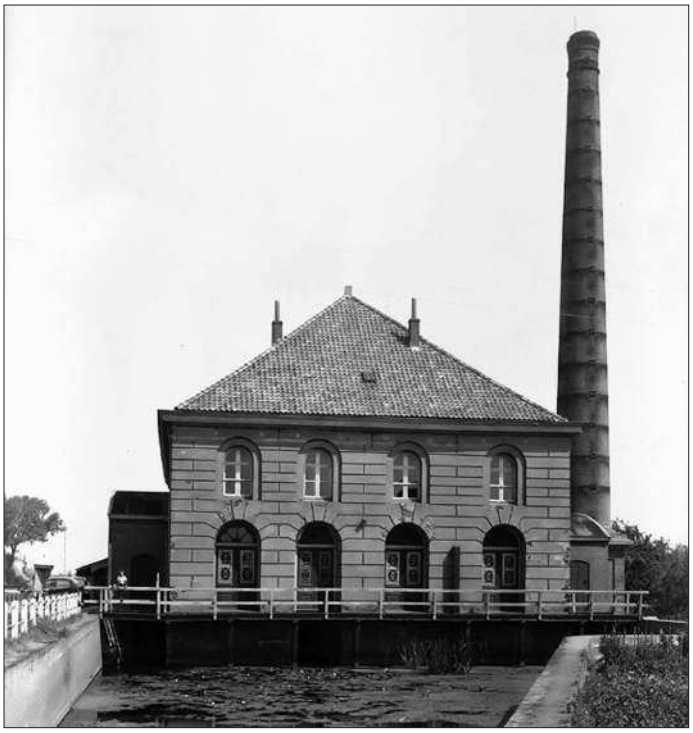

▲ *Rijksstoomgemaal Arkel uit 1826.*

Rond 1820 is het Kanaal van Steenenhoek aangelegd, dat de Linge verbindt met de Boven Merwede bij Hardinxveld-Giessendam. In 1826 nam een stoomgemaal bij Arkel de functie van de molens bij Ameide-Sluis over. Hierdoor werden de molens bij Ameide in 1828 afgebroken. Het gemaal in Arkel was het eerste stoomgemaal van Nederland.

Aan het eind van de 19de eeuw is er sprake van de verbreding van het Merwedekanaal – de vaarweg van Vianen naar Gorinchem (ook wel Keulsche Vaart genoemd) – en een vergroting van de sluis bij Vianen. Hierdoor zou meer water afgevoerd worden en besloot men de uitwatering bij Ameide-Sluis te reactiveren. Niet meer met behulp van windmolens, maar met een stoomgemaal net als in Arkel, dat het water rechtstreeks van de Zouweboezem op de Lek zou gaan lozen. Het gemaal op Ameide-Sluis is in 1891 gebouwd, nu 125 jaar geleden. Aan de hand van krantenartikelen uit die tijd wordt de bouw nader toegelicht.

In 1889 lezen we hierover voor het eerst in de Schoonhovensche Courant.
AMEIDE, 19 Sept. 1889. In verband met de verbetering der Keulsche Vaart bestaat het voornemen aan de sluizen bij de Zederik onder deze gemeente een stoomgemaal te stichten tot afvoer van het kanaalwater. Reeds werden dezer dagen voorloopige opmetingen op het terrein gedaan en deze week grondboringen verricht. Het duurt een jaar voor we weer iets over de voortgang van de plannen kunnen lezen en er een bezwarenprocedure wordt aangekondigd.
AMEIDE, 10 Sept. 1890. Blijkens de op het betrokken terrein in de oude Zederik bij de sluizen onder deze gemeente aangeplakte kennisgeving, liggen ter secretarie dezer gemeente ter lezing de stukken betrekkelijk het aldaar van rijkswege te stichten stoomgemaal, be-

1 Met dank aan Ben Remie die zorgde voor de krantenartikelen tot het jaar 1900, waarop dit verhaal grotendeels is gebaseerd.
2 Catharina L. van Groningen in: *De Vijfheerenlanden met Asperen, Heukelum en Spijk*. Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist / SDU uitgeverij, Den Haag, blz. 32.

stemd tot medeafvoer van het water van den Zederik-boezem.
AMEIDE, 25 Sept. 1990 Woensdag 24 dezer bevond zich ten raadhuize dezer gemeente eene commissie uit Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland, bestaande uit de heeren Mr. Blussé, Jhr. Mr. De la Bassecour Caan en Mr. Graaf Van Bijlandt, tot het aanhooren der mogelijk in te brengen bezwaren tegen de stichting van een rijksstoomgemaal aan de Zederik onder deze gemeente.
In oktober 1890 zal de aanbesteding van het project plaatsvinden, waar men ook in Vianen heel blij mee blijkt te zijn.
VIANEN, 11 Sept. 1890. Met groot genoegen mogen wij mededeelen, dat op 6 Oct. a.s. te 's Gravenhage de aanbesteding zal plaats hebben van de gebouwen van het te stichten stoomgemaal op den Zederik-boezem aan de sluis van de Vijfheerenlanden, nabij Ameide.
De Vijfheerenlanden weet nog te melden, dat er van aannemerszijde een flinke belangstelling was.
AMEIDE, 29 Sept. 1890. Heden had door den heer ingenieur van den waterstaat in het 10. district, den heer H.F. Beijerman, de aanwijzing plaats van het op 6 October a.s. aan te besteden stoomgemaal, aan de Zederiksluis van de Vijfheerenlanden. Een 30 tal heeren aannemers woonden deze aanwijzing bij.
Het werk wordt gegund aan aannemer Joseph te Utrecht en er wordt een (rijks)opzichter aangesteld, zodat de werkzaamheden kunnen beginnen.
AMEIDE, 25 Febr. 1891. De werkzaamheden aan het aan de sluizen alhier te stichten rijksstoomgemaal, waarvan voor zooveel het gebouw betreft, aannemer is de heer Joseph te Utrecht, zijn deze week aangevangen.
AMEIDE, 5 Maart 1891. Als opzichter bij den bouw van het te stichten Rijksstoomgemaal aan de oude Zederik in deze gemeente, is alhier gestationeerd de heer L.H. Koolhoven, laatstelijk werkzaam te Gorinchem.
Als extra nieuwtje kan de krant nog melden dat op *'Den 3 Maart (1891), bij sterken westen wind, is alhier de eerste ooievaar aangekomen.'*
Is dat een goed of een slecht voorteken voor de komende werkzaamheden? Ook Meerkerk ontkomt niet aan de gevolgen van de werkzaamheden bij Sluis.
MEERKERK, 12 Maart 1891 In den nacht van Woensdag op Donderdag deed zich alhier een eigenaardig geklop hooren. De dorpsbrug werd toen afgebroken en, nadat een stoombaggermachine was doorgelaten, opnieuw weder gelegd. Genoemde baggermachine is bestemd voor den dienst van het te plaatsen stoomgemaal bij Ameide. Wat tot heden nooit gebeurde, een stoombootje vaart op de Oude Zederik, om sleepdienst te verrichten voor bovengenoemd werk.
In Ameide doen zich problemen voor met de werklieden, die echter snel opgelost worden. *AMEIDE, 18 Maart 1891. Gistermorgen werd door de werklieden aan het alhier te stichten rijksstoomgemaal het werk gestaakt, omdat zij met hard werken nog geen gulden daags konden verdienen. Toen des namiddags de aannemer op het werk kwam en den billijken eisch der werklui inwilligde, werd de arbeid onmiddellijk hervat.*
Er wordt ook nagedacht over het personeel dat het stoomgemaal moet gaan bedienen. De Vijfheerenlan-

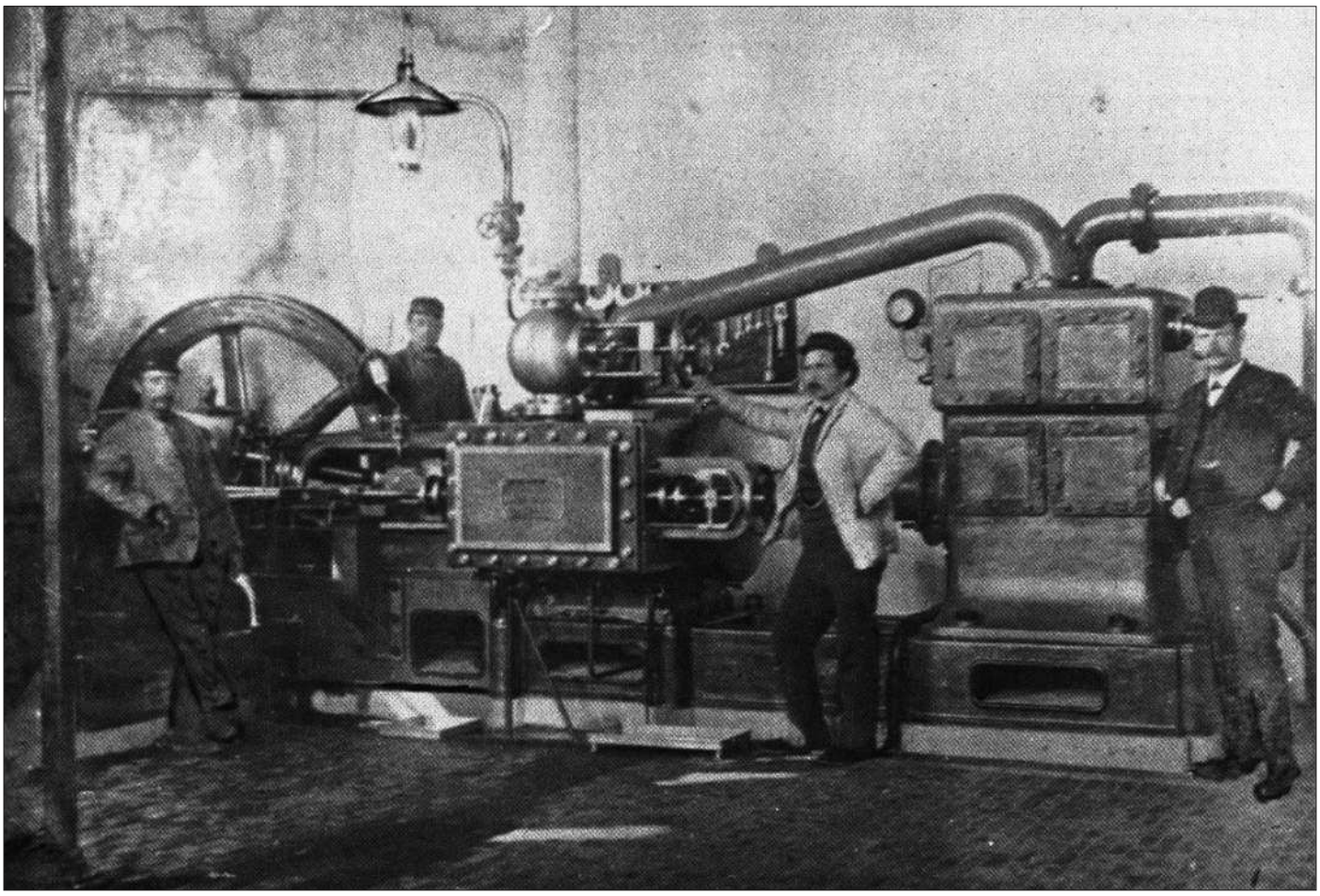

▲ *Het inwendige van het Rijksstoomgemaal met machinist P.A. de Hoon (2de van rechts) en stoker H.J. Hoogland (achter de machine).* Foto kort voor 1900.

den neemt op 4 april 1891 een bericht over uit de Staatscourant. De kandidaat-machinist krijgt een redelijk salaris en 'het genot van een vrije woning'.
AMEIDE. De Minister van waterstaat, handel en nijverheid brengt ter kennis van belanghebbenden, dat het voornemen bestaat in den loop des jaars voor de bediening van het nieuw te stichten stoomgemaal alhier een machinist aan te stellen op eene jaarlijksche belooning van aanvankelijk f 1000,-, welke tot f 1200,- kan worden verhoogd met genot van vrije woning; en dat daartoe in de tweede helft der maand Juli a.s. een vergelijkend onderzoek zal plaats hebben van hen die voor genoemde betrekking in aanmerking wenschen te komen.

In oktober zal de eerste stoker worden aangesteld en een half jaar later de eerste machinist.
AMEIDE, 13 Oct. 1891. Tot stoker aan het Rijksstoomgemaal alhier is benoemd de heer H.J. Hoogland te Gorinchem.
AMEIDE. Bij kon. besluit van 24 Maart 1892 is dhr. P. A. de Hoon benoemd tot machinist aan het Rijksstoomgemaal alhier.

Verderop in dit artikel zal ingegaan worden op machinist de Hoon en zijn gezin. Hij is de vader van 'meester Piet de Hoon', de bekende Ameidese kunstschilder.

Vanaf april 1891 doet de krant ook regelmatig verslag van de vorderingen en incidenten tijdens de bouw. Het moet destijds zowel binnen- als buitendijks een grote bedrijvigheid geweest zijn. Uit de verslagen blijkt ook, dat men toch wel bang is voor aantasting van het landschap en ook voor gevolgen voor de waterkering door de Lekdijk.
AMEIDE, 20 April 1891. Aan de sluizen onder deze gemeente, ter plaatse waar de hoogheemraadschappen van "de Alblasserwaard c.a." en van "de Vijfheerenlanden" elkander ontmoeten, heerscht thans eene groote bedrijvigheid, door de werkzaamheden voor het aldaar te stichten rijksstoomgemaal tot mede-afvoer van het overtollige water der Keulsche vaart tusschen Vianen en Arkel. Binnendijks in den Ouden Zederik wordt door een stoombaggervaartuig de voor de fundeering van het gebouw niet deugende specie uitgebaggerd, terwijl buiten in de rivier met 2 zulke machines het ter aanvulling noodige zand opgebaggerd en door eene sleuf in den dijk naar de bestemmingsplaats vervoerd wordt.
Vormde het punt waar het gemaal zal verrijzen door de omgeving van windmolens, waterpartijen, grienden rietlanden enz. een echt oud-hollandsch landschap, zoodra een stoomwerktuig er zijne rookkolommen er doet opstijgen zal het wel is waar een meer modern aanzien verkrijgen, maar het penseel van den landschapsschilder daarom niet minder waardig zijn.
AMEIDE, 23 April 1891. Tot grooten schrik der daarop aanwezige arbeiders, zonk hedenmorgen het noordelijk gedeelte van den in de Oude Zederik gestorten zanddam, ter plaatse waar het rijksstoomgemaal zal worden gebouwd, over pl.m. 15 meters plotseling weg, zoodat een 8-tal werklui te water geraakten. Gelukkig werden ze allen gered.
AMEIDE, 4 Mei 1891. Alhoewel in mindere mate dan den eersten keer, heeft in het terrein, waarop het Rijksstoomgemaal alhier zal gebouwd worden, opnieuw eene verzakking plaats gehad. Menigeen vreest dat eene zoo diepe uitbaggering van grond zoo kort aan den hoogendijk als hier heeft plaats gevonden, ook voor den dijk wel eens nadeelige gevolgen kon hebben.
De bouw van de bedrijfswoningen wordt in mei 1891 eveneens aanbesteed. De aannemer van het stoomgemaal, F.H. Joseph blijkt ook de woningen te mogen bouwen.
AMEIDE. Op Maandag 25 Mei 1891, des voormiddags te 11½ uur, zal, aan het gebouw van het Provinciaal Bestuur te 's-Gravenhage, worden aanbesteed: het bouwen van woningen voor het personeel van den in aanbouw zijnden stoomwatermolen op den Ouden Zederik te Ameide, ten dienste van het kanaal van Amsterdam naar de Merwede. (Raming f 10.500,-.)
AMEIDE, 1 Juni 1891. Het bouwen van woningen voor het personeel van den alhier in aanbouw zijnden stoomwatermolen, ten dienste van het Merwedekanaal, is aangenomen door den heer F.H. Joseph te Utrecht, voor f 11 490. Met het beheien van het terrein is in de vorige week een aanvang genomen. Men bezigt daarvoor stompe heipalen van 20 meter, die er zich gemakkelijk in laten slaan.
In de tweede helft van 1891 worden de vorderingen zichtbaar via de bouw van de enorme schoorsteen en de ijzeren afvoerbuizen. Nu is er weer sprake van enige ongerustheid. Zal het stoomgemaal geen schade berokkenen aan de eendenkooi? Verder vindt men het aanzien van de woningen niet in verhouding met de te maken kosten.

De Schoonhovensche Courant bericht tijdens de werkzaamheden over één ongeval met ernstig letsel en langdurige gevolgen. Het voorval is met grote interesse gedurende 4 maanden gevolgd.
AMEIDE, 12 Nov. 1891. Door het breken van het rondsel der lier, gebezigd bij het verplaatsen der ijzeren buizen voor de waterloozing van het rijksstoomgemaal aan de Zederik onder deze gemeente, heeft de 20-jarige werkman K.v.O. alhier een zijner armen deerlijk bezeerd.
AMEIDE, 8 Febr. 1892. De arbeider K.v.O. alhier, die onlangs bij de werkzaamheden aan het Rijksstoomgemaal onder deze gemeente eene zware verwonding aan den linkerarm bekwam en daaraan nog lijdende is, is thans opgenomen in het Academisch Ziekenhuis te Leiden.
AMEIDE, 22 Febr. 1892 De linkerhand van den arbeider K.v.O. alhier, die in het vorige jaar bij de werkzaamheden aan het Rijksstoomgemaal in deze gemeente eene zware verwonding bekwam, is in het academisch ziekenhuis te Leiden afgezet.
AMEIDE, 7 Maart 1892. Door eenige belangstellenden is het lot van den arbeider K.v.O. alhier, die bij de werkzaamheden aan het rijksstoomgemaal eene zware verwonding aan den linkerarm bekwam, ten gevolge waarvan de arm is geamputeerd, is eene som bijeengebracht om dien ongelukkige een kunstarm te verstrekken.

▲ *Klaas van Oort en Lijs van Oort-Tukker voor hun woning aan de Benedendamsestraat (ca. 1950).*

De 20-jarige werkman/arbeider K.v.O is Klaas van Oort, de op 30 december 1870 geboren zoon van Pieter van Oort en Aartje de Leeuw. Klaas zal ten gevolge van het ongeval met een linker kunstarm door het leven moeten en zal mede hierdoor een bekende Ameidenaar worden. Hij zal de respectabele leeftijd van 82 jaar bereiken. Klaas van Oort trouwt, 30 jaar oud, op 15 maart 1901 met Lijsje Tukker. Zij is de 27-jarige dochter van Jan Tukker en Pietertje Niessler, geboren op 28 mei 1873. Klaas was in 1901 koopman van beroep. Hij en Lijsje gaan wonen aan de Benedendamsche Straat no. 37. Daar worden maar liefst 14 kinderen geboren worden, waarvan er drie jong zijn overleden. Achtereenvolgens zijn dat de tweeling Ortje en Pietje geboren op 11 december 1901 – Pietje is op 11 maart 1902 overleden; Jan geboren op 30 januari 1903; Pieter geboren op 13 juni 1904; een tweede Pietje geboren op 20 augustus 1905 – die op 20 oktober 1906 is overleden; Annigje geboren op 7 januari 1907; Andries geboren op 30 december 1907; Arie geboren op 19 juli 1909; Pietertje geboren op 17 juli 1911; Johanna geboren op 23 september 1912; Klaas geboren op 22 december 1913; Neeltje geboren op 17 februari 1916; Jasper geboren op 5 mei 1917 – die op 6 juni 1917 overleden is – en een tweede Jasper, geboren op 5 november 1919.

▲ *De oprichters van de muziekvereniging "Unie". Van links naar rechts: Gerrit Langerak, Klaas van Oort, Aart Langerak en G. J. de Jong.*

Ondanks zijn gehandicapte arm was Klaas van Oort een gewaardeerd musicus bij het in 1898 opgerichte fanfarekorps 'Unie'. Hij klemde zijn tuba onder de linkerarm en bespeelde het instrument met zijn rechterhand (zie foto).
Klaas van Oort is op 82-jarige leeftijd overleden te Utrecht op 2 februari 1953. Zij vrouw Lijsje overleefde hem nog ruim twee jaar en is op 7 mei 1955 overleden, drie weken voor haar 82ste verjaardag.

AMEIDE, 8 Sept. 1891. De werkzaamheden aan het in aanbouw zijnde Rijksstoomgemaal alhier vorderen thans goed; de schoorsteen, hoog boven de geheele omgeving uitkomende, is reeds tot de volle hoogte opgemetseld en met het machinegebouw is men reeds een goed eind op streek. Thans wordt een aanvang gemaakt met de woningen voor den machinist en den stoker. Het daarstellen van een en ander veroorzaakt heel wat drukte en beweging in die anders zoo stille buurt en helpt dezen zomer velen aan brood. Voor de in de nabijheid liggende Eendenkooi staat 't echter te vreezen, dat dit stoomgemaal een schade verwekkende inrichting zal zijn.
AMEIDE, 3 Nov. 1891. De werkzaamheden aan het rijksstoomgemaal alhier en bijkomende werken worden thans met kracht voortgezet. Men is nu bezig de kolossale ijzeren afvoerbuizen door den hoogendijk te leggen en met het stellen der machine, die geleverd wordt uit de fabriek "de Prins van Oranje" te 's Hage. Ook de machinist- en stokerswoningen zijn reeds een eind op streek; het aanzien dezer woningen is echter niet in verhouding tot de kosten van den bouw; een voorname oorzaak hiervan is het lage terrein waarop zij staan.
Uiteindelijk zijn na ongeveer een jaar bouwen de werkzaamheden afgerond en gaat men kijken of het gemaal werkt. Dat blijkt in het begin niet mee te vallen.
AMEIDE, 11 Jan. 1892. Het Rijksstoomgemaal aan de Oude Zederik alhier nadert zijne voltooiing. In het laatst dezer maand zal de machine beproefd worden. Eene lading steenkolen is bereids aangevoerd.
AMEIDE, 1 Febr. 1892. Het wil met het in werking brengen der machine van het Rijksstoomgemaal alhier nog maar niet vlotten. Verscheidene dagen reeds is

men te vergeefs bezig de oorzaak van het gebrek weg te nemen. Ook schijnt er nog al werking te zijn in den muur van het gebouw aan de Zederikzijde.
Eind maart lijken de problemen opgelost, het gemaal werkt 'uitmuntend', maar er moet nog een proefmaling plaatsvinden. Tegelijk neemt men een drastisch besluit. De oude sluis, die eeuwenlang dienst heeft gedaan en waaraan Sluis zijn naam te danken heeft zal worden geamoveerd – zeg maar gesloopt worden in gewoon Nederlands.
Kleine aanpassingen aan het gemaal blijken ook nog steeds nodig te zijn.
AMEIDE, 28 Maart 1892. Naar men verneemt, zal de sluis aan het boveneind dezer gemeente, indertijd gesticht ten dienste van het voorgemaal van "de Vijfheerenlanden", binnen kort worden geamoveerd. Het nieuw gesticht Rijksstoomgemaal alhier werkt thans uitmuntend; de definitieve proefmaling zal spoedig plaats hebben.
AMEIDE, 12 April 1892. Aan het rijksstoomgemaal alhier is een kleine, doch voor de veiligheid der passage langs den hoogendijk belangrijke verandering aangebracht. In den beginne toch werd de stoom der ejectors, bij het in werking stellen der pompen, uitgelaten aan de voorzijde van het gebouw dicht bij den hoogendijk, wat voor schier alle paarden schrikverwekkend was en zeker vele ongelukken zoude veroorzaakt hebben. Door het verlengen der aflaatpijpen tot buiten den achtergevel van het gebouw is dit bezwaar alsnu geheel opgeheven.

In maart 1892 is al aangekondigd dat de definitieve proefmaling spoedig zal plaatsvinden, maar wat lezen we bijna een jaar later in de Schoonhovensche Courant.
AMEIDE, 13 Febr. 1893. De proefmaling van het Rijks-stoomgemaal alhier heeft, niettegenstaande de waterstand het onlangs mogelijk maakte, tot heden niet plaats gehad. Nu het water op den Bovenrijn zoo sterk wast en weder een stand heeft bereikt te Keulen van circa 20 voet, zal zich binnen enkele dagen weder gelegenheid tot proefmaling voordoen.
Een week later komt het verlossende bericht, de proefmaling heeft plaatsgevonden en de uitkomst boven verwachting. Machinist de Hoon mag gecomplimenteerd worden.
VIANEN, 18 Febr. 1893. Heden had in tegenwoordigheid van verschillende autoriteiten de proefmaling plaats van het nieuwe stoomgemaal te Ameide. De uitkomst was boven verwachting goed, de werkkracht en het uitloozingsvermogen overtrof verre de verwachting. Voor de Zederikvelden in 't bijzonder en voor het Hoogheemraadschap de Vijfheerenlanden in het algemeen is de stichting van groot belang.

Het gemaal doet zijn werk, maar er zijn toch nog wat incidenten die de krant halen.
AMEIDE, 3 Nov. 1893. Gister werd ontdekt dat er broeiing was ontstaan in de steenkolen, zich bevindende in de loods bij het Rijks-stoomgemaal alhier, waarop ze wat verwerkt werden; heden in den vroegen morgen echter bemerkte een der buren, dat de deur der loods in brand stond. Gelukkig kon de brand nog worden gestuit en thans is men bezig de kolen uit de loods te verwijderen; indien de laatste niet voorzien wordt van kokers is 't te vreezen, dat zulk een geval zich meer zal voordoen.
AMEIDE, 15 Nov. 1894. In 't begin dezer week is aan den binnenkant van den hoogendijk voor het Rijksstoomgemaal alhier, dicht bij de buizen in het gemaal, die door dien dijk gelegd zijn, een groot gat gevallen. De oorzaak is, zegt men, dat eene opening is ontstaan in de zich aldaar nog bevondende steenen-boog der gewezen sluis, waardoor de bovengrond is nagezakt. Het gat is natuurlijk flink gedicht. Moge de tijd leeren dat de dijk daar en er naast, waar onlangs de andere sluis is afgebroken, bestand zij tegen langdurig hoog water, indien dat in dezen winter moest voorkomen.

En dan is er nog de grote vraag, doe het gemaal waarvoor het is aangelegd. Houdt het de polders droog? Is het water op tijd uit de polders verwijderd? Men heeft in 1896 nog zo zijn twijfels of het de kosten allemaal wel waard geweest is.
ALBLASSERWAARD en VIJFHEERENLANDEN,, 5 Nov. 1896. De voor eenige dagen te kennen gegeven vrees, dat het vee dit najaar vroeg zou moeten worden opgestald, wordt maar al te zeer bewaarheid. De hevige en aanhoudende regens der laatste dagen en nachten hebben vooral de laag gelegen landerijen zóó doorweekt, dat het vee er reeds uitgenomen is moeten worden. Gaat veel regen nog al eens met wind gepaard, nu was het tegendeel het geval, zoodat het water in de polders zonder stoomgemaal, 10 en meer centimeters boven het zomerpeil staat. Terecht werden dan ook dezer dagen weder door vele landbouwers boven den Ouden Zederik verontwaardigde blikken geworpen naar het zoo'n schat van geld gekost hebbende en nog steeds kostende stoomgemaal, vóór eenige jaren gesticht op de grens tusschen Ameide en Leksmond, dat tevens zoo dienstbaar kon zijn aan hunne belangen, terwijl het thans slechts dient om een weinig kwel- en schutwater te verwijderen en verder een zeer groot gedeelte des jaars geheel werkeloos staat.
Zoo zijn er meer "toestanden" in onze maatschappij, die niet in den haak zijn; dat is een schrale troost, zeggen de in 't water zittende boeren, wat zeker niemand hen betwisten zal.

Stoker H.J. Hoogland vertrekt in 1898 en C. Bos wordt tot zijn opvolger benoemd.
AMEIDE, 22 Febr. 1898. De heer H. J. Hoogland, stoker aan het Rijks stoomgemaal alhier, is met ingang van 1 Maart e.k. benoemd tot machinist van het stoomgemaal der gecombineerde polders Nieuwland en Leerbroek.
AMEIDE, 18 Maart 1898. Tot stoker aan het rijksstoomgemaal alhier, in de plaats van H. J. Hoogland, is benoemd C. Bos te Gorinchem.

Wederwaardigheden van de machinist en de stokers op Ameide-Sluis

Machinist Petrus Antonius (Piet) de Hoon is op 12 augustus 1861 geboren te Breda. Hij volgt een opleiding tot machinist. Op 30 januari 1886, 24 jaar oud, trouwt hij te Rotterdam met de 21-jarige aldaar op 14 mei 1864 geboren Josina Johanna de Raad. Het paar

vestigt zich te Dordrecht waar drie kinderen worden geboren: Petrus Antonius, op 28 maart 1886; Susanna Richarda op 30 december 1887 en Johanna Maria Christina op 31 juli 1889. Het gezin de Hoon verhuist naar Hooge en Lage Zwaluwe waar op 2 juli 1891 dochter Jacoba Elisabeth wordt geboren. Piet de Hoon solliciteert naar de positie van machinist op het nieuw te bouwen Rijksstoomgemaal bij Ameide en vestigt zich eind 1901 te Ameide. De woningen zijn nog niet klaar en zij gaan eerst nog enige tijd op de Prinsengracht wonen.
Stoker Hendrik Johannes Hoogland is op 10 juli 1862 geboren te Rotterdam. Hij trouwt op 7 juli 1887 te Zaltbommel met de aldaar op 16 juni 1860 geboren Crosina Adriana van Batenburg. Zij gaan in Gorinchem wonen waar op 10 augustus 1887 hun zoon Johannes Hubertus word geboren. Na zijn aanstelling als stoker verhuizen zij van Gorinchem naar Ameide, eerst nog enige tijd op de Zouwendijk.
In de loop van 1892 kunnen de bedrijfswoningen betrokken worden door machinist de Hoon en stoker Hoogland. Het moet in die begintijd een gezellige boel geweest zijn. Twee echtparen, alle vier echtelieden rond 30-jaar oud, en vijf kinderen jonger dan 6 jaar zal de nodige drukte gegeven hebben. De mannen druk met het op gang brengen van het stoomgemaal, de vrouwen druk met de kinderen. In de loop van 1892 komt ook de schoonmoeder van Piet de Hoon, mevr. Susanna Richarda de Raad – Kriellaart inwonen op Sluis en worden bij het gezin de Hoon nog twee kinderen geboren, Cornelis op 31 maart 1893 en Jacobus op 14 juli 1894.
Dan lijkt het noodlot toe te slaan. Op 28 september overlijdt Jacobus de Hoon, 2 maanden oud, op 31 december 1894 ook Cornelis, 1 jaar en 9 maanden oud en 21 januari 1896, Petrus Antonius, 9 jaar en 10 maanden oud. Drie kinderen verloren in anderhalf jaar. Daarnaast is ook oma de Raad-Kriellaart op 12 maart 1896 is overleden, 72 jaar oud. Op 3 mei 1896 wordt een zoontje geboren, dat de namen Petrus Antonius[3] krijgt, net als zijn overleden broertje, op 2 augustus 1898 gevolgd door een tweede Cornelis.
Bij het gezin van stoker Hoogland is minder aan de hand. Er zijn geen meldingen van geboorten of overlijdens te vinden en eind februari 1898 vertrekken zij naar Arkel. Stoker Hoogland zal daar opklimmen tot machinist van het gemaal. Christiaan Bosch, geboren te Tiel op 28 juli 1868 wordt de nieuwe stoker. Hij komt in maart 1898 uit Gorinchem naar Ameide, samen met zijn ouders en echtgenote. Op Sluis worden drie kinderen geboren: Jacoba Cornelia Bosch op 16 april 1899; Antonie Bosch op 23 mei 1900 en Cornelia Johanna Bosch op 24 augustus 1901. Zij overlijdt op 26 januari 1902, 5 maanden oud. Op 9 december 1902 is Machielus Bosch (de vader van Christiaan), overleden 84 jaar oud. Stoker Bosch en zijn gezin vertrekken in oktober 1908 naar Arkel.
Hoe is het intussen na 1898 met het gezin de Hoon gegaan? Op 9 februari 1900 wordt een dochter Josina Johanna geboren. Het negende kind, van wie er inmiddels vier zijn overleden. In 1902 is er weer een sterfgeval. Op 14 april overlijdt de 14-jarige Susanna Richarda. Als twee maanden later, op 22 juni 1902 het tiende kind van Piet en Josina, een dochter, wordt geboren, krijgt zij opnieuw de namen Susanna Richarda. Het noodlot slaat nog verder toe als op 5 mei 1906 de vrouw van Piet komt te overlijden, slechts 41 jaar oud. Piet blijft achter met vijf kinderen tussen 4 en 17 jaar oud. Op 13 juni 1909 zal ook nog dochter Jacoba Elisabeth komen te overlijden, slechts 17 jaar oud.
Na ruim vier jaar weduwnaar te zijn geweest trouwt Piet de Hoon sr. op 9 november 1910 te Dordrecht voor de tweede keer. Zijn nieuwe vrouw is Aaltje Roepers, op dat moment net als Piet 49 jaar oud. Enkele dagen later wordt zij ingeschreven in het bevolkingsregister van Ameide, dochter Johanna Maria Christina de Hoon verlaat in 1912 de ouderlijke woning. Zij trouwt, 26 jaar oud, op 16 september 1915 te Ameide met Bartholomeus Jurgens, 29 jaar, machinist, geboren te Capelle a/d IJssel en wonende te 's-Gravenhage.
In 1919 zullen nog twee kinderen de Hoon relatief jong overlijden. Zoon Cornelis, die naar Utrecht is vertrokken, overlijdt op 16 augustus, kort voor zijn 21ste verjaardag. Dochter Josina Johanna overlijdt op 9 oktober, 19 jaar en 8 maanden oud. Mogelijk zijn beiden bezweken aan de Spaanse Griep, een wereldwijde pandemie die in de jaren 1918-1919 naar schatting wereldwijd miljoenen slachtoffers eiste. De sterfte was hoog onder alle leeftijdsgroepen, maar het hoogst tussen 14 en 21 jaar[4].
Twee kinderen de Hoon wonen dan nog op Sluis. Piet de Hoon jr., inmiddels 25 jaar oud en onderwijzer geworden, trouwt op 31 augustus 1921 te Ameide met Pleuntje Johanna Gijsberta (Ans) van den Heuvel[5], 26 jaar oud, geboren en wonende te Ameide. 'Meester de Hoon', zoals Piet in Ameide en wijde omgeving werd genoemd was een bekend kunstschilder. Over hem is in 2005 een artikel[6] verschenen naar aanleiding van een unieke expositie van zijn werk als kunstschilder op het Stadhuis te Ameide en op Herlaar. Ook in 2015 is nog een aandacht aan hem geschonken[7], terwijl afbeeldingen van zijn schilderwerken nog steeds in het Nieuwsblad HVAT verschijnen.
Als laatste van de kinderen de Hoon trouwt op 9 januari 1931 de 28-jarige Susanna Richarda met de 25-jarige Willem Adrianus van Kekem. Hij is de op 22 november 1901 te Ameide geboren zoon van Willem Adrianus van Kekem en Klazina Egberdina Postma. Het bijzondere van dit huwelijk, tussen twee in Ameide geboren echtelieden, is dat het te Rijswijk is voltrokken. De reden is dat Susanna toen bij haar broer Piet en zijn vrouw Ans in Rijswijk woonde, waar Piet de Hoon als onderwijzer werkzaam was. In 1931 waren Piet de Hoon Sr. en zijn tweede echtgenote al overleden. Zij zijn waarschijnlijk nog verhuisd naar Utrecht en daar overleden, hij op 25 augustus 1928, 67 jaar oud, zij bijna twee jaar later, op 5 juni 1930.

3 Dit is de toekomstige onderwijzer – schilder meester Piet de Hoon.

4 https://nl.wikipedia.org/wiki/Spaanse_griep
5 Zij is een tante van Hans van den Heuvel, de huidige voorzitter van de HVAT.
6 Nieuwsblad HVAT 2005, Jrg. 16, nr. 1, blz. 8-12,
7 Nieuwsblad HVAT 2015, Jrg. 26, nr. 1, blz. 48-51.

▲ *De 'uitgevallen steen', die zich nog ergens in Ameide bevindt.* (Foto André Tukker).

◀ *Een ansichtkaart uit de jaren dertig (verstuurd in 1942?) met daarop het stoomgemaal met schoorsteen.*

Wat gebeurde er met het gemaal?

Het Rijksstoomgemaal op Ameide-Sluis is tot 1945 in functie gebleven. Op 31 oktober 1945 van dat jaar werd het Mr. Dr. Kolffgemaal bij Hardinxveld in gebruik genomen, dat het peil van de Linge en de Zederikboezem beheerst en uitslaat op de Merwede. Catharina van Groningen beschrijft de situatie in 1989 als volgt[8]: *"Thans resteren alleen nog de gebouwen. De machinerie is verdwenen. De bijbehorende schoorsteen is, op het basement na, in 1952 gesloopt. De voormalige kolenloods is een gebouw op bakstenen voet met een boogvormige kap van golfplaten die de gehele loods overspant. Deze constructie van gegolfd gegalvaniseerd ijzer met schilden, stoelen, trekstangen en hanger is bij de bouw voorzien. De golfplaten wanden vervangen echter een houten constructie. De loods is nu in gebruik als opslagruimte.*

Het machine- en ketelgebouw is een uit baksteen opgetrokken gebouw op rechthoekige plattegrond tussen tuitgevels, waarvan het bovendeel is vernieuwd. Het machinelokaal bevond zich aan de voorzijde, het ketellokaal aan de achterzijde. Ook bij dit gebouw is een boogvormige kap van gegolfd gegalvaniseerd ijzer toegepast. In de gevels zitten getoogde ijzeren vensters en deuren met bakstenen sierende omlijsting. In de naar de dijk toegewende gevel zat een jaartalsteen met '1891', die er thans is uitgevallen.
De gaten waar de uitlozingsbuizen door het muurwerk kwamen, zijn gedicht. De naastliggende dienst- of machinistenwoning kent een driedeling waarbij het middendeel de nok evenwijdig aan de dijk heeft en de zijgedeelten de nok haaks op de dijk. De woning is ingrijpend gemoderniseerd."

Na 1989 is de situatie er helaas niet beter op geworden en zijn er op Sluis nog minder restanten van het voormalig Rijksstoomgemaal te zien. Wat zal de toekomst zijn van deze restanten?

8 Catharina L. van Groningen in: *De Vijfheerenlanden met Asperen, Heukelum en Spijk*. Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist / SDU uitgeverij 1989, Den Haag, blz. 45.

▲ *Het Rijksstoomgemaal op Sluis Ameide geschilderd door de zoon van de eerste machinist, P.A. de Hoon Jr.*
▼ *Achterzijde van het Rijksstoomgemaal aan de Zederik geschilderd door P.A. de Hoon jr.*

Jagen op de Lek...

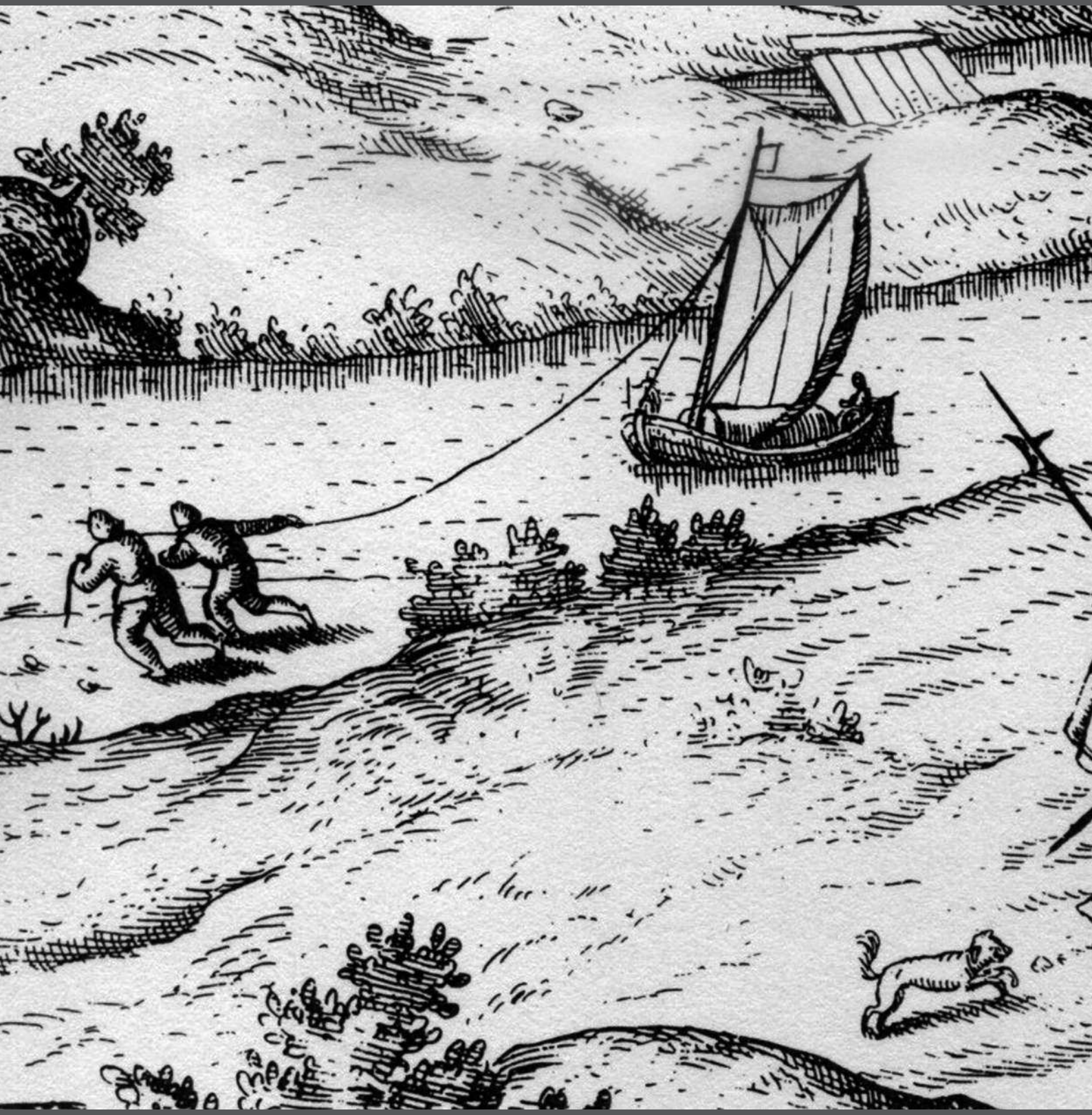

Walter van Zijderveld

Vervoer over water was vroeger de belangrijkste transportmethode voor zowel mensen als goederen. Tegenwoordig gaat bijna alles gemotoriseerd, maar eerder was er een tijd dat de schepen met behulp van wind of spierkracht (roeien, bomen of trekken/jagen) voortbewogen werden. In de tijd dat alleen werd geroeid of gezeild was stroomafwaarts varen geen probleem. Bij een beetje gunstige wind kon ook worden gezeild. Een probleem vormde wel de kronkelige en vaak niet brede watergeul. Het voordeel was wel dat de stroomsterkte dan hoger was en het ook dieper was dan wanneer de rivier breed zou zijn. Wanneer niet kon worden gezeild lieten de schippers hun schip meedrijven met de stroom. Stevelen noemden ze dat. De schipper probeerde dan zoveel mogelijk de stroombaan te volgen. Dat was de lijn waar het water het hardste stroomde. Deze stroombaan liep langs de buitenbochten van de rivier. Omdat het schip toch altijd iets sneller voer dan de snelheid waarmee het water stroomde, kon met het (grote) roer toch worden gestuurd.

Jaag-, lijn- of trekpaden

Stroomopwaarts was het varen een heel stuk lastiger. Roeien ging goed, al kwam men dan lang niet zo snel vooruit als stroomafwaarts. Bij een sterke stroom was het echter vaak onmogelijk hier tegenin te roeien. Zeilen was alleen mogelijk wanneer de wind uit een goede hoek kwam en bovendien niet te zwak was. De meest betrouwbare manier om tegen de stroom in te varen was het schip te laten trekken. Met stroom en wind tegen was dit ook de enige manier. Het trekken ging met paarden, gemend door de (scheeps)jager. De paarden moesten dan zo dicht mogelijk langs de oever lopen, op zogenaamde jaag-, lijn- of trekpaden.

De Staten van Utrecht beweerden in 1531 dat de vorsten en heren van het Land van Utrecht de Rijn en de Lek, van Rhenen tot Schoonhoven, al honderden jaren in bezit hadden. De bisschop van Utrecht moest er daarom voor zorgen dat de scheepvaart op dit traject ongehinderd door kon gaan. Dat betekende dat hij ook de zorg had voor het jaagpad. Ook wanneer het jaagpad aan de zuidkant van de Lek lag, was hij hiervoor verantwoordelijk.

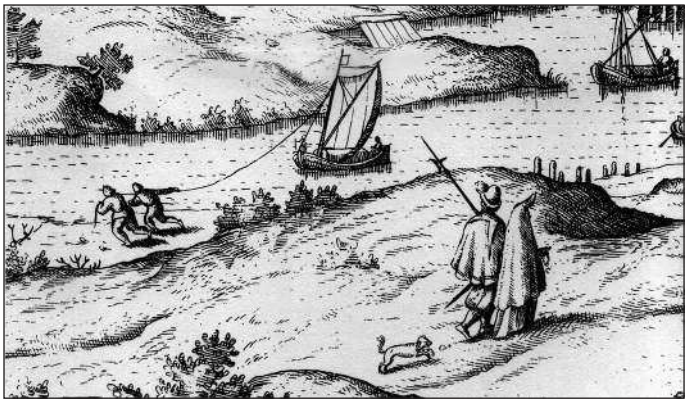

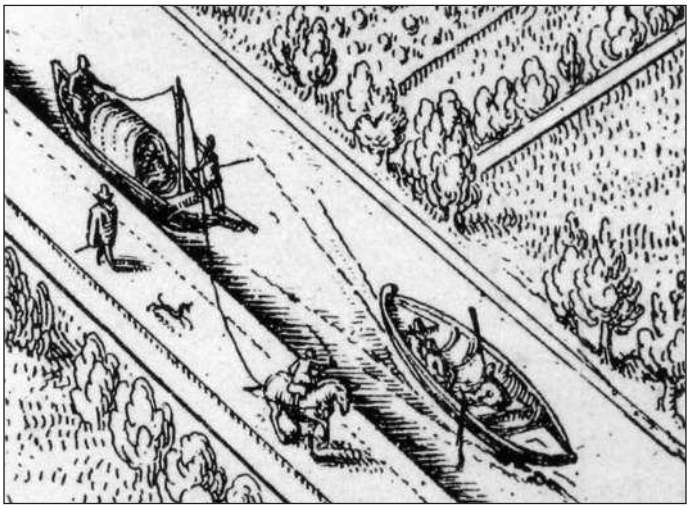

▲▲ *Op deze prent uit 1572 wordt het schip getrokken door twee personen. De jaaglijn werd altijd hoog in de mast vastgemaakt.*
▲ *Zo'n mooi jaagpad, ook nog eens gelegen vlak naast de trekvaart, kwam bij een rivier bijna niet voor. Alleen dichtbij steden of grotere gemeenten langs de rivier was het trekpad in orde, maar verderop langs de rivier niet. Het jagen van een ver uit de oever varend schip was dan ook een lastig karwei.*

Het jaagpad werd onder andere gebruikt door schippers die van het westen, bijvoorbeeld Schoonhoven, naar Arnhem en Keulen voeren. Door de voortdurende oorlogen in de eerste helft van de 16e eeuw tussen Gelderland en het Sticht was niets aan het onderhoud van het jaagpad gedaan. Dit was vooral het geval tussen Vreeswijk en Rhenen. Bovendien hadden de gebruikers van de uiterwaarden het jaagpad beplant of weggegraven, zodat het totaal onbruikbaar was geworden of zelfs was verdwenen.
Aan die wantoestand, die slecht was voor het transitoverkeer en de handel, wilde de stadhouder van Holland, Maximiliaan van Bourgondië, Heer van Beveren, Veere en Vlissingen, een einde maken. Hij vaardigde op 15 april 1553 een plakkaat uit waarin werd bevolen om het jaagpad, dat soms op de noordelijke en soms op de zuidelijke oever lag, weer in orde te brengen. Dat moest binnen zes weken zijn gebeurd. De breedte van het jaagpad moest zodanig zijn dat twee elkaar tegemoet komende paarden elkaar goed konden passeren.[1]

▲ *Een vrachtschip op de Merwede bij Dordrecht in 1796. Getekend door C.F. Bendorp.*

1 Utrechts Placcaatboek, deel II, boek 2, titel 2, pag. 93.

Het is niet bekend of aan dit bevel overal gehoor is gegeven. In 1631 werd het jaagpad in elk geval nog gebruikt. De Jaarsvelders IJsbrant Petersz, 74 jaar, en Gosen Fredericx, 37 jaar, waren scheepsjagers en verklaarden dat jaar dat zij *de schepen van beneden comende, die bij oostenwind nijet tegen den stroom en conden opvaeren, dickwils met onse peerden opwaerts getogen hebben, van het benedenste eijnde van de voorsz schoordijcken alwaer de schepen waeren aenleggende, overmits de diepte die aldaer was*. Ze trokken de schepen dus met hun paarden vanaf het westelijk eind van de schoordijk die langs Jaarsveld loopt. Het was daar in die tijd zo diep dat de schepen gemakkelijk vlak bij de schoordijk konden komen en daar aanleggen. De schippers gingen daar op zoek naar een jager die hun schip verder stroomopwaarts wilde slepen. De jagers zullen ook zelf wel in de gaten hebben gehouden of er een potentiële klant was aangekomen.
Het werd trouwens in de loop der tijd steeds moeilijker om schepen te trekken, omdat er steeds meer kribben kwamen, waardoor de vaargeul en dus ook de schepen verder uit de kant kwamen te liggen.[2]
Pas in de Franse tijd werd het eigendomsrecht van de rivier en haar oevers, en daarmee de verantwoordelijkheid voor het onderhoud, landelijk geregeld. Bij het keizerlijke decreet van 22 januari 1808 werd bepaald dat alle bevaarbare rivieren het eigendom waren van de staat. In het keizerlijk decreet van 6 januari 1811 werd dit besluit van kracht verklaard. De staat moest, als eigenaar, het varen op de rivier ook mogelijk maken. Dit hield in dat de staat ook voor een goed jaagpad moest zorgen. De staat kon de eigenaren van de oever wel verplichten grond voor het jaagpad ter beschikking te stellen, maar van onteigenen was geen sprake. Op de grond kwam een erfdienstbaarheid te liggen. De staat werd dus geen eigenaar, maar moest wel zelf voor de aanleg en het onderhoud van het jaagpad zorgen. De eigenaar mocht op zijn beurt geen obstakels op het trek- of jaagpad aanbrengen.[3]
Bij hoog water was de stroomsnelheid groter dan bij laag water. Dat betekende dat de paarden harder moesten trekken en er meer paarden nodig waren. Wanneer het water zo hoog kwam dat het jaagpad onder water kwam te staan, kon er ook niet meer worden gejaagd en moest de schipper noodgedwongen blijven liggen. Het kwam ook regelmatig voor dat het jaagpad door het overstromende water werd beschadigd. Het kon dan jaren duren voor het jaagpad werd hersteld.
Door al die onzekerheden konden de schipper en zijn eventuele passagiers nooit bepalen wanneer ze hun bestemming zouden bereiken. Dat kon zo maar één of meerdere dagen later zijn dan gepland.

De scheepsjagers en hun paarden

Met één paard kon maar een relatief klein schip worden getrokken. Meestal waren daarom op de rivieren meerdere paarden nodig om tegen de stroom in te kunnen komen. Hoeveel paarden nodig waren was afhankelijk van de stroomsnelheid, de grootte en de vorm van het schip, Eén paard kon volgens een bepaalde bron slechts tot 15 ton laadvermogen trekken, terwijl een andere bron het heeft over 30 à 35 ton per paard. Dat zijn nogal grote verschillen![4]
Alhoewel niets is gevonden over vaste eigen trajecten die de scheepsjagers op de Lek en Nederrijn bedienden, mag worden aangenomen dat dit wel het geval was. Op het einde van zijn traject zal de scheepsjager dan zijn klant hebben overgedragen aan zijn collega

2 Hengst, pag. 52-53, bijlage 14; Bemmel, pag. 97.

3 Ittersum, *Het recht van voet- en jaagpad.*

4 Greup, p. 37-38, 15 ton; Filarsky, *Kanalen,* p. 25 en 373, 30 à 35 ton.

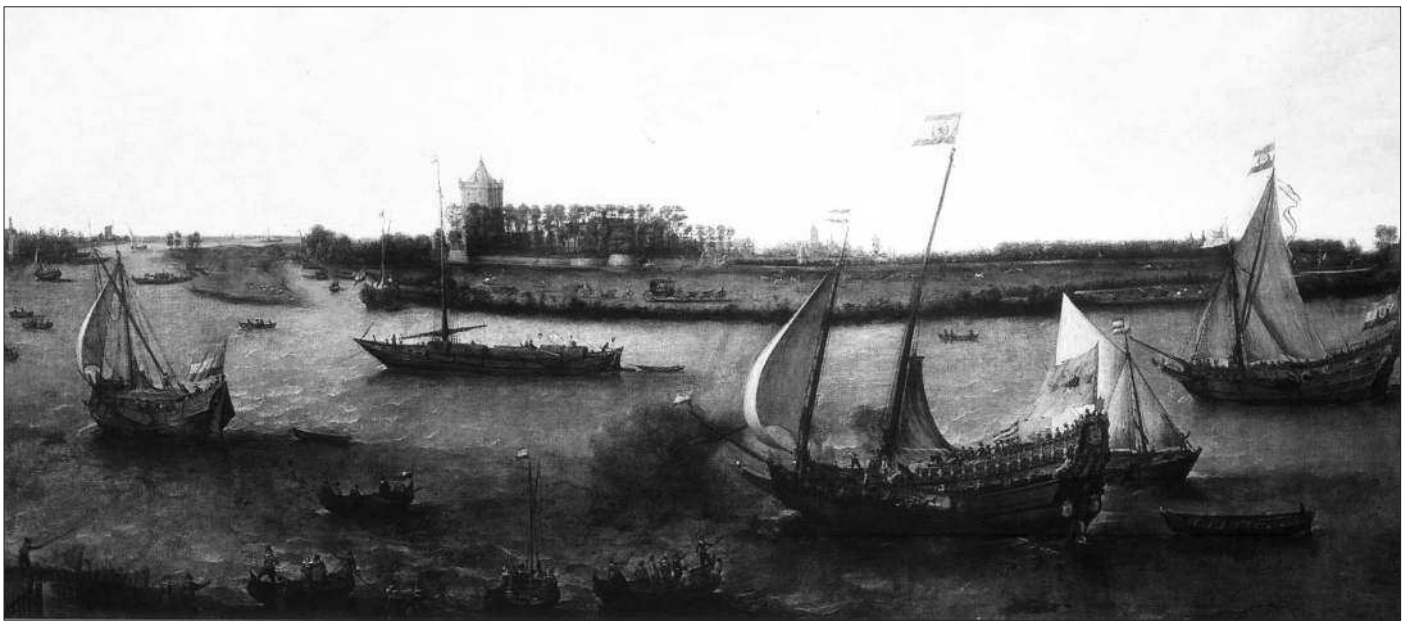

▲ *Op de voorgrond het jacht waarmee Johan Wolfert van Brederode in 1619 met zijn bruid Anna Johanna van Nassau-Siegen in Vianen aankwam, begeleid door twee andere schepen. De reis kon zeilend worden volbracht. Voor anker ligt een groot rivierschip, vermoedelijk een kraak, dat veel in west Nederland werd gebruikt. (Dit schilderij van Hendrick Cornelisz Vroom hangt in het stadhuis van Vianen).*

die het volgende traject bediende. Dan zal de schipper wel opnieuw hebben moeten onderhandelen. Het jaagloon werd meestal bepaald door loven en bieden. Op de Rijn en ook op de Lek en Nederrijn hadden de scheepsjagers vrij veel macht. Wanneer ze met de schippers niet tot overeenstemming konden komen over de prijs, begonnen ze gewoon niet aan de klus. Wanneer anderen dat dan wel voor een lagere prijs wilden doen, werden die door de jagers gemolesteerd en meestal lieten ze het dan wel uit hun hoofd om de klus over te nemen. De jagers waren vaak ruwe lieden die een vrijgevochten leven leidden. Het beroep van scheepsjager had in de maatschappij daarom ook een lage status. Het was ook geen vetpot.[5]

Scheepsjager Jan Tonnusz kreeg problemen in Achthoven

Jan Tunnusz uit Langerak was *een jager die schepen van beneden de Leck oppeerde*. 'Oppéren' was de streekterm voor het trekken (jagen) van een schip met een paard. In 1640 had Jan al dertig jaar lang *alle merckt* (markt) *ende groote schepen van beneden opwaerts gepeert*. Daar had nooit iemand bezwaar tegen gemaakt. In diezelfde periode had hij ook dikwijls het jacht van de heer van Brederode *opwaerts gepeert*. Van Ameide tot iets voor Kersbergen, tegenover de Kleine Inlage, trok hij de schepen vanaf de kant van de Achthovense uiterwaarden, die in het bezit waren van de heer van Brederode. Vanaf de Kleine Inlage werd dan weer vanaf de noordelijke Lekoever gejaagd.
Jan Tunnusz had met dit werk nooit problemen gehad, maar dat veranderde op 22 mei 1640. Hij was bezig een paar marktschepen te jagen, toen hij in Achthoven werd tegengehouden door Petter de Brouwers, Aert Stravers en Aert Baestiaensz. Zij bevalen de jager, die zijn zoontje bij zich had, om terug te keren. Toen hij dat weigerde, werden de beide Aerts gewelddadig en sloegen hem en zijn zoontje. Ook het paard kwam er niet 'zonder kleerscheuren' vanaf. Ze sloegen het arme beest op de neus en staken hem *achter in de bill, sulcx dattet bloete daernae is gevolcht*. Jan Tunnusz en zijn zoontje keerden toen maar weer terug naar huis en de marktschepen werden noodgedwongen aan hun lot overgelaten. Jan Tunnusz beklaagde zich bij de Kamer van Justitie en die bepaalde op 1 juni 1640 dat Jan of zijn zoontje ongehinderd hun werk mochten blijven doen en dat ze niet mochten worden uitgescholden of bedreigd. Hun werk mocht ook niet indirect worden gehinderd, door bijvoorbeeld de weg te versperren. Kwamen er weer klachten over hen, dan zouden ze een boete van 25 gouden Nederlandse Rijders krijgen. Dit gold ook voor anderen. De Lexmondse schout en schepenen kregen een afschrift van dit vonnis en zij moesten voortaan toezien dat de onverlaten zich daaraan hielden.[6]

De jaagpaden langs de Lek/Nederrijn

Ook in later eeuwen bleef jagen voor schepen in de opvaart noodzakelijk. De eigenaren van de grond hadden geen belang bij het jaagpad, want dat was toch maar doorgaand verkeer waar ze alleen maar last van hadden. De staat moest zorgen dat de jaagpaden goed werden onderhouden, maar had daarvoor vaak geen geld. Vaak waren hele stukken daarom niet of moeilijk begaanbaar. Bovendien verlegden de jagers de jaagpaden soms op eigen houtje, waardoor schade aan de uiterwaarden ontstond. Dat werd

5 Filarski, *Kanalen*, p. 218-221 en 410.

6 NA-RAL, inv. 46, 1 juni 1640.

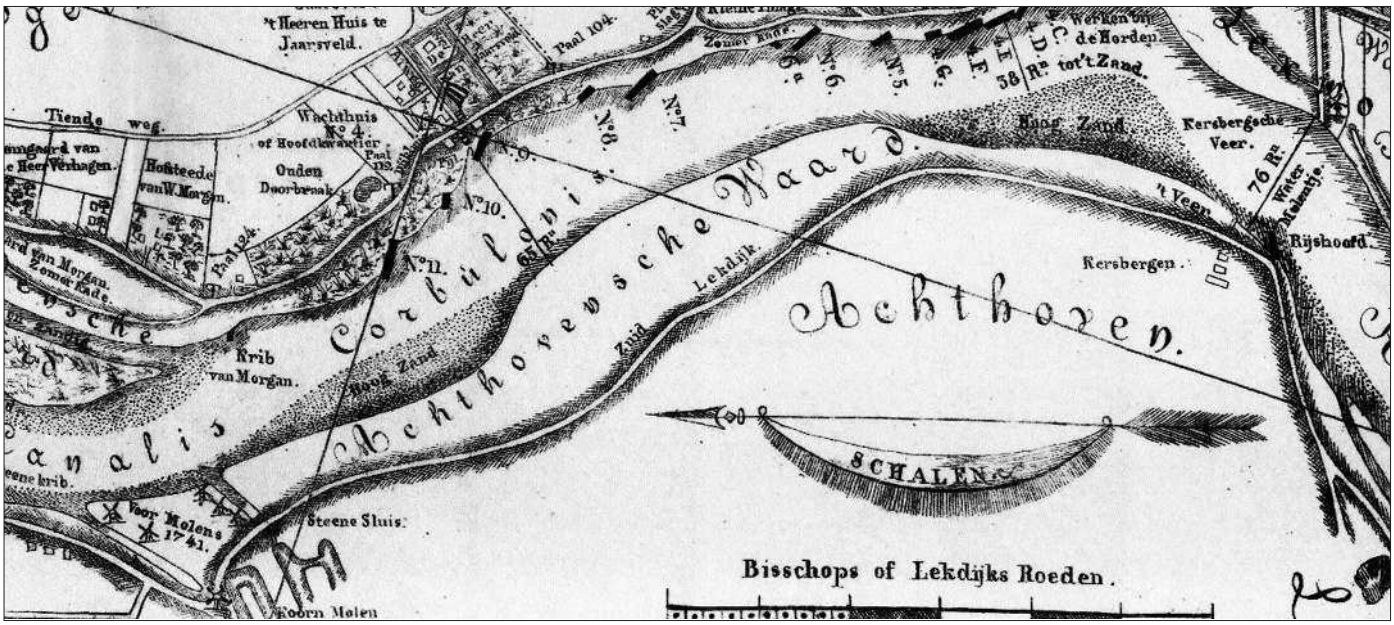

▲ *Tot het eind van de 18e eeuw werden de schepen gejaagd tot het begin van de schoordijk van Jaarsveld, ongeveer tot de Krib van Morgan en paal 124 op deze kaart van G.E. Baron van Derfelden uit 1824. De situatie week in de eeuwen daarvoor af van de getekende situatie. De Kleine Inlage, tot waar rond 1800 de schepen werden gejaagd vanaf de noordelijke oever, ligt schuin boven de bocht van Achthoven.*

▲ *De jaagpaden in Midden-Nederland rond 1830. Op de Lek/Nederrijn liep het jaagpad van Schoonhoven tot de Duitse grens. Behalve langs de rivieren Lek/Nederrijn en Oude Rijn waren er alleen trekpaden langs kanalen en gekanaliseerde riviertjes zoals de Vecht en de Schie. In Duitsland was vanaf de grens ook een trekpad aanwezig langs de Rijn.*

hen door de eigenaren natuurlijk niet in dank afgenomen. In 1769 kondigden de Staten van Utrecht daarom een strenge ordonnantie af, waarin werd bevolen dat de jagers op het pad moesten blijven.
Het gedecentraliseerde landsbestuur deed niet veel om de problemen aan te pakken. Dat veranderde in de Franse tijd, toen het land centraal werd geregeerd. In september 1805 wilde Binnenlandse Zaken weten hoe de toestand van de jaagpaden langs de rivieren de Lek en de Neder Rijn was. Dat bleek niet best te zijn. De grondeigenaren die delen van het jaagpad zelf in gebruik hadden genomen, moesten de paden weer in orde brengen, zodat de schepen in die rivieren ongehinderd konden worden gejaagd.
Een knelpunt was het rivierdeel bij Jaarsveld. Hier was een schaardijk en bijna geen uiterwaard om een jaagpad op te maken en er stond meestal een sterke stroom. Dit was echter niet de reden van het probleem. Dat waren de zandplaten in de rivier, met name de Ameidense Bol. De trekpaarden staken daarom over met het Tienhovenseveer en vanaf daar werd het schip op de zuidelijke oever verder getrokken. Rond 1800 werden de schepen helemaal getrokken tot aan de Kleine Inlage. Daar werden de paarden losgemaakt, teruggevoerd naar het Tienhovense veer, overgevaren en dan tegenover de Kleine Inlage op de Achthovense Uiterwaard weer vastgemaakt aan de jaaglijn. Die omweg kostte minstens een uur, maar was noodzakelijk omdat de Ameidense Bol steeds kleiner werd en daardoor de rivier breder. Aan de noordzijde van de Lek, aansluitend aan de Ameidense Bol, was bovendien een zandplaat ontstaan.[7] Het is niet bekend tot waar aan de zuidelijke oever werd gejaagd, maar het zou best kunnen zijn dat dit helemaal tot aan het pontveer te Vianen was. Hier kon-

7 Ittersum III, p. 51-52.

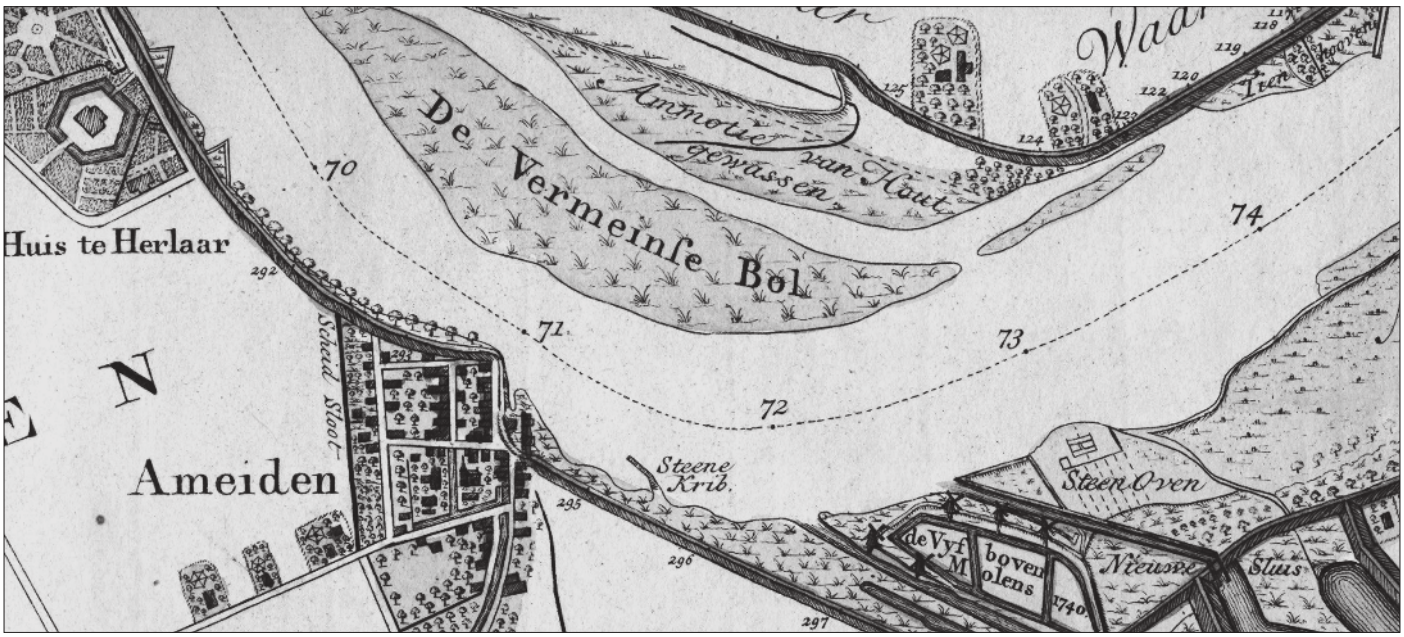

▲ *De Vermeinse of Ameidense Bol in de Lek (Kaart Melchior Bolstra 1763).*

den de jaagpaarden dan weer naar de noordelijke Lekoever worden overgevaren.
Waarom de paarden niet meteen vanaf het Tienhovense veer aan de zuidoever van de Lek verder gingen met jagen is onduidelijk. Mogelijk had dit te maken met het vermeende eigendom van de rivier en de bijbehorende plicht om te zorgen voor een jaagpad. Dat eigendom werd niet alleen door de bisschop van Utrecht geclaimd, maar vooral door de heren van Vianen, van Brederode en hun opvolgers. De Van Brederodes bezaten ook de Hoge Heerlijkheid Jaarsveld, maar hadden in het Land van Vianen en Ameide meer macht. Het Land van Vianen en Ameide strekte zich uit van de oostzijde van Vianen tot aan de westzijde van Tienhoven. Het is daarom goed mogelijk dat zij het trekpad aan de zuidoever wilden hebben.
Bij het Beusichemse veer was ook zo'n knelpunt. Aan de Utrechtse zijde was daar een smalle uiterwaard, vandaar dat hier het jaagpad op de zuidelijke Gelderse oever lag. Sommige jagers volgden toch de Utrechtse dijk. Door de jaaglijn veroorzaakten ze daardoor echter schade aan de rijswaarden. Om dit tegen te gaan plantten de eigenaren van de rijswaarden daarin wilgen, waardoor het niet meer mogelijk was vanaf de Lekdijk een schip te jagen.[8]
Op de Lek begonnen de jaagpaden pas bij Schoonhoven.[9] De reden hiervan zal zijn dat tot Schoonhoven de werking van eb en vloed goed merkbaar is. Hierdoor treedt minder verzanding op. Bovendien kunnen schippers ook gebruik maken van de vloedstroom om naar boven te varen. Schepen die van Rotterdam of andere benedenstroomse plaatsen kwamen, moesten dan tot Schoonhoven zeilen. Daarna konden ze worden gejaagd. Behalve het tweemaal overvaren van de jaagpaarden bij het Tienhovense veer, moest dit tussen Vreeswijk en Lobith nogmaals vijftien maal gebeuren! Het was dus niet efficiënt dat het jaagpad zich afwisselend aan de rechter- of linkeroever bevond. Dat kostte de schipper één of twee dagen reistijd.
Het jagen kostte de schipper ook geld. In 1832 was dat van Amsterdam naar Mainz via de Lek/Nederrijn f 1.482,30 voor een schip van 65 last (130 ton). Dat was twee-derde van de totale directe reiskosten.[10]

De ontbrekende jaagpaden langs de Waal

Door de Waal stroomde veel meer water dan door de Lek/Benedenrijn. De Waal was breder en beter bevaarbaar, maar jaagpaden ontbraken bijna geheel. Alleen door te zeilen kon men op de Waal naar boven varen. Dat was veel goedkoper dan te worden gejaagd. Bij ongunstige wind hield deze mogelijkheid echter op en moest de schipper soms vele dagen wachten voor de wind gunstig genoeg was om zijn reis te kunnen voortzetten. Voor beurtvaarders, die waren gebonden aan vaste vertrek- en aankomsttijden, ook bij lange afstanden, was de Waal meestal

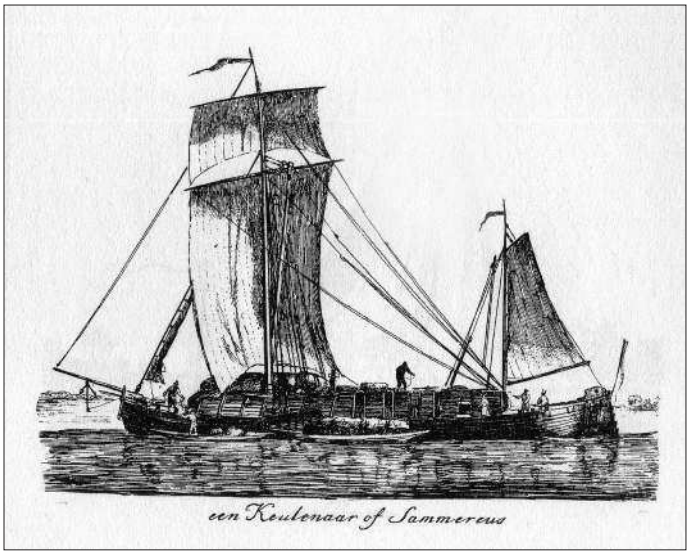

▲ *Een Keulenaar of Samoereus was een groot binnenvaartschip dat zowel op de Rijn als de Maas voorkwam. Het zal voor de jagers een hele klus zijn geweest om zo'n schip tegen de stroom in te slepen. (Tekening gemaakt door G. Groenewegen en uitgegeven in 1789).*

geen optie. De beurtvaarders uit Rotterdam en Dordrecht kozen daarom voor de Lek/Nederrijn, ondanks de hogere kosten.

Schepen die vanaf Amsterdam naar Duitsland voeren namen de route over Utrecht en Vreeswijk. Daar konden ze, indien niet kon worden gezeild, worden gejaagd tot Keulen en verder. In het laatste deel van de achttiende eeuw en begin negentiende eeuw was het water in de Lek/Nederrijn vaak te laag om met geladen schepen te kunnen varen. Dat kwam voornamelijk door vele jaren van zeer slecht of geen onderhoud, vooral gedurende de Franse tijd. De schippers namen dan noodgedwongen de route Haarlemmermeer, Brasemermeer en dan via Alphen over Gouda, de Hollandse IJssel, de Noord naar de Waal. Dat betekende wel dat ze tot Lobith geen gebruik konden maken van jaagpaarden en de afstand dan zeilend moesten overbruggen. Het was een veel langere en ongemakkelijker weg.
Door het groter worden van de schepen, de kleine sluizen op de route Amsterdam-Vreeswijk, het sluiten van de sluizen te Vreeswijk en de vele wisselende ondiepten op de Lek/Nederrijn kozen in het begin van de negentiende eeuw de schippers uit Amsterdam toch meestal de route over Gouda naar de Hollandse IJssel en vandaar via de Noord naar de Merwede en de Waal.[11]

Jagen naar en in Duitsland

Het transport over water van Amsterdam en Rotterdam naar de Duitse steden werd aanvankelijk alleen verzorgd door beurtvaarders. Zij hadden dus een monopolie. Op Duits gebied, vanaf de grens tot Keulen, waren de jaagpaden in orde.

8 Bemmel, p. 97.
9 Greup, p. 28.
10 Greup, p. 38.
11 Greup, p. 27-28.

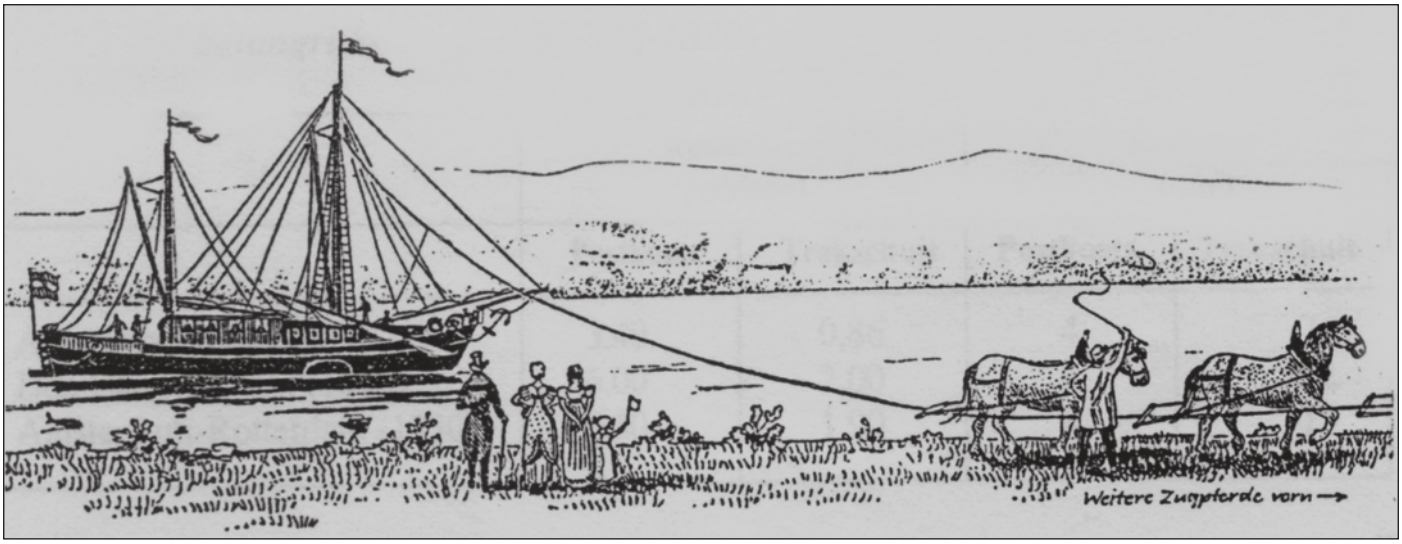

▲ *Hier wordt in Duitsland zelfs een raderboot tegen de stroom in door paarden getrokken. Niet alle paarden zijn afgebeeld.*

Vanaf de grens werd de stroming geleidelijk steeds sterker, wat betekende dat er steeds meer paarden nodig waren. Meestal waren op de Beneden-Rijn 12 à 14 paarden nodig. In het begin van de 19e eeuw vervoerden de schepen op de Beneden-Rijn hoogstens 300 ton. Hiervoor waren 20 à 30 paarden nodig. Al met al was het laten jagen van een schip een dure grap.[12]

Bij hoog water kon ook in Duitsland het jaagpad onder water staan. Dan kon er niet worden gejaagd en lag de scheepvaart naar boven stil. Dit gebeurde onder andere in november 1824 bij Keulen, waarvan ook het jaagpad ernstige schade leed, en bij Emmerich in november 1840.[13]

Er werd over water heel wat vracht naar Duitsland vervoerd. Voor de periode 1819-1825 was dat voor Keulen in tonnen:[14]

	Tot. uit Holland	Uit A'dam	Uit R'dam	Uit rest Holland
1819	31.609	6.679	7.807	17.123
1820	32.831	8.101	9.031	15.699
1821	28.219	8.708	8.106	11.405
1822	29.712	11.021	8.033	10.658
1823	30.974	10.329	10.177	10.468
1824	24.054	7.585	7.800	8.669
1825	27.747	9.717	7.543	10.487

In Duitsland kwam na verloop van tijd ook de klad in het onderhoud van de jaagpaden. In het Pruisische deel was het jaagpad in orde, maar zodra men rond 1840 op het Hessische gebied kwam, was dit *ganschelijk verwaarloosd*, vooral tussen Gernsheim en Rheindürkheim.[15]

De jagers kregen concurrentie van de stoomscheepvaart

In 1825 begon de Nederlandsche Stoomboot Maatschappij (NSM) een stoombootdienst voor passagiers, rijtuigen en paarden tussen Rotterdam en Keulen via Arnhem over de Lek/Nederrijn. Eind december 1825 kreeg de NSM ook vergunning vrachtgoederen te vervoeren.[16] Door met stoomboten te varen was de NSM niet meer afhankelijk van slechte of helemaal niet aanwezige jaagpaden en scheepsjagers. De Nederlandse beurtvaarders die op Duitsland voeren kregen nu concurrentie en verzonnen een strategie om die het hoofd te kunnen bieden. In de jaren na 1825 zetten ze een paardenjaagdienst op, met vaste wisselstations voor de paarden. Hierdoor waren op dat traject steeds verse paarden voorhanden, hadden de schippers minimaal tijdverlies en werd de jaagdienst efficiënter en sneller. Van 14 dagen werd de reis nu verkort tot 5 à 6 dagen.[17]

Door opkomst van de stoomschepen werd de Waal belangrijker

Door het gereedkomen van het Merwedekanaal (Amsterdam-Utrecht-Vreeswijk) in 1824 en het Zederikkanaal (Vianen-Arkel) in 1825 kon door deze kanalen en via de Linge vanaf Amsterdam de Waal worden bereikt. Zo ontstond een veel kortere route tussen Amsterdam en de Waal, die geheel van een jaagpad was voorzien. Er moest wel veel bruggeld worden betaald! Het jagen bleef op deze route 33 jaar nog de enige manier van voortbewegen wanneer niet kon worden gezeild. Pas in 1858 verscheen de eerste

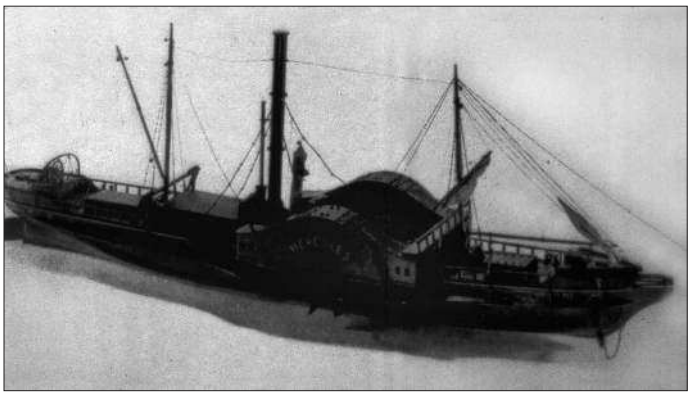

▲ *Stoomsleepboot Hercules, gebouwd ca. 1826, die in 1832 een stoomsleepdienst van Gorinchem naar Lobith onderhield (Model in Weseldermuseum).*

12 Slob, I, p. 20-21; Greup p. 37.
13 's Gravenhaagsche Courant, 15 nov. 1824; De Avondbode, 8 dec. 1840.
14 Greup, p. 40.
15 Algemeen Handelsblad, 17 mrt. 1842.
16 Rotterdamsche Courant 9 febr. 1826.
17 Nusteling, p. 87; Slob.

doorgaande stoomboot op het Zederikkanaal! Het gevolg van deze doorsteek was dat het minder druk werd op het jaagpad langs de Lek en op dat langs de Nederrijn, oostelijk van Vreeswijk.[18]
In de akte van Mainz, gesloten op 31 maart 1831, werd bepaald dat de jaagpaden in goede conditie moesten worden gehouden. Indien ze ontbraken, moesten ze worden aangelegd. Of dit gebeurde, valt sterk te betwijfelen. Langs de Waal was dat in elk geval niet het geval.
Langs de Waal waren de jaagpaden slecht of ontbraken ze zelfs helemaal. Het repareren of maken van geschikte jaagpaden zou het rijk veel geld kosten. Dat kwam vooral omdat de rivier verwilderd was en men door zandbanken en stranden het jaagpad niet dicht bij de vaargeul kon aanleggen. Het rijk dacht de volgende oplossing te hebben gevonden voor dit financiële probleem: het opzetten van een stoomsleepdienst. Het rijk verleende daarom aan de Nederlandsche Stoomboot Maatschappij (NSM) vergunning om een stoomsleepdienst te beginnen van Rotterdam naar Duitsland. In 1832 begon de NSM, met financiële steun van de overheid, met de stoomsleepboot Hercules een stoomsleepdienst van Gorinchem naar Lobith, dus de Duitse grens.[19] Het was te verwachten dat in de toekomst meer stoomboten en stoomsleepboten op de rivier zouden verschijnen. Hierdoor zouden de jaagpaden overbodig worden en daardoor ook de daarin gemaakte investering teniet doen. Om de ontwikkeling van de stoomsleepvaart te bevorderen ontving de NSM daarom in de periode van 1832 tot en met 1837 voor haar sleepdienst maar liefst f. 570.000 subsidie. Zo kon het rijk ook uit onder de belofte de jaagpaden in orde te maken, die ongetwijfeld veel duurder zou hebben uitgepakt.[20]
Jaagpaden zijn langs de Waal verder niet of nauwelijks aangelegd, want bij het sluiten van de Akte van Mannheim in 1868 werd opgemerkt dat langs de Waal de jaagpaden grotendeels ontbraken. Langs de Lek zullen ze in slechte staat en op sommige plaatsen niet meer aanwezig zijn geweest.[21]

De stoomboten en de stoomsleepvaart verdrongen de zeilvaart

De capaciteit van de eerste sleepdienst was echter onvoldoende om aan de vraag te kunnen voldoen, ook toen er meer stoomsleepdiensten kwamen. Het was dan ook niet verwonderlijk dat veertien jaar later in de NRC van 8 januari 1846 een ingezonden brief verscheen, waarin de regering werd verweten dat ze het verdrag van 31 maart 1831 niet nakwam om de jaagpaden, vooral langs de Waal, te onderhouden. De opgerichte stoomsleepdienst *is zo gebrekkig, dat zij aan het doel niet beantwoordt.* De zeilschippers die zich wilden laten slepen, konden voor een hoog bedrag een jaarabonnement nemen of een tarief per reis betalen. Die kosten waren bijna hoger dan de vrachtkosten! Dat was dus niet aantrekkelijk voor de schippers. Het jaagloon was veel lager, maar door het ontbreken van jaagpaden was dat op de Waal niet mogelijk. Stilliggen tot de wind weer gunstig was kon niet, want dan duurde de reis te lang. De schippers werden zo wel gedwongen om gebruik te maken van een stoomsleepboot of om zelf een duur stoomschip te kopen. Zo verdrong de stoomvaart langzamerhand de zeilvaart. Op de Lek/Nederrijn was de situatie niet zo nijpend. Maar ook hier won de stoomboot gestadig terrein.

Bronnen

- Bemmel, A.A.B. van, *De Lekdijk van Amerongen naar Vreeswijk. Negen eeuwen bescherming van Utrecht en Holland*, Verloren, Hilversum, 2009.
- Burgers, Ton, *Nederlands grote rivieren. Drie eeuwen strijd tegen overstromingen*, Uitgeverij Matrijs, Utrecht, 2014.
- Filarski, R., *Kanalen van de Koning-Koopman. Goederenvervoer, binnenscheepvaart en kanalenbouw in Nederland en België in de eerste helft van de negentiende eeuw*, NEHA-Series III, Amsterdam, 1995.
- Greup, Mr. G.M., *De Rijnverbinding van Amsterdam en haar geschiedenis*, H.J.W. Becht, Amsterdam, 1952.
- Hengst, J.A. van, *De Lekdijk Benedendams en de IJsseldam*, Eerste deel, 860-1648, Hoogheemraadschap van den Lekdijk Benedendams en van den IJsseldam, 1900.
- Ittersum, F.A.R.A., Baron van, *De Lekdijk Benedendams en de IJsseldam*, Derde deel, 1795-1905, Hoogheemraadschap van den Lekdijk Benedendams en van den IJsseldam, 1907.
- Ittersum, Willem Adriaan van, *Het recht van voet- en jaagpad*, proefschrift RU Leiden, Gebr. Belinfante, Den Haag, 1889.
- Nusteling, H.P.N., *De Rijnvaart in het tijdperk van stoom en steenkool 1831-1914*, Holland Universiteitspers, Amsterdam, 1974.
- Slob, *Paard en scheepvaart*, in 'In de Strengen', 19-05 en 30-06-1977.
- Zijderveld, Walter van, *Eeuwenlang varen tussen Gorcum en Vianen. Tien eeuwen scheepvaart op Zederik, Zederikanaal en Merwedekanaal*, Uitgeverij Blassekijn, Bleskensgraaf, 2002.
- Nationaal Archief (NA)
- Rechterlijk Archief Lexmond (RAL)
- Diverse kranten

18 Zijderveld, p. 128-143, 190-191.
19 Greub, p. 39.
20 Nusteling, p. 19 en 35; Greub, p. 38-39, 46.
21 Burgers, p. 186-187.

Een mislukte passagiersdienst op de Lek via Ameide

De stoombootonderneming Concordia (1879-1882)

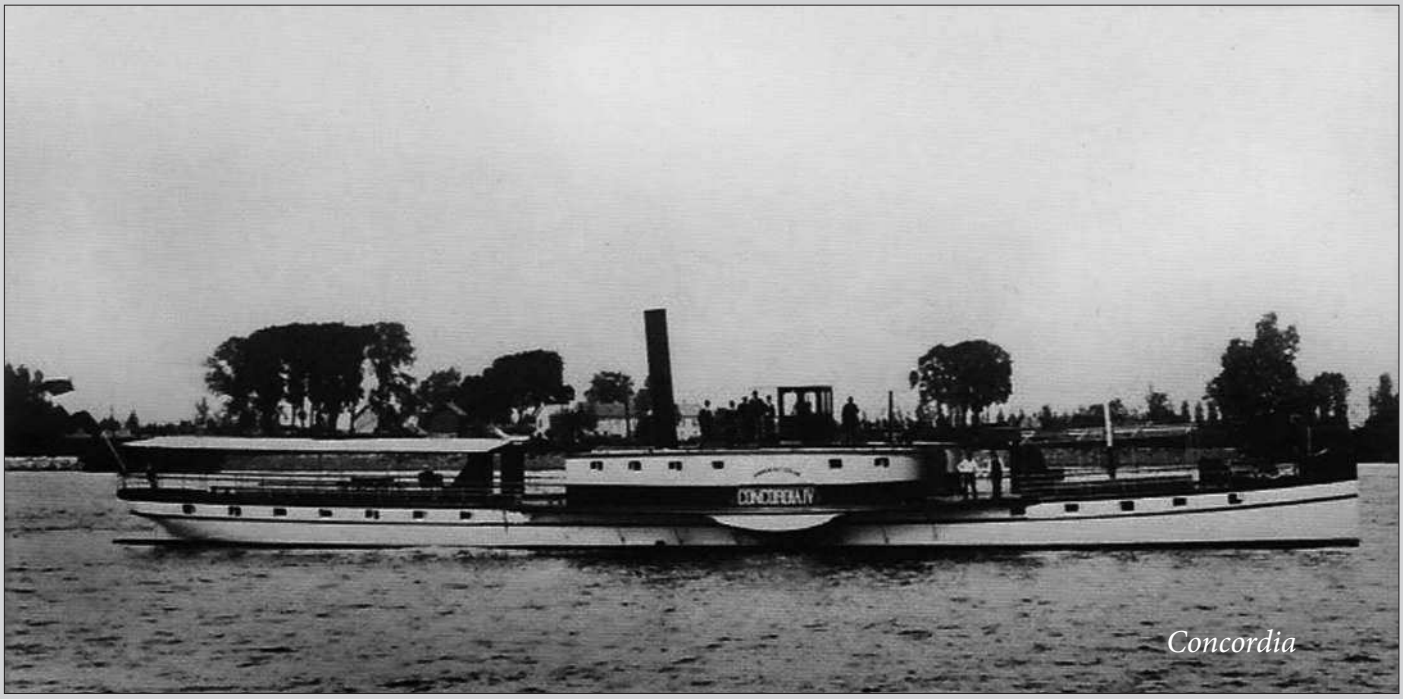

Concordia

STOOMBOOT-ONDERNEMING „CONCORDIA."
GEREGELDE DIENST TUSSCHEN
Arnhem--Rotterdam en Arnhem--'s Hertogenbosch,
voor het vervoer van PASSAGIERS, GOEDEREN en VEE,
met de Snelvarende speciaal voor dezen dienst ingerigte Stoombooten
CONCORDIA I, II EN III.
Vertrek van ARNHEM naar ROTTERDAM, **Maandag, Woensdag en Vrijdag** 's morgens 7 uur.
Van SCHOONHOVEN naar ROTTERDAM, ten c^a 12,30 uur nam.
Aankomst *ROTTERDAM* ten c^a. 2,30 uur.
Vertrek van ROTTERDAM naar ARNHEM, **Dingsdag, Donderdag en Zaterdag** 's morgens ten 7 uur.
Aankomst te SCHOONHOVEN ten c^a. 9 uur voorm.
Vertrek van ARNHEM naar 's HERTOGENBOSCH **dagelijks** (uitgezonderd Zondags)
's Maandags ten 6,30 uur voorm., **overige dagen** ten 7 uur voorm.
Vertrek van 's HERTOGENBOSCH, **dagelijks** (uitgezonderd Zondags) ten 6,30 uur voorm.
De Directeur,
R. H. HAENTJENS.

▲ *Advertentie van Concordia uit 1878.*

Bram Provoost

Bij een ieder is wel bekend dat jarenlang de 'Reederij op de Lek' een bootdienst onderhield tussen Rotterdam en Kuilenburg (nu Culemborg) met Ameide als aanlegplaats. Deze lijndienst haalde en bracht dagelijks personen en goederen van en naar Ameide. Minder bekend is dat er andere pogingen gedaan zijn om door middel van vervoer per boot passagiers te vervoeren van en naar Ameide. In dit artikel wordt het wel en wee van zo'n onderneming beschreven, de Stoombootonderneming Concordia.
De Stoombootonderneming Concordia, een onderneming welke geregelde diensten met passagiers en goederen voer met als vestigingsplaats Arnhem is opgericht in 1877. Deze onderneming onderhield vooral diensten over de Rijn richting het westen (gezien vanuit Arnhem). Zo brengt de Vijfheerenlanden op 14 juli 1878 het volgende bericht: *Ameide, 9 Julij. De nieuw opgerigte schroefstoomboot-maatschappij "Concordia", gevestigd te Arnhem, heeft hare dienst tusschen Arnhem en Rotterdam langs de Lek geopend; voorloopig zal de dienst om den anderen dag plaats hebben.*
Op 18 augustus volgt: *Ameide, 15 Augustus. Met zekerheid kan worden gemeld, dat de schroefstoombootmaatschappij "Concordia" gevestigd te Arnhem, haren dienst langs de Lek, van Arnhem op Rotterdam, die thans om den anderen dag plaats heeft met 1 Januarij a.s. veranderen zal in een geregelden dagelijkschen dienst.*
Een nieuwe boot "Concordia N. 4", is reeds daarvoor in aanbouw. Het vertrek van de beneden gelegen plaatsen naar Vreeswijk is geregeld op de aansluiting der stoombarge van 11 uur naar Utrecht, De tarieven voor passagiers en goederen zijn zoo laag mogelijk gesteld. Ook onderscheidt zich deze dienst, van de Arnhemsche stoombooten I en II, dat op de 2e plaats even zoo goed als op de 1ste, des zomers eene zonnetent is geplaatst".

Voorlopig varen de stoomboten van Concordia nog aan Ameide voorbij, maar in maart 1879 verschijnt een voor Ameide gunstig bericht: "*Ameide 14 maart 1879. De ingezeetenen deezer gemeente hebben deze dagen met genoegen vernomen, dat de directie van de Arnhemsche Stoombootmaatschappij Concordia vast besloten heeft, ter genoemder plaats een steiger voor hare booten te laten maken. Heeft die in meer dan een opzicht groote waarde voor de passagiers, eene aanlegplaats zal ook de verzending van vee mogelijk maken, en den handel in het algemeen kunnen helpen bevorderen*". Er is ook werk te doen. *"AMEIDE, 21 Maart 1879. Door den heer **H. Schippers** alhier is aangenomen: het maken van een oprid boven de steenglooiing, voor de **aanlegplaats** van de booten der stoombootmaatschappij "Concordia" te Arnhem.*

Kort daarna doen de eerste boten Ameide aan en kan men vandaar per boot naar de tentoonstelling te Arnhem. *"Volgens de achterstaande annonce der stoombootonderneming "Concordia" zal er bij gelegenheid van de Tentoonstelling te Arnhem, elke Zondag (vanaf 26 juni 1879) eene stoomboot van Schoonhoven, Ameide, Vreeswijk, enz. naar Arnhem varen, waarmede men op denzelfden dag kan terukeeren. Aankomst te Arnhem ongeveer 12 uur".*

▲*Een ansichtkaart uit de jaren twintig van de "Reederij op de Lek 3", afgemeerd bij aanlegsteiger 7 en een tjalk van de vloot van Ameide. Bekende schippersfamilies waren o.a. de Roodhorsten, de Westerthouten en de Vuuren's. Op de kiek is ook het huisje op de steiger zichtbaar.*

Het gaat hier om de 'Nationale tentoonstelling van Nederlandsche en koloniale nijverheid' die van 15 juni tot 15 oktober 1879 werd gehouden te Arnhem.

Stoomboot-Onderneming „CONCORDIA".
Bij gelegenheid der
TENTOONSTELLING TE ARNHEM:
ZONDAG 29 JUNI
en voortaan geregeld IEDEREN ZONDAG tot nader aankondiging,
EXTRA REIS
van Schoonhoven, Ameide, Vreeswijk, Culemborg, Wijk bij Duurstede naar Arnhem en terug.

Vertrek van	SCHOONHOVEN	's morgens circa	5	uur.	Terug van ARNHEM nam. 4 uur.
„ „	AMEIDE	„ „	5,40	„	
„ „	VREESWIJK	„ „	6,30	„	
„ „	CULEMBORG	„ „	7,20	„	
„ „	WIJK BIJ DUURSTEDE	„ „	8,15	„	

Prijzen der RETOURBILLETTEN, met inbegrip van toegangskaart voor de Tentoonstelling:

Van Schoonhoven en Ameide	1e kajuit ƒ 2,50,	2e kajuit ƒ 1,50.	
„ Vreeswijk en Culemborg	„ „ 2,25	„ „ 1,25.	
„ Wijk bij Duurstede	„ „ 1,70	„ „ 1,20.	

Zie verder groote Aanplak- en Strooibilletten.
N.B. Bij de verschillend... te verkrijgen.
TENTOONSTELLING VAN NEDERLANDSCHE EN KOLONIALE NIJVERHEID. ARNHEM 1879.

Bij de eerste afvaarten is de aanlegplaats nog niet klaar, maar begin juli 1879 is het zover: "*AMEIDE, 8 Juli. De aanlegplaats van de Stoombootmaatschappij "Concordia" te Arnhem, deed heden voor de eerste maal als zoodanig dienst. Moge ook de behoefte er aan lang zijn gevoeld, wij zouden er zeker nog van verstoken zijn, wanneer in deze het initiatief niet was genomen door een van elders gekomen inwoner, die moeite noch kosten ontzien heeft (en gering waren die niet), om zijn doel te bereiken. Hij heeft zich die getroost (wij voegen het er uitdrukkelijk bij), zonder dat zijne persoonlijke belangen daarbij in het minst waren of zijn betrokken. Komt hem daarvoor in*

de eerste plaats onze oprechte dank toe, wij mogen dien evenmin onthouden aan de Directie van genoemde Stoomboot-maatschappij, die ons van een zoo flink gebouwden en doelmatigen steiger heeft voorzien". Er bestaat zelfs een service om passagiers via een roeiboot kosteloos aan boord te brengen. *"Stoombooten "CONCORDIA". Aan belanghebbenden wordt medegedeeld, dat te Ameide en overige gemeenten waar aanlegplaatsen dezer onderneming zijn, de passagiers, ook in geval er niet wordt aangelegd, KOSTELOOS aan en van boord der stoombooten* ***Concordia*** *zullen worden gebracht, zoodat men niet verplicht is den veerman daarvoor te betalen. De Directie. Arnhem, '79.*

Uit een Ingezonden brief van een Ameidenaar blijkt echter dat niet iedereen ingenomen was met deze dienstverlening.
"AMEIDE, 30 Oct. 1879. ***Ingezonden***. ***Aanlegplaats stoombooten "Concordia" te Ameide.***
Gepasseerden zomer werd door de Directie der stoombootmaatschappij "Concordia" te Arnhem alhier in eene ware behoefte voorzien, door het doen daarstellen eener doelmatige aanlegplaats voor hare booten. Terecht is alstoen o.a. ook in dit blad daarop gewezen als eene aanwinst voor het reizend publiek. Doch, helaas! ook te dezer zake blijkt alweer, dat de wereld vol is van teleurstellingen. Wat toch is 't geval: de kapiteins, op de verschillende booten van genoemde Maatschappij geplaatst, schijnen allen meer of minder behept te zijn met antipathie tegen het alhier aangelegde hoofd en matigen zich aan dit te wreken op het publiek, ten minste is het meer dan eens gebeurd, dat er dames aan boord zich bevonden, die hun verlangen te kennen gaven, dat de boot alhier zoude aanleggen, wat evenwel door den kapitein geweigerd werd, weshalve hun niets anders overbleef dan in 't roeibootje te stappen en zich daarmede, aan wal te doen brengen. Voor een mud of wat vruchten echter wordt gretig aan het hoofd aangelegd. Ook de persoon alhier van wege de Directie aangesteld, schijnt de kapiteins in 't op die wijze tegenwerken van 't publiek een handje te helpen, door, al wordt ook aanleggen der boot door dames verlangd, haar toe te voegen: "Zie je me boot leggen, as je meê wil ke je der instappen", (na namelijk eerst een halsbrekende toer over het bruggehoofd te hebben gemaakt). Voorzeker dus ware het wenschelijk, dat de Directie der stoombootmaatschappij "Concordia" te Ameide een flink persoon belastte met het toezicht aldaar op de handelingen van zulken harer ondergeschikten, welken de meening zijn toegedaan, dat niet de vervoermiddelen om het reizend publiek, maar dit laatste om de vervoermiddelen bestaat, en die, zoo daarop aanmerkingen waren te maken, daaraan dadelijk aan haar rapport deed; ongetwijfeld zou dit bevorderlijk zijn aan de belangen eener Maatschappij, die steeds toont een open oog te hebben voor de billijke eischen van 't reizend publiek en zeker geen zoo kostbaren steiger als hier zal doen aanleggen, alleen met het doel er 's avonds een lantaarntje op te doen branden ***Een Ameidenaar".***
Op deze ingezonden brief komt een week later reactie van de Directie van Concordia: *"AMEIDE, 8 Nov.1879.* ***Ingezonden.*** *Mijnheer de Redacteur!*
Het is naar aanleiding van een ingezonden stukje in uw veel gelezen weekblad, geteekend; "Een Ameidenaar", en getiteld: "Aanlegplaats stoombooten Concordia te Ameide", dat wij Ued. beleefdelijk plaatsing verzoeken voor onderstaande regelen.
In genoemd stukje worden klachten aangeheven over het spaarzaam gebruik der aanlegplaats, over de tekortkomingen der kapiteins van onze booten, alsmede over het gemis te Ameide van een flink persoon, met het toezicht op een en ander betreffende het vervoer van passagiers en goederen enz. belast.
In antwoord daarop wenschen wij den geachten inzender te doen weten, dat onze kapiteins niet alleen te Ameide, maar ook te Kuilenburg, Vreeswijk, en zoo veel andere voornamere stations, roeibooten uit laten komen tot opneming van passagiers en goederen, wanneer omstandigheden het onraadzaam maken om aan te leggen; en dat zij daarbij geheel in onzen geest, en volgens hunne instructies, handelen.
En wat een voldoend toezicht betreft, zoo brengen wij belanghebbenden in herinnering, iets wat den inzender onbekend schijnt te zijn, dat wij bedoeld toezicht hebben toevertrouwd aan iemand, aan wiens initiatief het bestaan der aanlegplaats te Ameide behoort te worden dank geweten, en wiens ijver en belangstelling in niets te kort schieten.
Onder dankbetuiging voor de plaatsing dezer regelen, verblijven wij hoogachtend;
De Directie der Stoomboot-Onderneming "Concordia". *Arnhem, 7 November 1879".*

De Ameidenaar is niet tevreden met het antwoord. Twee weken later schrijft hij: *"Ameide 23 Nov. 1879.* ***Ingezonden***. ***Aanlegplaats Stoombooten "Concordia" te Ameide.***
Onder dankbetuiging voor de plaatsing van het vroeger door mij ingezondene, waag ik het andermaal, en thans voor 't laatst, u te verzoeken mij nog een plaatsje in uw geacht weekblad te willen afstaan voor het navolgende: Aangenaam dan was het mij in uw blad van jl. Zondag te ontwaren, dat ik, tenminste in zooverre, mijn doel met het door mij ingezonden stukje over het aan den hoofde dezes gemelde onderwerp heb bereikt, dat namelijk daarop door de Directie der betrokken stoombootonderneming regard is geslagen.
't Spijt me echter te moeten verklaren dat mij uit het antwoord der geachte Directie gebleken is zij zeer in dwaling verkeert omtrent de toedracht der door mij bedoelde feiten. Niemand toch zoude er den kapiteins een grief van durven maken, wanneer zij de roeiboot lieten uitkomen omdat omstandigheden het onraadzaam maakten om aan te leggen; doch dit is geen enkele maal hier het geval geweest, de bewuste feiten zijn allen geschied tijdens vrij- en soms ook zeer bedaard weder en bij normalen waterstand. Ook verdient het m.i. de opmerkzaamheid dat, bij welk weer of wind ook, als er maar goederen ter opneming waren, de booten altijd behoorlijk hebben aangelegd, (ik heb dan ook vroeger beweerd dat de kapiteins blijkbaar hunne wraak over de bewuste aanlegplaats wilden koelen aan de passagiers, niet aan de goederen).
Na deze verduidelijking der zaak die geheel overeenkomstig de waarheid en alhier trouwens dan ook van algemeene bekendheid is, zal, dunkt mij, de opinie der geachte Directie omtrent het in haren geest en overeenkomstig de bestaande instructie's handelen harer be-

trokken ambtenaren wel eenige wijziging ondergaan; of houden deze ook o.a. de bepaling in dat de kapitein verplicht is te Ameide de boot, nadat zij, van beneden komende, had aangelegd, een kwartier uurs of 20 minuten op het droge te zetten, - zooals bij herhaling is geschied omdat de kapitein niet verkoos een eindje te doen achteruit stoomen, door wat te doen den passagiers, dit dikwijls nadeelig en altijd onpleizierig opontthoud zoude zijn bespaard? En zijn de onbeleefde handelingen van den door de Directie aangestelden veerman ook overeenkomstig diens instructie? dan voorwaar is het te wenschen dat de eene zoowel als de andere spoedig eens in wat meer humanen geest moge gewijzigd worden! Wat het toezicht betreft, daarmede is door mij bedoeld een zoodanig, daar het publiek, in omstandigheden als bovenbedoeld, wat aan heeft en wat m.i. alleen wordt gevonden in een flink persoon, dat is iemand die officiëel van wege de directie is aangewezen en dus de macht bezit om door zijne onmiddellijke tusschenkomst te verhinderen dat het reizend publiek eene ongepaste behandeling of bejegening van den kapitein of den veerman onderga. Er moge toch alhier, zooals de geachte Directie opmerkt, maar hier nog niet ondervonden is, al iemand met het toezicht zijn belast, aan wiens initiatief we nog wel de bewuste aanlegplaats zouden te danken hebben;- aan een persoon, hij mocht dan aanwezig zijn, wiens functiën zóó in het duister zijn gehuld, heeft het reizend publiek al bitter weinig, evenmin als aan de bloote aanwezigheid eener aanlegplaats, wanneer die niet behoorlijk geëxploiteerd wordt.
Onder dankzegging, Mijnheer de Redacteur, voor de plaatsing ook dezer regelen, hoop ik, in 't belang van 't reizend publiek, dat deze arbeid niet vruchteloos zal zijn geschied.

Een Ameidenaar.

De correspondentie stopt. Kennelijk is "Een Ameidenaar" tevreden met het publiceren van zijn klachten. Dat Ameidenaren niet alleen kunnen klagen maar ook kunnen feestvieren, blijkt uit het volgende bericht uit 1880, waarin ook de Concordia IV een rol speelt.
"AMEIDE, 12 Aug. 1880. Dagen van algemeene vreugde zijn in deze overigens zoo stille gemeente voorbijgegaan. Het huwelijk van den heer Van Voorst van Beest[1] met mej. Van Kregten, heden voltrokken, was dáár aanleiding van. Zoo ooit dan is gedurende de bruidsdagen van deze twee bewezen, dat Ameide's burgers weten te toonen, dat zij fatsoenlijk kunnen feestvieren. Reeds lang te voren verzamelde zich een gezelschap uit den ambachts- en dienstbaren stand, om door groenmaken hunne hulde te brengen aan het beminde bruidspaar. Uit eigen beweging en eigen middelen kwam dit tot stand en wel zóó smaakvol en zoo keurig, dat menig groote plaats er naijverig op wezen mag. Een groote steun was daarbij in den heer Vincent alhier gevonden; zijne onvermoeide pogingen zij eere toegebracht.
De Arnhemsche Stoomb.-Maatschappij "Concordia" liet zich mede niet onbetuigd: iederen dag brachten hare voorbijvarende rijk met vlaggen versierde booten, door een driewerf herhaald kanonschot hun salut aan de zoo gewaardeerde twee verloofden, terwijl de equipage van de Concordia IV (voor een feesttocht expresselijk afgehuurd) het genoegen der gasten door hunne uiterst nette en voorkomende bejegening, niet weinig verhoogde.
Een schoolfeest aan de dorpsjeugd stemde ieder blijde; 't was een genot die vroolijke kindergezichten te zien. Een lied, daartoe door den heer Labberton[2], hoofdonderwijzer, opzettelijk vervaardigd, werd keurig door de kleinen uitgevoerd. Alles verder te vermelden, wat tot veraangenaming dezer dagen plaats greep, 't is niet noodig; alleen dit eenvoudig onopgesmukt relaas is der vermelding waardig. Ameide bewees dat gepaste vreugde haar streven was, overtuigd, dat daarin de kern lag van oprecht huldebetoon, en rijk als arm (de laatste vooral niet het minste) zullen de thans gesloten feestdagen nog lang met waar genoegen gedenken en van harte instemmen met den wensch: Alles goeds voor den heer Van Voorst van Beest en zijne echtgenoote! De Heer en Mevrouw VAN VOORST VAN BEEST-VAN KREGTEN betuigen hun dank voor de talrijke blijken van belangstelling in hun Huwelijk. Ameide, 15 Augustus 1880.

Uit een advertentie in mei 1881 blijkt dat de Stoomboot-Onderneming "CONCORDIA" inmiddels dagelijkse diensten verzorgd. Men kan zelfs iedere zaterdagavond van Zaandam zonder overladen naar Schoonhoven, Ameide, Arnhem en iedere maandagmorgen is er een dienst van Amsterdam naar Schoonhoven, Ameide, Arnhem. De terugreis van Schoonhoven en Ameide naar Amsterdam en Zaandam is iedere maandagmiddag. Dit alles voor een uiterst billijke vrachtprijs.

De tweede helft van 1881 is een periode van verwarring. Er wordt gewag gemaakt van concurrentie voor de Arnhemse onderneming Concordia. De firma J.

1 Het betreft het huwelijk van grondeigenaar Eduard Gerard Bartholomeus van Voorst van Beest en Bouwina Gerhardina van Kregten op 12 augustus 1880. Het echtpaar vestigde zich op de Voorstraat (nu 6) waar twee zonen werden geboren. Cornelis Wernand August op 23 augustus 1881 en Eduard Gerard Cornelis op 6 december 1882. Medio 1883 verlaat het gezin Ameide en verhuist naar Arnhem.

2 De heer Albert Labberton was van 1876 tot 1880 hoofdonderwijzer te Ameide. Hij was de vader van de dichter Johan Hendrik Labberton, die publiceerde onder de naam Theo van Ameide. Zie ook Nieuwsblad HVAT 2005, jrg. 16, nr. 3. Blz. 25-37

Stoomboot-Onderneming „Concordia".
Dagelijksche Dienst.
Van ROTTERDAM 's morgens 8 uur.
„ ARNHEM „ 8 „
Des ZONDAGS „ 9 „
Van ZAANDAM, ZONDER OVERLADEN, naar Schoonhoven, Ameide, Arnhem, iederen Zaturdag-avond.
Van AMSTERDAM, naar Schoonhoven, Ameide, Arnhem, iederen Maandag-morgen.
Ligter en Aanlegplaats Waal 17.
Van SCHOONHOVEN en Ameide naar Amsterdam en Zaandam, iederen Maandag-middag.
De vrachten zijn uiterst billijk.

▲ *Advertentie 5 juni 1881.*

Ouweneel & Co. uit Rotterdam gaat een dagelijkse dienst beginnen tussen Rotterdam en Ameide. De firma zal gebruik maken van de aanlegplaats van Concordia. *"AMEIDE, 5 Aug. Door de hh. J. Ouweneel & Co. te Rotterdam zal nog op het eind van deze maand een stoomboot in de vaart gebracht worden, dienende tot vervoer van passagiers, vee en goederen. Het zal een dagelijksche dienst zijn, heen en terug, tusschen deze gemeente en Rotterdam, (waarbij ook Jaarsveld zal worden opgenomen); alleen des Vrijdags zal de boot een reis naar Dordrecht maken, heen en terug. De aanlegplaats der Arnhemsche stoomboot-onderneming "Concordia" alhier zal den hh. J. Ouweneel & Co. tegen vergoeding in gebruik worden gegeven".*
Maar dit wordt korte tijd later tegen gesproken. *"AMEIDE, 1 Sept. 1881. In de maand Juli deelden wij mede, dat op het laatst van Augustus door de hh. J. Ouweneel en Co. te Rotterdam, een stoomboot in de vaart zou gebracht worden, van hier naar Rotterdam v.v. enz. enz. Dit nieuws was niet door ons uit de lucht gegrepen, of op losse gronden medegedeeld. Het hoofd der firma toch heeft alhier in eigen persoon kennis gegeven van bovengenoemde voornemens, getracht aandeelen te plaatsen, en de vergunning verzocht, aan het brugschip van de Arnhemsche Stoomboot-maatschappij "Concordia" te mogen aanleggen. Intusschen hebben wij sedert van niets gehoord, noch het geringste spoor ontdekt van de vereischte voorbereidende maatregelen. Op grond van een en ander meenen wij het er voor te mogen houden, dat men er ons in heeft laten loopen".*

De onderneming biedt ook werk aan ten minste een Ameidenaar. In 1881 schrijft men: *"Bij deze wordt aan sollicitanten berigt dat JAN UITTENBOGAARD te Ameide als veerman van de Stoomboot-Maatschappij "Concordia", in dienst blijft. Ameide, 17 Augustus 1881.*

Er lijken er ook problemen te zijn met het afvaren van de stoomboten. Er wordt zelfs gesproken over een 'kleine schipbreuk'. *"AMEIDE, 31 Aug. 1881. Kort nadat de Arnhemsche stoomboot Concordia V bij het afvaren van den steiger alhier op het droge geraakte, is ter plaatse waar dit (op 23 Aug. j.l.) geschiedde, een baken gesteld, tot waarschuwing van kapiteins en schippers".*
De stoomboot-onderneming Concordia reageert als volgt op dit krantenbericht: *"WelEd. Heer redacteur! In uwe courant van Zondag 28 Augustus ll. is door een ijverigen correspondent de aandacht gevestigd op het feit, dat de Arnhemsche stoomboot "Concordia No. 5," door eenige onhandigheid van den gezagvoerder, alhier op het droge is geraakt. Niet ten onrechte wordt nogmaals (het is meermalen geschied) door uwen berichtgever de aandacht gevestigd op de ondoelmatigheid van den steiger. Maar ook daarop voornamelijk had de nadruk moeten zijn gelegd; dan had men den kapitein het pijnlijke eener openlijke terechtwijzing kunnen besparen. Het verwijt verliest bovendien aan kracht, naarmate de ondoelmatigheid van den steiger groot is. Het komt ons voor, WelEd. Heer Redacteur! dat het uitvoerige relaas van de kleine schipbreuk (waarbij gelukkig alleen een paar trossen gebroken zijn), gebrek aan welwillendheid verraadt, zoowel jegens den kapitein en de stoomboot-maatschappij "Concordia", als jegens den persoon, die alhier de belangen van genoemde maatschappij behartigt. En wij mogen het niet verhelen, dat ons geloof aan onpartijdigheid des schrijvers daardoor eenigermate is geschokt. Wel heeft deze waarheid geschreven, maar niet de geheele waarheid. Hij heeft verzuimd (een verzuim is het in elk geval) de welwillendheid te doen uitkomen van den vertegenwoordiger alhier, der Arnhemsche Directie, tegenover de passagiers. Zeven hunner zijn voor rekening van genoemde maatschappij, per as naar Utrecht vervoerd geworden; vijf en twintig passagiers, die plaats genomen hadden naar Vreeswijk en Kuilenburg, zijn vervoerd per "Concordia No. 7", terwijl de overigen, die dat niet verlangden, restitutie ontvingen der reiskosten tot Ameide.*
Het komt ons voor, Mijnheer de Redacteur, dat men ook het goede moet vermelden; en terwijl ik meen hiermede het onvolledige der voorstelling van het gebeurde op den 23. Augustus jl. te hebben aangevuld, en ik u dank zeg voor de mij toegestane ruimte, noem ik mij hoogachtend,
Ued. Dw. Dienaar, G. Ameide, 31 Augustus 1881".

Op zijn beurt laat ook de 'ijverigen correspondent' het er niet bij zitten. Hij verdedigt zijn berichtgeving als volgt: "***Ingezonden. Stoomboot-onderneming Concordia***. *Mijn nieuwsbericht in dit blad van 28 Aug. ll., omtrent het te Ameide vast varen der Arnhemsche stoomboot, is de eer te beurt gevallen van te worden gecriticeerd door "G.", die te kennen geeft, dat ik daarin den nadruk vooral had moeten leggen op de ondoelmatigheid van den steiger aldaar. Met bescheidenheid gezegd, zal ik zelf evenwel het beste weten en blijkt het m.i. uit mijn bericht dan ook ten duidelijkste, welke daarvan de strekking is, voorzeker niet het publiek maken der ondoelmatigheid van dien steiger die toch is overbekend, maar wel de antipathie der kapiteins tegen dezelve en de daaruit voortvloeiende benadeeling der belangen van het reizend publiek. De Opmerking van G., dat het verwijt aan kracht zoude verliezen naarmate de ondoelmatigheid van den steiger groot is, bewijst dat ZEd. in deze niet goed op de hoogte is. Die ondoelmatigheid is voornamelijk hinderlijk aan het behoorlijk aanleggen, terwijl het onderhavige feit is geschied bij het afvaren der boot. Door dus, ouder gewoonte, eenvoudig een weinig terug te stoomen, had de kapitein het ongeluk kunnen voorkomen. Aangezien hij dat niet geliefde te doen en de passagiers er dus aan waagde is eene openlijke terechtwijzing zijn verdiend loon. Uit de bewering van G., dat bij de kleine schipbreuk alleen een paar trossen gebroken zijn, schijnt het mij toe, dat ZEd. iemand moet zijn, die weinig of niets omhanden heeft en bij wien dus een meer of minder langdurig oponthoud op reis er minder op aankomt. Ieder man van zaken echter weet hoe nadeelig een zoodanig oponthoud zijn kan. Dit heeft bij de in deze bedoelde gelegenheid o.a. ondervonden de heer W. te Vr. (de enkele mij bekende medepassagier op de toenmaals afkomende mede ruim een uur opgehouden Arnhemsche boot), wiens geheele reisplan voor dien dag in duigen viel; en zeer waarschijnlijk waren er wel*

meer die in 't zelfde geval verkeerden; er werd tenminste genoeg gereclameerd. Al verder verdenkt G. mij van onwelwillendheid en gebrek aan onpartijdigheid zoowel jegens den kapitein en de stoombootonderneming Concordia als jegens den persoon die te Ameide hare belangen behartigt; laatstbedoelde persoon echter moge aan G. bekend zijn, aan mij niet en voor zoover mij bekend is heeft hij ook nooit op eenige publieke of officieële wijze van zijn aanwezigheid aldaar iets bekend gemaakt; doch in ieder geval kan door zoodanig persoon, in eene omstandigheid als deze, niets beters worden gedaan dan dat waartoe de directie verplicht is namelijk de teleurgestelde reizigers op eene andere wijze hun reis doen vervolgen; bij zijne ontstentenis dus zoude zulks even goed door den kapitein zijn geschied; en aangezien ik in geen enkel opzicht geïnteresseerd ben bij eenige stoombootonderneming of ander middel van vervoer, geef ik G. ten slotte de oprechte verzekering dat ik in deze geheel onpartijdig ben, ja ik zelfs, zooals uit 't slot van mijn aangevallen bericht blijkt, niet alleen ben opgekomen voor de belangen van 't reizend publiek, maar 't oog nog wel heb gevestigd op datgene wat wenschelijk is ook voor de belangen der betrokken stoombootonderneming.
Ik hoop dat het hierboven aangevoerde het zoo geschokte geloof van G. aan mijne onpartijdigheid wat moge doen herleven, terwijl ik mij op mijne beurt niet kan ontveinzen dat mijn geloof aan de onpartijdigheid van G., vooral ten opzichte van den ZEd. bedoelden als met de haren er bijgesleepten vertegenwoordiger, nog heviger geschokt is, dan het eiland Chios door de jongste aardbevingen.
Hooggeachte heer Redacteur, ontvang mijnen dank voor de opneming van mijn eerste zoowel als voor dit stukje, dat tevens mijn laatste over deze zaak zal zijn, terwijl ik mij hoogachtend noem S. UEds. Dv. Dr."

Het is duidelijk dat het niet goed gaat tussen de onderneming Concordia en de reizigers die Ameide willen aandoen. In 1882 komt er dan ook abrupt een einde aan de stoombootdienst op Ameide. In ieder geval zullen de boten geen gebruik meer maken van de ondoelmatige aanlegplaats.
"AMEIDE, 23 Juni 1882. Het brugschip van de Arnhemsche Stoomboot-Maatschappij "Concordia" zal hier geen dienst meer doen. Ook het vaste hoofd zal weder worden afgebroken. Eene twee-jarige ondervinding toch heeft de ondoelmatigheid dier aanlegplaats, als een gevolg van hare ongunstige ligging, voldoende bewezen. Van Juli e.k. afaan, zullen derhalve de passagiers alhier (voor de booten van bovengenoemde Maatschappij) weer, even als vroeger, per roeiboot worden aangezet of afgehaald; telkens tegen betaling van 10 cents".
Via een kennisgeving wordt duidelijk gemaakt dat van af zondag 2 juli 1882 AMEIDE geen vaste AANLEGPLAATS meer zal zijn voor de passagiersboten van Concordia.

De sloop van een Bruggehoofd – 1882

De stoomboten van Concordia leggen weliswaar niet meer aan in Ameide maar de aanlegplaats is er nog.

Stoomboot-Onderneming
„CONCORDIA".
KENNISGEVING.
Van af Zondag 2 Juli e. k. houdt het Station AMEIDE op, een vaste AANLEGPLAATS te zijn voor de passagiersbooten dezer Onderneming, en zijn de veergelden voor het aanbrengen of afhalen van passagiers, boven het gewone tarief, aan den veerman te voldoen.
De Directeur.

Die zou misschien nog nuttig gebruikt kunnen worden door de inwoners van Ameide. Er blijkt behoefte te zijn aan een plek om de was te doen. De gemeenteraad moet actie ondernemen. Ziehier wat er gebeurt eind 1882. Het gaat anders dan wat de bevolking wilde. Wie dacht er dat zoiets alleen tegenwoordig gebeurt en dat vroeger alles beter ging.
"AMEIDE, 2 Nov. 1882. Het bruggehoofd van de Stoomb.-Maatsch. "Concordia", dat vroeger tot aanlegplaats diende, werd dezer dagen den gemeenteraad alhier voor eene uiterst geringe som aangeboden. Wij vleiden ons met de hoop, dat het zou worden gekocht, en ingericht tot een waschstoep, waaraan groote behoefte is. Bij gebrek aan een zoodanige stoep, wordt er thans geplast en gewasschen, waar zulks het best kan, en leidt dit tot verontreiniging van het drinkwater, dat door de bevolking uit de rivier wordt gehaald. Dat het hier dus een volksbelang geldt, dit werd door de raadsleden, hoe ook ingelicht door den voorzitter, blijkbaar niet begrepen; anders toch hadden zij geen oogenblik geaarzeld, het kleine gevraagde geldelijke offer te brengen aan een goede zaak".

De gemeenteraad lijkt het belang van een goede wasplaats niet te snappen en geeft aanleiding tot het plaatsen van een bijzondere (helaas anonieme) advertentie.
"AMEIDE. Gemeenteraad-Zitting van 26 October ll. Zes geleerde leden van den Raad stemden tegen het voorstel om het Bruggehoofd van de St.-M. "Concordia" in te rigten tot waschstoep, door te durven bieden de verbazend groote som van f 40. Het raadslid de Heer A. Van Kekem deed, in het belang der gemeente, een hooger bod".

De zaak van de wasplaats lijkt verloren

"AMEIDE, 7 Nov. 1882. Heden werd alhier een begin gemaakt met de slooping van de vroegere aanlegplaats der stoomb.-maatsch. Concordia. De talrijke in den dijk geslagen palen worden boven den grond afgezaagd. Ook die van groote afmeting, in de rivier, worden verwijderd. Ditzelfde lot treft de fundeering, een hecht getimmerte. Had de gemeenteraad eenige vrijgevigheid betoond en het vaste hoofd aangekocht, het zou

AMEIDE.

Gemeenteraad-Zitting van 26 October ll.

Zes geleerde leden van den Raad stemden tegen het voorstel om het Bruggehoofd van de St.-M. „Concordia" in te rigten tot waschstoep, door te durven bieden de verbazend groote som van f 40. Het raadslid de Heer A. Van Kekem deed, in het belang der gemeente, een hooger bod.

hebben kunnen dienen tot onderscheiden nuttige doeleinden. Thans wordt het tot brandhout gezaagd".
Er volgt echter nog een ingezonden brief van een eveneens anonieme 'belangeloos belangstellende', die het besluit van de gemeenteraad verdedigt. Er is wel behoefte aan een spoelplaats in de rivier, maar geld uitgeven aan Concordia? Dat moeten we maar niet doen.
"Ingezonden. In het N°. van dit blad van l.l. Zondag komen voor eene advertentie en een nieuwsbericht betreffende de ex-aanlegplaats der Stoomboot-maatschappij "Concordia" alhier, indertijd zeker met goede bedoelingen doch op eene hoogst ondoelmatige plaats daargesteld.
Die twee stukken zijn blijkbaar vruchten van denzelfden boom en hebben bovendien dit nog met elkander gemeen dat zij beiden wat "wormstekig" zijn.
De steller der advertentie, die in 't oog loopend partijdig en dientengevolge, (doch hoogwaarschijnlijk niet zoozeer omdat het een volksbelang geldt), met het verkeerde been is van bed gestapt, beginnende met het smalen op het "zijns inziens" niet groot verstand der bedoelde 6 Raadsleden, toont al dadelijk, 't zij met bescheidenheid gezegd, zelf het buskruid niet te hebben uitgevonden, anders toch ware hij ontegenzeggelijk voorzichtiger te werk gegaan en zoude hij zich beter op de hoogte der feiten hebben gesteld eer hij in dien van niet veel waardigheid getuigenden vorm aan zijne spijtigheid over de mislukte negotie had lucht gegeven; niet toch is door 6 der Raadsleden gestemd tegen het voorstel om bedoeld hoofd aan te koopen, maar al de (7) Raadsleden waren eenparig voor het voorstel van het plaatselijk Bestuur tot deszelfs aankoop, zoo mogelijk, voor f 40, welk bedrag , in aanmerking nemende het overschot wat door de Maatschappij bij opruiming zal worden verkregen en de belangrijke kosten daaraan nog te maken eer het voor spoelplaats geschikt is, door ieder onpartijdig beoordeelaar niet zoo bespottelijk laag zal genoemd worden.
In strijd verder met de bewering aan het slot van het nieuwsbericht is door de eenparige aanneming van het voorstel van Burgemeester en Wethouders bewezen dat door den Raad in beginsel de behoefte aan eene spoelplaats in de Rivier niet alleen begrepen maar ook erkend is, en al heeft dat college nu vermeend geen geldelijk offer te mogen brengen aan de Maatschappij "Concordia", (de eisch der Maatschappij bedraagt, zoo ik vermeen circa f 170,) is haar immers de weg nog niet afgesneden een offer te brengen aan de goede zaak waarvan hier de rede is; inzender dezer regelen vertrouwt dan ook dat er niet meer zooveel water voorbij 't dorp zal stroomen eer de zoo gewenschte en in het belang der volksgezondheid inderdaad benoodigde tweede waterstoep er liggen zal en vleit zich tevens dat de inzender der beide wormstekige stukken, mocht hij in 't vervolg weder eens eene handeling willen critiseeren, zich op een onpartijdiger standpunt en beter op de hoogte der zaken stellen zal. Ameide, Een belangloos belangstellende. 9 Nov. 1882.
Hiermee komt er een einde aan de activiteiten van de Stoombootmaatschappij Concordia in Ameide. Het bedrijf zal echter nog tot 1947 blijven bestaan. In Ameide haalt de anonieme plaatser van de eerste advertentie nog eenmaal uit naar de gemeenteraad.

"AMEIDE, 10 Nov. Men verneemt, dat de zes geleerde leden van den Raad, bij gelegenheid van het aanstaande St. Nicolaasfeest, van de waschmeisjes, waterdraagsters en schippers, een aandenken zullen ontvangen, ter herinnering aan de slooping van het bruggehoofd".

AMEIDE.

Men verneemt, dat de zes geleerde leden van den Raad, bij gelegenheid van het aanstaande St. Nicolaasfeest, van de waschmeisjes, waterdraagsters en schippers, een aandenken zullen ontvangen, ter herinnering aan de slooping van het bruggehoofd.

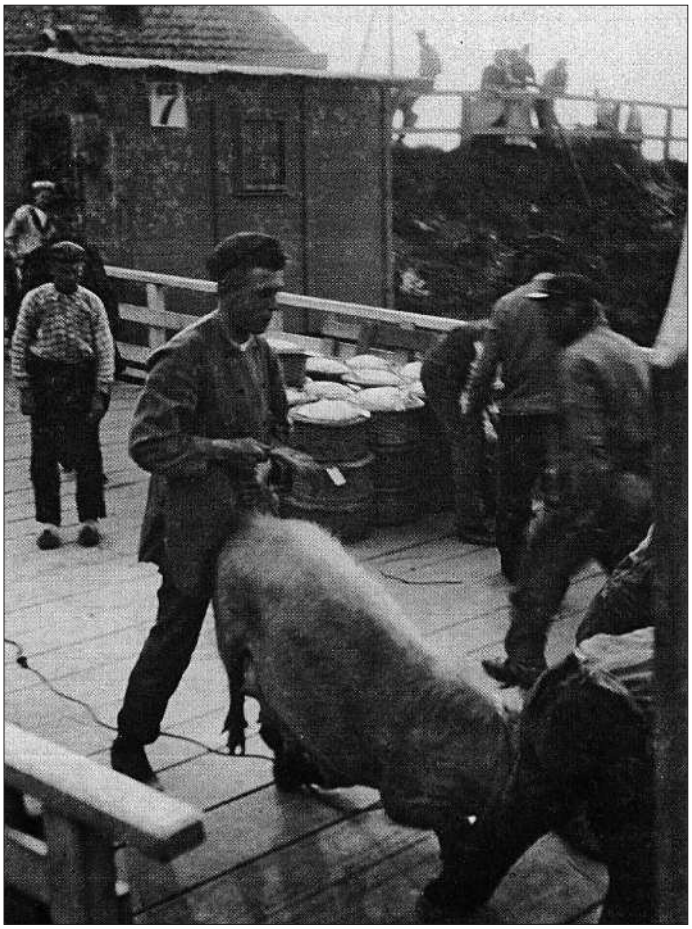

▲ *Bij aanlegsteiger 7 te Ameide worden varkens en manden aan boord van een van de schepen gebracht. Linksboven is het huisje met nummer 7 te zien. Rechtsboven zijn nog net enkele Termeienaars achter het hek, baliekluivers, op de dijk zichtbaar.*

Van Kesteren en *De Jong*

Twee bakkersfamilies op de Hoek (van de Dam)

Bram Provoost

In het pand Dam 8 is heel lang een (brood)bakkerij gevestigd geweest. Verschillende leden van de familie Van Kesteren hebben op de Dam het beroep van bakker uitgeoefend. Eind 18de eeuw is er sprake van een Hieronymus van Kesteren. Hij kan gezien worden als stamvader van de Van Kesterens in Ameide. Hij is ca. 1731 geboren te Lienden, Gld. en overleden te Ameide (begraven op 19 juni 1794). Of hij bakker was en op de Dam woonde is niet duidelijk. Hij wordt in 1786 en 1787 vermeld als een van de twee burgemeesters van Ameide[1]. In 1815 woont op No. 85 op de Dam (nu 8) Johannes van Kesteren[2] met zijn tweede vrouw Neeltje Vermeulen (een dochter van de ijzersmid Andries Vermeulen (1744-1813) en Aletta van Wierden (1743-1808)) en 8 kinderen. Johannes is de zoon van de hierboven genoemde Hieronymus van Kesteren en Ariaantje aan de Wiel (1737-1787). Johannes is geboren te Ameide op 29 jan. 1772 en trouwt daar in 1795 met Maria van Bezoijen uit Meerkerk. Zij krijgen zes kinderen (Hieronimus geboren op 26 nov. 1795 – overleden te Leerdam op 23 feb. 1829; Huibert geboren op 20 jan. 1797 – overleden te Groot Ammers op 2 juli 1829; Adriaan geboren op 26 sep. 1798 – overleden te Leerdam op 6 sep 1831; Willem geboren op 12 jan. 1800; Andries geboren op 28 juni 1802 – overleden te Leerdam op 24 aug. 1879 en Ariana, geboren in 1804).
Na het overlijden van Maria in 1806 trouwt Johannes in 1808 met Neeltje Vermeulen, een dochter van de smid op de Dam. Zij krijgen vier kinderen (Andries Peter geboren op 19 sep 1809, Johannes Gerrit geboren op 15 dec. 1810, Hendrik geboren op 20 sep 1812 en Aletta geboren op 1 juni 1815).

Begin 19de eeuw blijken de Van Kesterens een echt bakkersgeslacht te zijn. Tenminste zeven zonen van Johannes zijn broodbakker geworden. Uit zijn eerste huwelijk zijn dat vijf zonen: Hieronimus (1795-1829) gehuwd met Merrigje Borst van Lomwel (1802-1864) in Leerdam, Huibert (1797-1862) gehuwd met Gerbrecht Kroese Diepenhorst (1800-1857) in Lexmond en later (ca. 1829) in Groot Ammers, Adriaan (1798-1831) gehuwd met Cornelia Diepenhorst (1807-1848) in Leerdam, Willem (1800-1867) in Ameide (blijft ongehuwd, zie hierna) en Andries (1802-1879) in Leerdam. Na het overlijden van zijn broer Adriaan in 1831 trouwt Andries in 1832 met zijn schoonzus Cornelia Diepenhorst. Uit het tweede huwelijk zijn Johannes Gerrit (1810-1881) en Hendrik (1812-1850) bakker geworden. Alleen zoon Andries Peter kiest voor een ander beroep. Hij wordt ijzersmid, net als zijn grootvader Andries Vermeulen.
Bij de volkstelling van 1829 wordt naast het adres ook het beroep van de inwoners vermeld. Op Dam No. 85 woont Johannes van Kesteren, 59 jaar oud, broodbakker van beroep. Neeltje Vermeulen, zijn tweede echtgenote is op 20 juni 1828 overleden. Vier ongehuwde zonen, Willem, 29 jaar, Andries, 25 jaar, Johannes Gerrit, 20 jaar, en Hendrik, 17 jaar oud zijn ook broodbakker en wonen bij hun vader op de Dam. Als Johannes van Kesteren op 21 nov. 1850 overlijdt wonen zijn zoons Willem en Johannes Gerrit nog als bakker op Dam no. 85. Broer Hendrik is op 24 feb.1850 overleden. Op 16 juni 1854 trouwt de dan 43-jarige Johannes Gerrit van Kesteren met de 33-jarige Helena Diepenhorst, een dochter van Frank Arie Diepenhorst en Maaike de Jongh. Het echtpaar Van Kesteren-Diepenhorst vestigt zich eerst op de Achterweg, maar in de jaren 1870 (?) verhuizen zij naar de Molenstraat, waar een bakkerij wordt opgezet (zie kader Bakker Van Kesteren in de Molenstraat).
Willem van Kesteren blijft als bakker op de Dam wonen en werken. Zijn halfbroer, de ijzersmid Andries Peter van Kesteren, trouwt op 18 april 1833 met Jannigje Jongkind. Op 26 april 1842 wordt hun dochter Cornelia geboren. Cornelia gaat in 1861 als dienstbode inwonen bij haar oom, de bakker Willem van Kesteren. Zij trouwt, 23 jaar oud op 25 aug. 1865 met de broodbakker Cornelis de Jong Jzn. die op 14 aug. 1841 te Meerkerk geboren is. Het jonge echtpaar gaat inwonen bij oom Willem op de Dam. Na diens overlijden op 29 aug. 1867 nemen Cornelis de Jong en Cornelia de Jong-van Kesteren de bakkerij op de Dam over. De vader van Cornelia, de smid

1 Teus Stahlie, Het begin van de Franse tijd in Ameide, Nieuwsblad HVAT 2011, Jrg. 22, no. 1, blz. 36-43. In die tijd was de rol van de burgemeester anders dan tegenwoordig. In Ameide waren er twee, die jaarlijks uit de schepenen werden gekozen. De belangrijkste bestuurder was de schout.
2 Ook Johannes van Kesteren was actief in het gemeentebestuur. Hij was in 1813 lid van de Municipale Raad van Ameide.

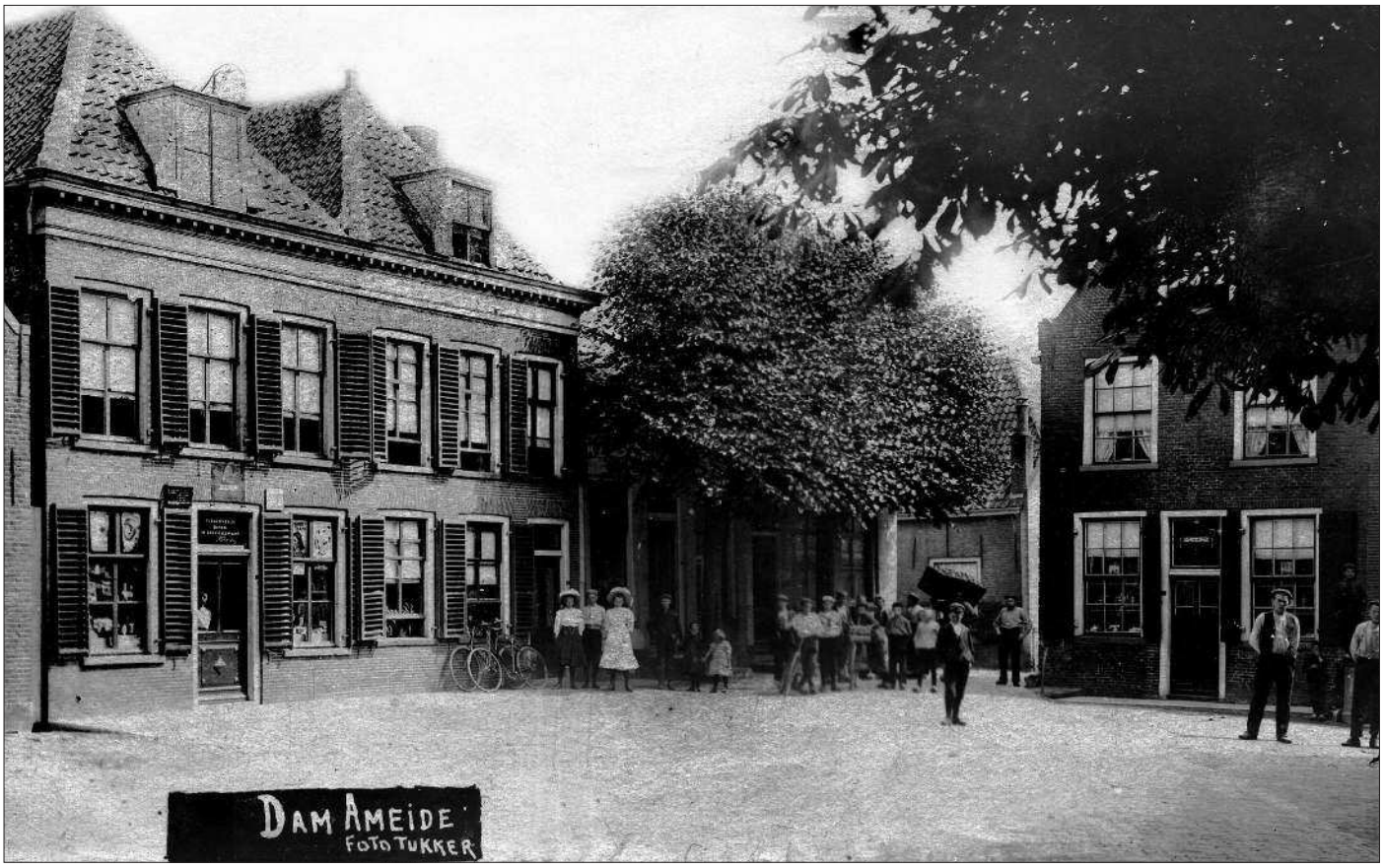

▲ *De Dam in Ameide, ca. 1900. Rechts op de hoek de bakkerij van J. de Jong Czn. Links de winkel van kruidenier L. de Jong met daarnaast het woonhuis van C. de Jong Jzn. en later van A.P. de Jong. (Foto uit nalatenschap M.M. van Bonzel-de Jong).*

Andries Pieter van Kesteren overlijdt op 20 aug. 1868, 58 jaar oud.
Het echtpaar De Jong - van Kesteren krijgt zes kinderen: Jan de Jong, geb. 13 dec 1865, Aletta Adriana, geb. 12 sept 1867, Merrigje Maria, geb. 23 jan 1870, Johanna Cornelia, geb. 16 april 1873, Andries Peter, geb. 25 nov 1877 en Pieter, geb. 2 sept 1885.

Rond 1875 hebben Cornelis en Cornelia zich in Rotterdam laten portretteren[3].

▲ *Cornelis de Jong (1841-1906).*

▲ *Cornelia de Jong–van Kesteren (1842-1907).*

De oudste zoon, Jan de Jong, wordt net als zijn vader broodbakker. Hij trouwt 28 jaar oud, op 1 juni 1894 met de 27-jarige Agatha van Klaveren. Zij is de dochter van de Rijksveearts Christiaan Stephanus van Klaveren (1825 – 1879) en Cornelia Verheij (1830 – 1898). Zij blijven na hun huwelijk in de bakkerij wonen. Vader en moeder De Jong en de nog niet getrouwde kinderen verhuizen naar een andere woning op de Dam. Destijds genummerd Dam 7, later A6 en nu Dam 5. Het echtpaar De Jong-van Klaveren krijgt twee kinderen, een dochter Aletta Adriana geb. op 16 mei 1896 en een zoon Cornelis geb. op 2 feb. 1899. Bakker Jan de Jong is op betrekkelijk jonge leeftijd overleden op 25 nov. 1914, 48 jaar oud.
De oudste dochter van Cornelis en Cornelia, Aletta Adriana, trouwt op 1 juli 1892 met Willem Adrianus van Kekem. Zij gaan in de Nieuwstraat wonen (nu 39/41). Op 3 maart 1893 wordt hun zoontje Arie van Kekem geboren. Aletta Adriana overlijdt kort daarna op 15 april 1893, terwijl haar zoontje Arie van Kekem kort daarna is overleden op 7 augustus 1893, slechts vijf maanden oud.
De tweede dochter, Merrigje Maria, trouwt op 7 aug 1891 met de muziekonderwijzer Matthijs van Bonzel (zie artikel Nieuwsblad HVAT maart 2016). Zij wonen eerst in Tienhoven op de Hogewaard (nu 12), waar hun zoon Johannes Hendrik Mattheus wordt geboren. In mei 1893 koopt Cornelis de Jong een woning aan de Voorstraat (nu 10) waar het gezin Van Bonzel- de Jong gaat wonen. Daar wordt op 11 december 1895 hun dochtertje Aletta Adriana geboren.

3 Bij fotograaf J.W. Kloppert, Burgemeester Hoffmanplein 17, Rotterdam.

Zij is net als haar nichtje Aletta Adriana de Jong, vernoemd naar haar overleden tante.
In 1902 verhuist het gezin naar Harlingen en in 1922 naar Schoonhoven. Merrigje Maria is op 10 oktober 1935 te Schoonhoven overleden en aldaar begraven.
De derde dochter, Johanna Cornelia, verhuist in 1894 met haar ouders van de bakkerij naar Dam 7 (nu 6). Zij trouwt op 6 augustus 1903 met de Rotterdamse onderwijzer Jacobus Zasburg. Het echtpaar Zasburg – De Jong gaat in Rotterdam wonen. Op 6 augustus 1906 wordt hun dochter Cornelia geboren. Johanna Cornelia is op 28 maart 1928 te Rotterdam overleden, maar zij is begraven op de Oude Begraafplaats in Ameide. In dit graf is ook de ongehuwd gebleven dochter Cornelia Zasburg begraven, die op 18 april 1979 is overleden.
De tweede zoon, Andries Peter (Dries), wordt ook bakker en gaat werken bij zijn vader en zijn broer Jan en verhuist in 1894 met zijn ouders van de bakkerij naar Dam 7 (nu 5). Na het overlijden van zijn ouders (vader op 27 juni 1906 en moeder op 1 maart 1907) blijft Dries in het ouderlijk huis op Dam 7 (nu 5) wonen. Hij trouwt op 18 nov 1920 met de in Meerkerk geboren Jannigje Boon. Zij gaan wonen op Dam 7 (nu 5). Dries de Jong wordt in 1921 kassier van de Boerenleenbank[4]. Dries lijkt daarbij 'slachtoffer' te zijn geworden van een verwisseling van zijn portret met dat van zijn voorganger (zie kader). Dries de Jong is overleden op 13 juli 1927 49 jaar oud. Zijn weduwe Jannigje de Jong- Boon blijft nog tot haar overlijden op 20 aug 1966 op de Dam wonen.

4 Dries de Jong was o.a lid van het leesgezelschap 'Tot nut en genoegen'. Zie Nieuwsblad HVAT 2015, Jrg. 26, no. 4, blz. 13-15.

Twee families De Jong op één foto rond 1895

Hoewel de beide families De Jong naast elkaar op de Dam woonden is deze foto genomen op de Lekdijk (nu nr. 32 en 33) aan de achterzijde van de huizen op de Dam.

▲ *De families van bakker C. de Jong (links) en kruidenier P.G.J. de Jong (rechts) op de Lekdijk voor de achterkant van hun woningen op de Dam. (Nalatenschap M.M. van Bonzel-De Jong).*

Na het huwelijk van zoon Jan de Jong met Agatha van Klaveren op 1 juni 1894 is Cornelis de Jong met zijn gezin verhuisd naar Dam 7 (later A6, nu 5). De woning ernaast is de achterkant van de woning van de kruidenier P.G.J. de Jong op Dam 6 (later A5, nu 4). Ook deze staat met zijn gezin op de foto.

▲ *Detail, vlnr. Dienstbode, Matthijs van Bonzel, Cornelis de Jong, Johanna Cornelia (Zasburg)–de Jong, Merrigje Maria van Bonzel–de Jong, Pieter de Jong en Johannes Hendrik Mattheus van Bonzel.*

Gezien de leeftijden van P. de Jong (geb. 2 sept 1885) en die van J.H.M. van Bonzel (geb. 28 okt. 1892) zal de foto in 1894/5 genomen zijn. J.C. Zasburg-de Jong is in 1894/5 nog niet getrouwd. In die tijd was Nicoladina Uittenbogaard (geb. 25 mei 1877) dienstbode bij C. de Jong.
Bij het huis van kruidenier De Jong staan zeven personen. Rond 1895 bestond het gezin uit – vader, moeder, twee zoons en drie dochters: Pieter Gerardus Johannes de Jong – vader, geb. 10 dec 1844; Susanna Adriana de Jong-Versteeg – moeder, geb. 10 juni 1844; Johanna de Jong – dochter, geb. 31 maart 1873; Pieter Gerardus Johannes de Jong Jr. – zoon, geb. 21 dec 1875; Cornelia Antonia de Jong – dochter, geb. 26 april 1877; Anna Petronella Magdalena de Jong – dochter, geb. 9 april 1879 en Leonard de Jong – zoon, geb. 4 maart 1881.

Een persoonsverwisseling: A.P. de Jong of P. Lyklema?

In de nalatenschap van M.M. van Bonzel – de Jong zat ook het volgende portret van een niet nader geïdentificeerde persoon. Dezelfde foto is te vinden op de website van de HVAT: http://ameide-tienhoven.nl/tag/p-lyklema/ met als bijschrift: Portret van P. Lyklema (hoofd van de School met den Bijbel (1914-1921). Hij staat ook in de uitgave 'Ameide-Tienhoven gedenkt: 80 jaar Boerenleenbank-Rabobank' uit 1998 en op blz. 232 in het boek uit

2010 van Carla Jonker 'Macht en armoede aan de rivier'. Tenslotte is dit portret, maar zonder naamsvermelding, ook te vinden op blz. 22 van het boekje "Termeise Trekpleister. Verenigingsleven en Clubverkeer van weleer" uit 1994, waar wordt gesproken over de Coöperatieve Boerenleenbank.

▲ *P. Lyklema (?).*

De vraag is echter, waarom zou mevr. van Bonzel-De Jong die in 1902 is verhuisd van Ameide naar Harlingen een portret bezitten van iemand die van 1914-1921 Hoofd van de School met de Bijbel in Ameide was? Is er misschien sprake van een persoonsverwisseling?
Wat is het geval. In 1918 werd in Ameide een afdeling van de Boerenleenbank opgericht. De bestuursleden waren: T. de Jongh, voorzitter; L. Spek, secretaris; F. Kool A.Fzn, A.P. de Jong en A. Kruyt, leden. Deze bestuurder A.P. de Jong is Andries Peter (Dries) de Jong (1877-1927) een broer van M.M. van Bonzel–De Jong (1870-1935). De nieuwe bank had in 1918 ook een kassier nodig en dat werd het schoolhoofd P. Lyklema. Toen de heer Lyklema in 1921 vertrok werd Dries de Jong tot kassier benoemd. Kan dat de verwisseling verklaren. Is in de jubileumuitgave in 1998 ten onrechte de naam P. Lyklema bij een foto van A.P. de Jong gezet? Is deze foto overgenomen op de HVAT website en in het boek van Carla Jonker uit 2010? Om dit te contoleren ben ik op zoek gegaan naar andere foto's met P. Lyklema.

Op de HVAT website staan twee klassenfoto's waarop de heer Lyklema staat. Eén uit 1917: http://ameide-tienhoven.nl/christelijke-school-ameide-circa-1917/ en één uit 1921: http://ameide-tienhoven.nl/christelijke-school-rond-1921/

▲ *Een foto van een klas van de Christelijke school te Ameide ±1917. Tweede rij van boven links zie je de zusjes Vuurens. Verder zijn op deze foto te zien meester J. de Ruiter en meester P. Lyklema.*

▲ *Een klassenfoto van de Christelijke Lagere School uit circa 1921. Deze foto is ook opgenomen op bladzijde 45 in het boekje "Eeuw uit, eeuw in", 100 jaar School met de Bijbel te Ameide 1890 – 1990.*
Het onderschrift bij deze foto is in dit boekje:
In de klas omstreeks 1921 met meester De Hoon, meester De Vries, juf De Haan, meester Lyklema en meester Van Dieren.

Geen van de volwassen personen op deze foto's heeft enige gelijkenis met het portret uit de nalatenschap!

Is dit de echte P. Lyklema, hoofd van de Christelijke school te Ameide van 1914 tot 1921? De portretfoto uit de nalatenschap van M.M. van Bonzel – de Jong is dan zeer waarschijnlijk haar broer Andries Peter (Dries) de Jong, die op 13 juli 1927 te Ameide is overleden.

De jongste zoon, Pieter de Jong, verhuist in 1894 met zijn ouders van de bakkerij naar Dam 7 (nu 5). Hij woont van oktober 1899 tot juni 1904 te Gorinchem, waar hij de plaatselijke HBS doorloopt. In september 1904 vertrekt hij naar Leiden voor zijn studie Geneeskunde. Kort na zijn afstuderen als arts werkt hij in 1912/3 als oorlogschirurg bij Rode Kruis ambulance in Belgrado (Servië) tijdens de eerste Balkanoorlog. Hiervoor ontving hij de Servische Sint Savaorde[5]. Hij werkt daar in het team van de arts Arius van Tienhoven (1886-1965), geboren te Gorinchem. Arius van Tienhoven is de achterkleinzoon van de in Ameide geboren dijkopzichter Gerrit van Tienhoven[6] (1770-1841).

5 Zie Nieuwsblad HVAT 2009, Jrg. 20, no. 2, blz. 41-43.
6 De genealogie van het geslacht Van Tienhoven is beschreven door Hans van den Heuvel in 2 afleveringen van het Nieuwsblad HVAT. Deel 1, 2010, Jrg. 21, no. 3, blz. 66-76 en het vervolg 2010, Jrg. 21, no. 4, blz. 14-25.

▲ *Pieter de Jong met collega's in de operatiekamer, Belgrado 1912. v.l.n.r. : Van Vuuren, Dr. Arius van Tienhoven, Dr. Pieter de Jong en Dahmen (Van Vuuren en Dahmen waren ziekenbroeders).*

Kortgeleden zijn de fotoalbums van Arius van Tienhoven geschonken aan de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag (https://www.kb.nl/themas/geschiedenis-en-cultuur/moderne-geschiedenis/fotoalbums-arius-van-tienhoven-1912-1915). In het eerste album staat een aantal foto's waarop ook Pieter de Jong is afgebeeld. Pieter trouwt op 14 aug 1919 met Margaretha Everdina Carolina Kolff van Oosterwijk. Hij is overleden te Middelburg op 7 dec. 1939, 54 jaar oud. Zijn weduwe is overleden te Sneek op 30 sept 1982.

Bakker Cornelis de Jong heeft een belangrijke rol gespeeld in het gemeentebestuur en het gemeenschapsleven van Ameide. In januari 1878 wordt hij gekozen tot diaken van de Ned. Herv. Kerk. Na(ast) deze kerkelijke functie gaat hij ook de politiek in. In september 1883 wordt hij gekozen als lid van de gemeenteraad van Ameide in de plaats van C. Vermaat. Deze heeft na 28 jaar raadslid te zijn geweest, waarvan 20 jaar als wethouder, bedankt wegens zijn hoge leeftijd. Cornelis wordt in juli 1885 herkozen en daarna opnieuw in 1891, 1897 en 1903. In april 1892 volgt hij G. Jongkind op als wethouder. Hij blijft wethouder tot zijn overlijden in november 1906. Vanaf oktober 1886 tot zijn overlijden is hij zetter van de directe belastingen. Wat is een zetter van de directe belastingen? Het college van zetters was een gemeentelijk bestuurslichaam, dat tot taak had de burger te beschermen tegen de macht en mogelijke willekeur van de fiscus. Zij hebben bestaan van 1808 tot 1914. Tot zetters werden belastingplichtige ingezetenen benoemd die goed op de hoogte waren van de plaatselijke situatie en van de persoonlijke omstandigheden van de belastingschuldige. Iedere zetter kreeg een deel van het grondgebied van de gemeente toegewezen en was voor zijn sectie verantwoordelijk voor het omslaan van de grondbelasting over de grondeigenaren en het vaststellen van de verschuldigde personele belasting. Hij deed dat in samenwerking met de inspecteur van de directe belastingen en de plaatselijke ontvanger. De burgemeester stond ambtshalve aan het hoofd van het college van zetters. Bij hem kon men ook in beroep gaan.

In 1887 is Cornelis lid van de commissie voor de viering van de 70ste verjaardag van Koning Willem III. In 1892 wordt hij herkozen als bestuurslid van de vrijzinnige kiesvereniging 'Ameide, Tienhoven c.a.'. In 1894 is hij bestuurslid van de IJsclub "Hollandia" en blijft dit tot zijn overlijden in 1906 waarvan de laatste jaren als voorzitter. In 1895 herkozen als bestuurslid van de volksbibliotheek van het Nut alhier. In juli 1899 wordt hij benoemd tot beschermheer van het nog jonge fanfarekorps "Unie". Dit geeft aanleiding tot een eerste openbaar optreden. Op 25 september 1899 wordt op de Dam een serenade gebracht aan de beschermheer C. de Jong Jzn., waarna een rondgang door het dorp werd gemaakt. *"Alom hoorde*

*men: **'nu ze spelen al aardig'**, een gezegde, waaruit blijkt dat men over de gemaakte vorderingen tevreden is en dat het corps in den geest valt. Moge het een zoowel als het ander hoe langer zoo meer het geval worden."*
Het overlijden van Cornelis de Jong in 1906 wordt zeer betreurd. *"Ameide, 26 juni 1906. Heden overleed alhier, na eene slepende ongesteldheid, de heer C. de Jong Jzn. Sedert 1883 raadslid en vanaf 1892 wethouder dezer gemeente, lid van het college van zetters, commissaris der hoepelmakerijvereeniging enz. De overledene die de verschillende hem opgedragen betrekkingen nog tot kort voor zijn sterven met lust en ijver vervulde, was een algemeen geacht ingezetene, die zoowel in de huiselijke als maatschappelijke samenleving zeer zal worden gemist."*

Na het overlijden gaan ook de zonen van Cornelis de Jong een maatschappelijke rol spelen. Al in 1907 wordt zoon Jan de Jong Czn. gekozen als bestuurslid van de ijsclub "Hollandia". In 1912 is hij betrokken bij de oprichting van de Afdeling Ameide-Tienhoven voor 'Volksonderwijs'. In juli 1913 doet Jan de Jong een poging om in de gemeenteraad verkozen te worden. Hij is de 'vrijzinnige' kandidaat tegenover de herkiesbare wethouder W.A. van Kekem (in 1892/3 even zijn zwager – zie boven). Bij de eerste stemming krijgen beiden 103 stemmen. Bij een herstemming wordt Van Kekem alsnog herkozen met 110 stemmen tegen 103 voor J. de Jong. Er is geen vervolg van zijn politieke ambities omdat hij in november 1914 vrij plotseling is overleden op 48-jarige leeftijd. Zijn weduwe verkoopt de bakkerszaak aan A. (Toon) Langerak. Op 15 mei 1915 verlaat zij Ameide en gaat met haar twee kinderen naar Gorinchem. (Voor de bakkers na 1914 zie artikel van Krijn van der Ham, Nieuwsblad HVAT 2013, jrg. 24, nr. 2, blz. 46-50). Andries Peter de Jong, die tot 1914 ook in de bakkerij werkzaam was, neemt de bestuursfunctie over van zijn broer bij de ijsclub "Hollandia". In februari 1913 is hij betrokken bij de oprichting van de 'vrijzinnige kies- en propaganda vereniging', waarvoor zijn broer Jan in juli 1913 kandidaat-raadslid is.

***Ameide en Tienhoven, 20 Febr.** De alhier nieuw opgerichte kies- en propaganda-vereeniging telt reeds 104 leden. Het reglement is vastgesteld en een bestuur benoemd, bestaande uit 11 leden, namelijk de heeren: A. van Staveren, 1e voorzitter: Abr. Jongkind, 2e voorzitter; J. Dolk, 1e secretaris; T. de Groot Pzn., 2e secretaris; A. P. de Jong, penningmeester; A. Bouter, A. A. Dijksman, Adr. Kruijt, P. J. Perk, J. A. van Heusden en F. Kool. De 10 eersten zijn te Ameide, en de laatste is te Tienhoven woonachtig.

In 1918 betrokken bij oprichting Boerenleenbank en tot 1921 Bestuurslid. Daarna, tot zijn overlijden in 1927 kassier als opvolger van de onderwijzer P. Lycklema.

Politieke omwenteling in Ameide in 1906

Het overlijden van wethouder C. de Jong is onderdeel van een politieke omwenteling in het gemeentebestuur van Ameide. Na de laatste verkiezing in 1905 waren er vijf liberale en twee antirevolutionaire raadsleden in de gemeenteraad, wel leverden beide partijen een wethouder. C. de Jong namens de liberalen en A. van Kekem Wzn. namens de AR. Op 9 juni 1906 was het liberale raadslid Cornelis Jongkind overleden, een zwager van Cornelis de Jong. Hij was raadslid sedert 1891 toen hij zijn vader Gijsbert Jongkind opvolgde. Nog eens twee maanden later, op 29 augustus 1906, overlijdt ook de AR-wethouder A. van Kekem, waardoor er drie vacatures in de gemeenteraad ontstaan.
De verkiezingen voor deze drie raadszetels vindt plaats op 27 september 1906. De verkiezingen waren toen heel anders dan nu. Voor iedere vacature was er een aantal kandidaten waarop de 150 stemgerechtigden hu stem konden uitbrengen. De uitslag was desastreus voor de liberalen.

***Ameide, 27 Sept.** Bij de heden alhier gehouden stemmingen voor 3 leden van den gemeenteraad zijn telkens uitgebracht 150 stemmen.
Gekozen zijn: in de vacature-Van Kekem, jaar van aftr. 1907, de heer W. A. van Kekem, met 92 stemmen, de heer P. G. J. de Jong verkreeg 54 stemmen; 4 briefjes van onwaarde.
In de vacature-De Jong, jaar van aftr. 1909, de heer Co. Verheij, met 75 stemmen; de heer Abr. Jongkind verkreeg 72 stemmen; 3 briefjes van onwaarde.
In de vacature-Jongkind, jaar van aftr. 1911, de heer M. Kool, met 78 stemmen; de heer F. Kool verkreeg 67 stemmen; 5 briefjes van onwaarde.

Alle drie zetels gingen naar AR kandidaten. W.A. van Kekem Azn. de zoon van de overledene wethouder, C. Verheij en M. Kool. De politieke verhouding in de gemeenteraad van Ameide veranderde hierdoor naar drie liberalen en vier ARP. Voor het eerst sinds de instelling van het gemeentekiesrecht in 1850 verloren de liberalen hun raadsmeerderheid. De ARP gunt de liberalen zelfs geen wethouder meer. Twee ARP-ers worden tot wethouder gekozen (T. Swets en C. Verheij Wzn.). De gevolgen zullen al snel merkbaar zijn in Ameide (zie Carla Jonker, Macht en armoede aan de rivier, 2010. Hoofdstuk 5, De antirevolutionairen en de kerstening van het openbare leven. blz. 89).

Bakker Van Kesteren in de Molenstraat

Johannis Gerrit van Kesteren, de zoon van Johannes en Neeltje Vermeulen, trouwt 43 jaar oud op 16 juni 1854 met Helena Diepenhorst, de 33 jarige dochter van Frank Arie Diepenhorst en Maaike de Jongh. In de huwelijksacte staat dat Johannis Gerrit broodbakker van beroep is. Het echtpaar gaat wonen op de Achterweg, waar hij eerst vermeld staat zonder beroep te zijn en later als koopman. In de jaren 1860 verhuizen zij naar de Molenstraat No. 55 (nu 17) en in 1869 wordt vermeld dat Johannis Gerrit daar weer broodbakker van beroep is en daarmee concurrent van zijn aangetrouwde neef Cornelis de Jong, de bakker op de Dam. Het echtpaar Van Kesteren-Diepenhorst krijgt vijf kinderen: Neeltje, geboren op 6 april 1855; Maaike, geboren op 24 aug. 1857; Johannis Hendrik, geboren op 1 febr. 1859; Frank Arie, geboren op 25 aug 1861 en Hieronimus geboren op 7 dec. 1862. De drie zonen worden allen broodbakker en zetten daarmee de familietraditie voort.
In 1881 slaat het noodlot toe in het gezin Van Kesteren-Diepenhorst. In Ameide breekt een pokkenepidemie uit en drie kinderen zijn het slachtoffer. Maaike overlijdt op 10 feb. 23 jaar oud, Johannis Hendrik op 28 feb. 22 jaar oud en Neeltje op 7 maart 1881, 25 jaar oud. Op 16 feb. 1881 is ook een nichtje van moederszijde overleden. Deze Maaike van Kesteren 19 jaar oud, was de dochter van Johannes van Kesteren Hieronimuszn en Engeltje Diepenhorst. Tot overmaat van ramp overlijdt ook vader Johannis Gerrit van Kesteren op 4 mei 1881. Het is niet duidelijk of hij ook slachtoffer is van de pokkenepidemie.
De zonen Frank Arie en Hieronimus zetten de bakkerij voort, maar Hieronimus vertrekt in maart 1890 naar Arkel. Frank Arie trouwt op 22 mei 1891 met Magdalena Verheij, dochter van Pieter Verheij Isaaczn. en Hermke Spiering. Zij krijgen zeven kinderen. Eerst drie zoons die opnieuw alle drie bakker worden. Johannis Gerrit, geboren op 4 maart 1892; Pieter, geboren op 25 april 1893 en Johannis Hendrik, geboren op 2 juli 1894. Daarna drie dochters, die betrekkelijk jong komen te overlijden Hermina, geboren op 31 juli 1895 en overleden op 15 febr. 1904; Helena, geboren op 2 april 1897 en overleden 2 sept. 1898 en Neeltje, geboren op 22 juni 1898 en overleden op 2 sept 1898. Op 20 mei 1899 wordt nog een tweede dochter Helena geboren.
Voor nog eens drie bakkers Van Kesteren is er geen plaats in Ameide. Pieter gaat in september 1909 naar Utrecht. Hij komt juni 1910 terug uit Utrecht, maar vertrekt in 1915 naar Rotterdam. Johannis Hendrik gaat in november 1911 naar Schiedam, waar Johannis Gerrit in juni 1912 ook naar toe gaat. Johannis Hendrik keert sept. 1912 terug uit Schiedam en gaat in 1917 naar Hilversum en in 1919 naar Rotterdam. Johannis Gerrit komt in 1912 terug uit Schiedam en gaat in 1920 naar Nieuwpoort.
Tot wanneer Frank Arie van Kesteren in de Molenstraat actief is geweest is mij niet bekend. In 1926 staat hij nog in het "Handelsdagboek voor Dordrecht en omstreken" als bakker vermeld.[7] Mogelijk is hij kort daarna gestopt – in 1926 is hij 65 jaar oud. Hij is overleden te Kamerik op 1 dec. 1933. In het boekje 'Nijver Ameide en Tienhoven in de dertiger jaren' uit 1993 van Aart de Wit en Paul Will, HVAT staat: *"Even verderop geurde de bakkerij van Van Kesteren. Deze is later overgenomen door Leen Grootendorst. De laatste eigenaar was Henk de Wit, die in Doorn is gaan bakken"*. In het begin van de jaren '50 is de zaak overgenomen door Henk de Wit, die eerst als bakkersknecht werkzaam was bij bakkerij Groootendorst. In 1954 woonde bakker H.C. de Wit in de Molenstraat A106 (nu 17). Bakker De Wit is in 1963 gestopt in Ameide en vertrokken naar Doorn.

► *Brood- en banketbakkerij Van Kesteren, Molenstraat 17. Dit bedrijf is eerder overgenomen door Leen Grootendorst.*
De laatste bakker in dit pand was Henk de Wit, die in Doorn is gaan bakken (De foto is recent gemaakt).

7 Hans van den Heuvel, Bedrijvigheid in Ameide door de jaren heen, Nieuwsblad HVAT 2011, Jrg. 22, nr. 1, blz. 30-35.

Een neringdoende in Ameide rond 1900...

Herinneringen van Klaas Verhoef (1885-1974)

Tijdens de in 2015 in de week van de Paardenmarkt gehouden tentoonstelling 'Neringdoenden in de vorige eeuw' had Krijn van der Ham de winkel "De Verscheidenheid" nagebouwd. De originele winkel met deze naam stond vroeger op de hoek van de Oudendijk en de Benedendamsestraat met Klaas Verhoef en Maria Verhoef-Diepenhorst als winkeliersechtpaar. Klaas had in Ameide ook "De Verscheidenheid" als bijnaam gekregen. Kleinkinderen van Klaas hebben de tentoonstelling bezocht en vertelden dat Opa Verhoef jeugdherinneringen in een schriftje had opgeschreven. Kleindochter Hanneke Westrik-van Zessen heeft de tekst uitgetypt en opgestuurd. De redactie van het Nieuwsblad heeft het wat bijgeschaafd en vond het zo interessant dat besloten is het (bijna) integraal af te drukken.

Maar eerst wat gegevens over Klaas en zijn familie. Klaas Verhoef is geboren op 25 december 1885, Eerste Kerstdag, als zoon van Huibert Verhoef en Jannigje Terlouw. Huibert en Jannigje waren op 1 februari 1884 getrouwd. Ze was eerder getrouwd geweest met schoenmaker Arie van Kekem en had met hem drie zoons, Gerret (1878), Cornelis (1879) en Pieter Arie (1881). Jannigje was op 28 maart 1881 weduwe geworden. Bij haar huwelijk met Huibert Verhoef wordt winkelierster als beroep genoemd. Klaas Verhoef was de tweede zoon van Huibert en Jannigje. Op 27 oktober 1884 was hun zoon Dirk geboren, twee meisjes volgden nog, Annigje geboren op 25 september 1887 en Maria op 18 oktober 1890. Bij Huibert werd in alle gevallen arbeider van beroep vermeld, woonachtig in de Franschestraat No. 219. Later staat Huibert in het bevolkingsregister vermeld als winkelier in de Molenstraat No. 64. Samen met de drie jongens Van Kekem bestond het gezin van Huibert dus uit vader, moeder, vijf jongens en twee meisje, zoals Klaas ook in zijn verhaal vermeld. Klaas trouwt op 18 november 1910 te Ameide met Maria Diepenhorst, een dochter van Johannis Diepenhorst en Neeltje van Kekem. Van deze gebeurtenis is een fraaie foto bewaard gebleven.

▲ *Na een huwelijksinzegening op 18 november 1910 verlaten de kerkgangers de kerk, rechts Klaas Verhoef met echtgenote Maria Diepenhorst.*

Klaas en Maria kregen acht kinderen: Jannigje Verhoef gehuwd met Pieter Dirk de Kiefte; Johannis Frederik Verhoef gehuwd met M.E. Versluis; een levenloos geboren dochter; Neeltje Verhoef gehuwd met Willem David Johannes Lafeber; Huibert Verhoef gehuwd met Annigje Labee; Gerrit Verhoef, gehuwd met B. van Buuren; Efi (Eva) Verhoef gehuwd met Klaas Westrik[1]; Annigje Maria Verhoef, gehuwd met Jan Cornelis Kool.
De winkel van Klaas Verhoef op de hoek van de Benedendam en de Oudendijk is voortgezet door zoon Huibert (Huib) Verhoef. Na een sanering in 1955 is de winkel verplaatst naar de Benedendamsestraat 5. Volgens het kiezersregister van Ameide uit mei 1953 woonden op de Benedendam A 17 (later 1, inmiddels afgebroken) H. Verhoef en A. Verhoef-Labee; K. Westrik en E. Westrik-Verhoef (winkel). Op Lekdijk A 335 (later 35) woonden Kl. Verhoef en M. Verhoef–Diepenhorst, A.M. Verhoef en Wed. E. Vermeulen-Diepenhorst. (Eva Diepenhorst, geb. 21 juli 1879, is een oudere zus van Maria Diepenhorst).

1 Over de familie Westrik is een artikel afgedrukt in het Nieuwsblad HVAT 2014, Jrg. 25, nr. 3, blz. 18-21.

Maria Verhoef – Diepenhorst is overleden op 13 december 1962, 82 jaar oud. Weduwnaar Klaas Verhoef heeft haar ruim elf jaar overleefd en is overleden op 11 mei 1974, 88 jaar oud. Beiden zijn begraven op de Oude Algemene Begraafplaats aan de J.W. van Puttestraat te Ameide.

◄ *Klaas Verhoef rond 1955, ca. 70 jaar oud.*

Hier volgt het verhaal van Klaas Verhoef, geschreven rond 1950/60, voor de leesbaarheid hier en daar enigszins bijgesteld door de HVAT-redactie.

Omdat de tijden zoo veranderd zijn wil ik hier enkele regels laten volgen om te vertellen, hoe het in mijn jeugd was. Hopelijk volgt er dan enige dankbaarheid voor de voorrechten die we nu mogen bezitten.

Jeugd We waren met een groot gezin vader, moeder, vijf jongens en twee meisjes. Ik kan me nog herinneren dat Marie gedoopt werd. Spenen waren er niet. O wee als de kleine eens begon te huilen. Moeder wist raad. Gauw wat linnen lapjes gemaakt deze gevuld met suiker, een draadje garen er om. En in geval van nood was er een rusthoudertje. De spelletjes buiten waren heel eenvoudig. Bokje springen, met de vraag hoeveel horens heb ik op mijn kop. Haasje over, Jan dikken, de zak is vol en hoepelen. De jongens die het betalen konden hadden een ijzeren hoepel. Wie geen ijzeren hoepel kon betalen deed het met een houten hoepel, die je wel van een hoepelmaker kon krijgen. Knikkeren deden we ook graag. Er waren ook kinderen die geen knikkers hadden. Die speelden met pijpesteeltjes (door mannen werden pijpen gerookt met een lange steel, die braken nogal eens. De stelen aan kleine stukjes en dan werd pijpje gegooid). 25 of 30 knikkers voor een cent. Een stuiter voor 1 of 2 cent. Een kogel voor 5 of 10 cent. Geld om te snoepen kregen we nooit.

Markt Alleen met de markt mochten we 5 of 10 cent versnoepen. Bij oom Klaas had ik iets voor op broer Dirk, omdat ik naar hem vernoemd was. Met de markt kreeg ik 2 en een halve cent en Dirk 1 cent. Maar daarvoor moest ik of mocht ik met hem over de Dam, naar de kramen kijken. De markt was voor ons een hele gebeurtenis. Er werden in mijn jongensjaren nog 700 à 800 paarden aangevoerd. Bij de ingang van het dorp waren er tollen. Deze tollen werden dinsdag voor de markt verhuurd. Tolgeld voor een paard 10 cent, voor een veulen 5 cent. Het was een grote gebeurtenis als de paarde-boot uit Rotterdam aankwam. Maar o wee als het mistte, dan was de boot veel te laat. Voor de aanvoer van paarden moesten de boeren een hele reis ondernemen. Ik kan mij nog herinneren dat het een hele regenachtige marktdag was en dat er bij ons in de Molenstraat iemand uit Bleskensgraaf zijn paard stond te masten. Die was ‘s-nachts om drie uur al op reis gegaan, te voet natuurlijk!

De verkoopplaatsen rezen uit de grond. Aan verschillende huizen hing een koffiepot met het opschrift erbij ‘Hier zet men koffie, en verkoopt men brood’. Oogluikend kwam daar natuurlijk allerlei bij. De kappers hadden gewoonlijk de scheerbakken buiten hangen, om klanten te trekken. Voor caféhouders was de markt een buitenkansje, Woensdags kwamen er soms al logeergasten, ook wel Franse paardenhandelaars. Die logeerden dan in het Fortuin tegenover ons. Het gebeurde wel dat ze de nacht van woensdag op donderdag 60 of 70 logeergasten hadden. Kwamen ze soms een bed te kort dan werd er bij ons wel eens een geleend.
Het was een woelige week. Dikwijls viel de lotingsdag op dinsdag voor de markt. De markt was altijd de tweede donderdag, en de loting de tweede dinsdag in oktober. Dan was ‘s-maandags het dorp al in rep en roer ‘s-avonds veel cafébezoek. Daags daarna feest bij de jongens die vrijgeloot waren. (Vader was er in geloot, maar heeft een vervanger gehad (wat toen kon, tegen betaling natuurlijk).
‘s Woensdags avonds begon de kermis. Vervolgens donderdags na de markt, vrijdags hele dag tot ongeveer zaterdags ‘s-morgens. Gevolg op zaterdag bij de meeste mensen een ‘lege portemonnaie’. Geen aardappels, geen kolen voor de winter en dikwijls onzedelijke gevolgen. Zaterdags en ook andere morgens gingen verschillende jongens de peukjes opzoeken bij de cafés en rookten daar heerlijk van.

Kleding Wat was het een feest als we een nieuw pak kregen. Goed op de groei gemaakt, Zwart pilo werd ook wel Engels leer genoemd, want het was onverslijtbaar. Zolang mogelijk voor de zondag en dan voor de week. Als het oud werd, werd het erg glad. Voor de meester erg geschikt om de jongens over de knie te leggen. Daar was meester Blok erg handig in. Het gebeurde niet veel maar als je de eer te beurt viel, voelde je het zitvlak een hele poos. We waren altijd gekleed met een pet als hoofddeksel. Kwam je op straat de burgemeester, dominee, dokter of meester tegen, dan eerbiedig je pet afzetten. Had meester Blok soms een keer gezien dat je voor een eerste burger je hoofd niet ontbloot had, dan moest je de volgende dag bij hem komen. De eerste vraag was dan, had jij gisteren een vogeltje onder je pet? Nee meester! Waarom heb je dan voor die of die mijnheer je pet niet afgezet? Denk er om met de hoed in de hand komt men door het ganse land.

School We hadden elke morgen een half uur Bijbelse geschiedenis. Als ik bij opa Terlouw kwam was de eerste vraag: 'Waar heeft de meester vanmorgen over verteld?' Opa ging ook wel eens luisteren in school. Blok heeft me verteld: "Op een morgen kwam opa in school, ging op de achterste bank zitten luisteren. Na schooltijd zei opa: 'meester ik was het met je vertelling niet eens'. Blok moest opa gelijk geven". Zangles kregen we prima. We leerden ook driestemmig zingen. Onder het gezang liep hij dan weleens de klas door. En dan was het 'jij deed het verkeerd, en die had het goed'. Aardrijkskunde kregen we in het bijzonder van Nederland. Verder de Europese hoofdsteden, de grootste rivieren en de grootste plaatsen van Amerika. Tekenen werd pas ingevoerd toen ik in de zesde klas zat. Jammer dat we geen natuurkunde kregen, wel regelmatig Vaderlandse- en Kerkgeschiedenis.
Leerplichtwet bestond nog niet. Was een meisje 's-maandags niet in school geweest en vroeg de meester de volgende dag waar ben je gisteren geweest? Dan was het antwoord: 'Moeder moest wassen of ik moest op zusje passen'. Werd het aan een jongen gevraagd, dan was het dikwijls: Ík moest mijn vader helpen'. Voor 1 April hadden we een openbare les, dan mochten de ouders komen. Toen ik in de zesde klas zat werden pas rapporten ingevoerd. Hoogste cijfer 6

Schoolgeld Veel kinderen waren gratis. Het hoogste bedrag was 25 cent per week, de middenprijs 10 cent, de laagste 5 cent. De meeste kinderen uit de gemeente gingen onder dwang naar de openbare school. Op onze school was het getal ongeveer 100. Hoofdonderwijzer, onderwijzer en onderwijzeres. Nog een poosje alleen twee onderwijzers en een juffrouw die alleen handwerken gaf.

Er was een dokter in de gemeente vurig voorstander van de openbare school. Als de kinderen op vijfjarige leeftijd naar school moesten, was er eerst de vaccinatie tegen de pokken. Dan probeerde dokter van den Berg de ouders te bewegen hun kinderen niet naar de school met de Bijbel te zenden, maar naar de openbare school, wat helaas dikwijls gebeurde. Ook waren er wel ouders die van plan waren hun kinderen naar de Chr. School te zenden, maar door de liberale landeigenaren gedwongen werden naar de openbare school te gaan. Anders van de boerderij af, of hun land ontnomen.
Wij huurden voor 1890 een huis van een liberale mijnheer van Eeten. Deze woonde op Jaarsveld en had hier veel bezittingen, landerijen en huizen. Hij was een broer van de latere burgemeester van Eeten. Het was zijn gewoonte voor de verkiezingen een zitting te houden. Alle huurders of hypotheeknemers moesten op de zitting vertellen wie ze zouden stemmen. Vader wilde het niet zeggen. Het gevolg huuropzegging. Een andere geschikte woning was nog niet te vinden. We mochten blijven wonen, maar 40 gulden huurverhoging en dat in 1888 of '89. Leve de liberale Vrijheid. In 1890 hebben mijn ouders een van de huizen in de Molenstraat gekocht.

Schoenen Met Pasen kregen we zondagse schoenen aan. De gewoonte was van Pasen tot na de Ameidense markt. Dan was het weer klompen aan. Deze werden met een stuk glas glad geschuurd. De mannenklompen kosten 65 cent voor wilgen en 55 cent voor populieren. De vrouwenklompen waren 55 en 45 cent en kinderklompen begonnen met 27 en een halve cent. De winst was 5 cent per paar voor de grote en 2 en een half per paar voor de kinderen.

Kerk De kerk was niet verwarmd wel kon men 's winters een warme stoof krijgen. Kosten per keer 5 cent en f. 2,50 voor heel de winter. 's-Winters hadden we enkele keren in Tienhoven dienst. Dan was doorgaans de opkomst heel gering. Het is gebeurd dat we op een draf uit de Tienhovense kerk kwamen. Toen konden we nog helemaal aan de binnenkant van de dijk gaan. Het gebeurde ook wel dat de oude mensen onder de dienst hun pet op zetten voor de kou. Later hebben we een grote kachel in de kerk gekregen. Waarin zeker per zondag een mud kolen verstookt werd. De verlichting was primitief met olielampen.

Op de Hogewaard woonde boer De Bie. Vrouw De Bie had haar kerkstoof bij ons staan. Mijn moeder zorgde zondags dat er een warme kool in de test was. Vrouw De Bie kwam voor kerktijd bij ons de stoof halen en na kerktijd weer terug brengen. Ik weet niet of er voor betaald werd. Turven waren goedkoop 27 en een half en 30 cent per honderd.
Een morgen in de week hadden we schoolcatechisatie. Daar moesten we twee aan twee naar toe. De meester keek ons na of we zoo bleven lopen en o wee als dat niet gebeurde. Catechisatie begon half oktober na de markt. Meisjes van 12 tot 16 jaar gingen 's-middags van 3 tot 4 uur en boven de 16 van 2 tot 3 uur. Jongens van 12 tot 16 jaar gingen 's-avonds van 6 tot 7 uur. Boven 16 van 7 tot 8 uur. Belijdeniscatechisatie als er genoeg waren, maar ook apart. Toen ik belijdenis deed waren we met zijn elven: vier jongens A.F. Kool, D. Kool, P. van Holten en ik, zes meisjes en een getrouwde vrouw. Dominee Van Grieken had zelf een boekje gemaakt. De eerste week moesten we vier vragen leren. De tweede week acht. De allereerste vraag was waaruit weet men dat er een God is. Het antwoord: "Er zijn twee wegen om God te leren kennen. De weg van de natuur enz.". Toen we de tweede week onze vragen opgezegd hadden, vroeg Ds. Van Grieken me weer de eerste vraag van de vorige week. Ik zei: 'Nee die hebben we verleden week opgezegd'. Ga je gang maar zei de dominee. Zo ging het elke week. Op het laatst hadden we 196 vragen geleerd. Die werden elke week herhaald. Dan blz. 1, dan blz. 20 of 14. Dan had dominee ook graag dat we de fijn gedrukte teksten er bij leerden, met de plaats waar ze te vinden er bij. Nu zegt men onzin! Toch is het voor je later leven heel belangrijk, als je ongeveer weet waar iets in Gods Woord staat. (In Jesaja leren we: *"Mijn volk gaat verloren omdat het geen kennis heeft"*). In de dienst toen we belijdenis deden was de tekst uit Joh. 19 vers 28 "Mij dorst…". Het was de laatste zondag in maart 1907 en ben ik de eerste zondag in

▲ *Bestuur en leiding van de zondagsschool "De Zaaier". Klaas Verhoef (zittend) in het midden van de foto.*

april naar de zondagschool gegaan. Toen we belijdenis deden hadden de jongens allen een zwart pak aan, en een hoge hoed op.

Zondagsschool Kinderen van 5 tot 10 jaar in het koor van de Kerk. Boven de 10 jaar in de kamer van de kerkeraad. Het aantal leerlingen was toen ruim driehonderd. Want er waren soms leerlingen van 13 en 14 jaar. In beide lokalen de meeste op banken zonder leuning. In het koor zonder verwarming. Bij strenge kou was er een geringe opkomst. In de kerkekamer waren we met ruim 100 leerlingen. De zondagschool zat doorlopend met een bijna lege kas. De wekelijkse collecten bestonden uit centen en halve centen.
Boekjes voor de kerstuitdeling kosten voor de kleinsten 15, 17 en een half, 20 tot 25 cent. Voor de groteren 40, 50, 60 cent. Vakantie hadden we 50 jaar geleden op de Zondagschool nooit. De Kerstfeestviering was 's-morgens tweede Kerstdag. We moesten de profetieën en vervullingen opzeggen. Doorgaans was er weinig belangstelling. Gelukkig is er in deze tijd veel verbeterd. Op een keer kwam er een meisje op de Zondagschool zonder hoed op en werd door de leider weggestuurd. Zonder hoed mocht niet! Wat zijn de tijden veranderd!!!

Nog iets over de Kerk Zitplaatsen werden verhuurd, niet allemaal want er waren ook vrije plaatsen, ongeveer 100, de meeste onder de galerij. De eerste week (zaterdag) in januari ging de omroeper de gemeente rond en maakte bekend: "Publieke verhuring van zitplaatsen in de Hervormde Kerk". Een onbijbels gebruik! Wat veel teleurstelling en wrevel wekte.

Ongeveer 35 of 40 jaar geleden kreeg de Zondagschool meer belangstelling, we waren begonnen met Kerstliederen. Hadden we wat teveel programma's besteld voor de kinderen, dan werd er besloten deze bij de viering van te voren te verkopen voor 10 cent omdat de kas het zo nodig had. In de pauze kwam er een kerkvoogd die zei dat mochten jullie niet doen in de Kerk. Toen hebben we gezegd: "Wat de Kerkvoogden doen de eerste zaterdag in januari is veel erger". Het antwoord was, ja maar dat is altijd zo geweest! Op aandringen van de notabelen hebben we toen de verloting van de zitplaatsen gekregen. Later werd dat toewijzing en nu zijn het gelukkig vrije zitplaatsen.
Oudejaarsavond was doorgaans een goede opkomst in de Kerk. Vele vooraanstaande liberalen kwamen Zondags bijna nooit. Maar die avond wel. Eind goed al goed was onder hen het spreekwoord. Burgemeester Van Eeten heeft het lang volgehouden op oudejaarsavond, in officiële ambtskleding. Vanzelf had de burgemeester veel bekijks.

Diaconie Met een begrafenis was het de gewoonte, dat er een diaken met de collectezak bij het kerkhof was om een collecte te houden. Gelukkig verleden tijd. Nieuwjaarsavond waren de diakenen in de Kerkkamer en konden allen die behoefte hadden een gift ontvangen van 100 cent, 150 cent of 200 cent. Meer was er niet beschikbaar. Helaas gingen er ook enkelen met hun gift naar de herberg en werd ze verteerd.

Droevige toestanden! Gelukkig zijn ze afgeschaft. Met de armoede was het droevig gesteld. Bij strenge winters of andere moeilijke weersomstandigheden was er veel werkloosheid. Ik kan me nog herinneren, dat er op de Zederik een ijsfeest was. Een punt in het programma was piksleden voor oudere mannen. De mannen moesten ongeveer 100 meter met de pikken de slee voortbewegen en vervolgens door een ton kruipen en daarna weer op de slee en verder. Het gevolg was natuurlijk, dat er dikwijls een oudje een heel eind wegrolde in de ton en niet meer op de slee kon komen. Natuurlijk tot groot vermaak van de goedgeklede en weldoorvoede heren van het ijsclubbestuur.
Volgens overlevering was het in de vorige eeuw wel eens gebeurd dat oude mensen een wedstrijd hadden in hardlopen in de Paramasiebaan. Prijzen een paar pond bonen of erwten. Het burgerlijk armbestuur was ook vreselijk, f. 1.50 per week, voor grote gezinnen f. 2.50. Iemand heeft me verteld: *"Hij moest zaterdags 1 gulden halen bij de armmeester. Deze had gewoonlijk een gevulde beurs met guldens en rijksdaalders. Op een keer haalde de armmeester een rijksdaalder uit zijn beurs en vroeg aan de jongen: Wil je die hebben? Graag zei die jongen. Dat zou je wel willen zei de armmeester en stuurde de jongen weer met een gulden weg".*
Als er ijsfeest was mochten wij naar de Zederik. We kregen van moeder 4 of 5 cent mee om een oliebol en een kopje anijsmelk te kopen. Op het ijs stonden er mensen achter een rietscherm. Die bakten op een oud fornuis oliebollen, en kookten er anijsmelk.

Geneesmiddelen Als een jongen in de vinger gesneden had, dan werd een stukje van een purperen tabakszak geknipt en er om gedaan. Was er een zweer, dan gebruikte men daarvoor een lelieblaadje, liefst van de witte lelie. Ook werd weleens een jong rood koolblaadje gebruikt. Voor brandwonden was de tweede bast van een lindenboom, en dan gekookt en een zalfje van gemaakt. Een probaat middel.

Drieka van Kekem in de Nieuwstraat was het bekende adres waar de zalf te krijgen was. Voor hoofdpijn gebruikte men ook wel een halve aardappel.

Brandweer Eens in het jaar werd de brandspuit geprobeerd. Het personeel bestond uit een commandant en enkele spuiters, mensen die de slangen moesten nazien, pompiers en waterscheppers. Ik ben nog waterschepper geweest. Het water moest met emmers uit de sloot gehaald worden en dan in de spuit door de pompiers opgepompt. De jaarlijkse oefening was verplicht voor mensen boven de 18 jaar (loon 30 cent) Voor de jeugd was het evenals nu een groot vermaak.

Slachten Mijn moeder deed de winkel, maar vader had een groot stuk bouwland. Hield varkens en twee of drie geiten. In de herfst werd een vet varken geslacht. Dat slachten was een hele gebeurtenis. De ene dag werd het varken geslacht, de volgende dag afgehakt zoals ze dat noemden. De eerste dag moest ik de ooms en tantes gaan uitnodigen om te komen looien. Hiermede werd bedoeld schatten hoe zwaar het varken was. Dat ging natuurlijk onder het genot van een kopje koffie en een glaasje. Behoeftige mensen kwamen om de darmen van het varken vragen. Deze schrapten thuis die darmen af of er mogelijk nog iets vets aan zat. De blaas, daar maakten we een rommelpot van om mee te spelen. Dikwijls moest ik mee helpen om hoofdkaas of zult te hakken. De kop van het varken werd in stukken gehakt en dat werd gekookt. Dan moest het verder met een hakmes fijn gehakt worden. Een vervelend werk, toch deed ik het graag, want je kon er nogal eens van proeven. Worst werd ook zelf gemaakt. Als de gemaakte worsten gekookt waren werden ze op een rekje bij de schoorsteen gehangen. Was het varken soms te vroeg in de herfst verorberd, dan werd er wel eens een geit geslacht.

Eten Volwassen personen aten voor de middag twee maal een boterham. Om 12 uur de gewone middagkost en om 5 uur weer boterhammen. 's-Avonds, voor we naar bed gingen, gebakken aardappelen en pap toe. Zaterdagsavonds iets extra: gruttenbrij met stroop. In de week was rijst, meelpap of gruttenmeelpap. Deze pappen moesten aanhoudend geroerd worden. Dat was ook wel eens mijn werk. Omdat ik nog al graag las werd er onder het pap roeren dikwijls gelezen en natuurlijk het roeren vergeten. Dat gaf vanzelf nog wel eens een oorvijg. Gevolg daarvan was dat er nogal eens te hard geroerd werd. Wat weer standje of zo iets tot gevolg had.

In de lente waren de aardappelen niet zo goed houdbaar als nu. Ze ontkiemden, kregen lange staarten, wat tot gevolg had, dat het in juni wel eens krap was. Dan aten we nogal eens rijstebrij met krenten en rozijnen of koek in de pot.

Snoep Bij de koffie kregen we een mop, zwarte of citroene of zoute. Mop noemden ze in Langerak kussentjes en op Lexmond Ballen. In Zeeland babbelaars. Zondagmiddag bij de thee een dominoklontje. Die waren wit en rossige kleur gevuld met likeur. Een latere klant van me, een oude vrouw in Langerak noemde ze domineesklompjes. Bij de koffie een koekje, die we meestal van de bakker kregen. Roomgebak was overbodig. Brood: Tarwebrood vierponders kosten 20, 21 of 22 cent. Krentenbrood alleen met Pasen.

Brandstoffen Alleen stukkolen, waar veel gruis bij was. Die moesten dus nat gemaakt worden. Eierkolen bestonden nog niet. Gevolg van de natte kolen was, dat er met het opscheppen nogal eens een spat op de kachelvoet viel. Als er te weinig vuur in de kachel was ging deze uit en moest weer opnieuw aangemaakt worden. Verder turf voor verwarming. Een turfkooltje in een test, dan in de stoof voor voetverwarming. Stukkolen kosten 65 per mand (1 HL), turf 30, 32 en een half, 35 per honderd. Sommigen bestelden als wintervoorraad een hoed kolen = 18 mud.

Nog meer eten Oom Gerard Terlouw bracht voor moeder in de zomer 5 pond weiboter mee voor f.1,45 dus 29 cent per pond. Kaas kostte ongeveer 20 cent per pond. Oude kaas in de winter 25 cent per pond.

Vakantie hadden we 14 dagen in augustus. Omdat vader bouwland had verbouwde hij ook veel bonen voor de inmaak in zout. De bonen waren ongeveer augustus rijp voor de inmaak. Dan moesten we in de vakantie mee bonen plukken en deze later bij de klanten brengen. Dat ging niet per kilo, maar per honderd. Dus tellen. De prijs was 3 en een half, 4 à 5 cent per honderd. De klanten hadden er soms 3, 4 of 5 duizend nodig. Dat tellen ging nogal eens met moeite, we kregen wel eens woorden. Het gevolg was, over tellen.

Reizen Soms mochten we wel eens een paar dagen uit. Dan gingen we lopend naar Nieuwland, daar woonde oom Samuel. We konden er slootje springen, schuitje varen en vissen in de Vliet. Na een paar dagen liepen we weer naar huis (afstand 9 km), dankbaar na zoveel genoten te hebben. 's-Winters mocht ik een dag met vader mee naar oom Klaas op Noordeloos. Lopen door Broek bij A. Verhoef het land af door de weilanden langs de Vliet, dat was een half uur korter als over Meerkerk.

En dan een keer naar Gorinchem met de trekschuit. Dan gingen we inkopen in Gorcum. Jan van der Ham had een trekschuit, van Sluis de Zederik uit naar het Merwedekanaal. De dienst was maandag. Het was een beurtdienst, dus van alles werd vervoerd, ook varkens. 's-Maandags was het varkensmarkt. Het gebeurde wel eens dat de schipper wist dat er op Meerkerk veel te laden was. Dan werd de schuit zaterdag al op Meerkerk gebracht. En moesten reizigers van Ameide eerst 's-maandagsmorgens naar Meerkerk lopen, vervolgens van Meerkerk de schuit. In de kajuit konden zo ongeveer 20 mensen zitten niet op kussens maar op ruwe banken. In de roef werden de gebeurtenissen van de week verhan-

deld. Was het mooi weer dan kon het luik van de roef open. Bij regenweer was het in de roef bedompt, want er werden heel veel pijpen tabak uitgerookt. Reizen kosten niet veel. Er was een bootdienst op de Lek van Kuilenburg (nu Culemborg) naar Rotterdam. Van Ameide naar Rotterdam waren ongeveer 25 aanlegstations en de reis duurde 3 à 4 uur. De kosten waren 25 cent voor 2e klas en 40 cent voor 1e klas, maar daarvoor zat men dan ook in de salon en op kussens.

Politie We hadden een veldwachter (Diender) verder een nachtwaker. Deze ging van 11 uur 's-avonds tot 4 uur 's-morgens de gemeente rond, met een grote houten klepper. Om 11 uur: *'11 uur heeft de klok'* en vervolgens zo door tot 4 uur toe. Zogenaamd voor de veiligheid, maar of het veel hielp is de vraag. Deze nachtwaker moest steeds in de herfst en winter de straatlantaarns aansteken. Met volle maan geen licht opsteken. De laatste lantaarns waren op Sluis, voor in de Zouwendijk. Op de gracht, waar tegenwoordig Terlouw woont, in de Molenstraat was de laatste bij Verheij en op de Achterweg bij Kool. Tevens deed de nachtwaker dienst als hulppolitie. Dat was vooral nodig met de markt en kermis. In gewone tijden was er soms een dronken landloper, op andere tijden vechtende of dronken lieden. Onder de toren was de gevangenis met als bedekking een bos stro. Deze cel bestaat nog. Waren er meerdere gevangenen dan was er nog de kelder van het gemeentehuis en een cel boven in het stadhuis. Op een keer was er een koloniaal thuisgekomen. Die had 's-avonds met zijn vrienden flink gedronken en toen de straat op. Het eind van het feest was dat hij in de cel onder de toren aanlandde. De muren van de toren hadden bij de cel een slecht plek. Dat hebben zijn vrienden geweten en 's nachts een gat in de muur gemaakt. Dus 's-morgens was de vogel gevlogen.

Plaatselijke veldwachter Rijer van Beek (1930).

Winkel Mijn moeder had altijd een zwart geverfd plankje en een stuk krijt op de toonbank. Ze rekende met Romeinse cijfers X, V, O, en I. Papieren zakken plakten de winkeliers zelf. Heb ik zelf ook nog gedaan.
Zakkenplakken was werk voor de gevangenis. Veel grotere klanten brachten voor rijst, meel, grutten en peulvruchten zelf een zakje mee. Zeep werd vaak in een klomp gedaan waar de kap af was. Grutten, meel, en peulvruchten werden per kop verkocht (1 L) aardappels per vijf kop (5 L) Bij meelsoorten werd een strijkstok gebruikt, om de kop glad te strijken.

Hier een aantal rijzen waar ik zelf voor verkocht heb. Prima rijst, 10 cent per pond, 47 en een half per 5 pond. Koffie in soorten van 32 tot 50 cent per pond. Thee voor 12, 14 tot 20 cent per ons. Groene en gele zeep, de 1ste soort 10 cent, tweede soort voor 8 cent per pond. Stroop de 1ste soort 14 cent, de 2de soort 12 cent per pond, bij 5 pond nog iets lager. Gebakken werd er met raapolie, gegoede klanten gebruikten slaolie. Voor de olie moest een fles meegebracht worden.
Bij oudere mensen werd voor verlichting 's nachts patentolie gebruikt. Patentolie werd in een glas gedaan, drijvertje op de olie, deze werd aangestoken en klaar was de verlichting!
In het begin van deze eeuw gebeurde het dikwijls, dat er een klant kwam om een half ons koffie of een ons suiker. We verkochten ook garen, band en sajet. Handgaren kostte 7 cent per klosje, machinegaren (Brinks) 14 cent en een goedkoper merk 12 cent. Sajet werd verkocht aan knotten van 100 gram = 2 strengen van 50 gram. Gewone sajet voor daagse kousen, meestal zwart of ook wel blauw kostte 18 à 20 cent per 100 gram. Per pond 5 cent goedkoper. Zondagse kousen werden gebreid van betere sajet, fijner en zachter, de prijs ongeveer 25 cent per 100 gram. Kwam er een jongen om een streng zwarte sajet dan vroeg hij: *"niet zulke donkere!!"*. Het gebeurde ook wel dat een klant vroeg om een lood (10 gram) sajet. Dit gewichtje hadden we wel in de winkel. Was het niet voorradig dan hadden 4 centen ook dezelfde wicht. Blauw en wit linnen en keperband 7 cent per stukje.
En dan niet te vergeten boorband. Hoeveel rokken de vrouwen droegen, is me niet bekend, maar wel weet ik dat er één bij was van nogal zware stof, die onder omgeboord moest worden met band. Dit was vooral nodig voor boerinnen die gingen melken. Het werd verkocht per stuk, maar meestal per el (86 cm) in de kleuren zwart, bruin, donkerrood en blauw, prijs per el 2 cent.
De prijs van Hollandse lucifers was 5 cent en van Zweedse 7 cent per pakje. Er waren ook mensen die geen lucifers gebruikten, die gebruikten zwavelstokjes. Deze werden gemaakt van hennepstelen, die waren ongeveer 2 meter lang. Werden in stukjes gebroken van 20 à 25 cm en aan bosjes gebonden, in zwavel gedoopt en dan kon daar meerdere keren de kachel mee aangemaakt worden of de pijp aangestoken. De prijs was 3 à 4 cent per bosje.
We verkochten ook touw. In de herfst was er voor de stalling bij de boeren, veel rijglijn nodig. Dat werd verkocht per vadem. Een vadem is zover men met beide armen reiken kan in de breedte. De winkel was van 's-morgens 6 uur tot 10 uur 's-avonds geopend. De klant was altijd welkom en winkelsluiting bestond niet. Verdiend werd er weinig.

Arbeid Boerenarbeiders verdienden f. 4,50 per week, plus de kost. Er waren in Ameide veel manden- en hoepelmakers, deze verdienden 6 à 7 gulden per week, sommigen nog minder. In de nazomer was er onder de mandenmakers nogal eens werkloosheid. In de lente was het veel teenschillen, waar later witte manden van gemaakt werden. Verder hout schillen, stokken griendhout wit maken, die gebruikt werden voor witte hoepels. Vrouwen en kinderen moesten meehelpen.

We hadden in het dorp vier schoenmakers en vier kleermakers. Twee kleermakers waren tevens ook

kapper en één schoenmaker was ook kapper. Met het scheren moest de klant zelf het scheerbekken met warm water in de hand houden. Inzepen deed de kapper met zijn vingers, later kwam de scheerkwast. Scheren kostte 3 cent, haar knippen 5 cent en daarvoor werd korter geknipt dan nu. Kappers, kleermakers en schoenmakers hadden nogal eens de gewoonte om 's-maandags niet veel te werken, maar wel een slokje te drinken.
Er woonde vlak bij ons een kleermaker, tevens kapper, die ook een knecht had. Deze ging op een maandag een boodschap doen in Nieuwpoort. De knecht ging mee, lopend natuurlijk. Op de terugweg zouden ze in Tienhoven de huishuur betalen. De huisbaas was boer, het gezin was net aan het maal. De boerin vroeg, eten jullie mee mannen. De knecht zei, graag want ik heb honger. De kleermaker dacht ik zal de vrouw nog wel eens nodigen. Maar de vrouw nodigde niet. Daardoor kon de kleermaker het aanzien tot allen verzadigd waren. En toen weer wandelen naar Ameide.
Metselaars hadden in de winter niet veel te doen, dan werd er niet gebouwd. Sommigen maakten in de winter hoepels en een andere maakte klompen. In de werkplaatsen, bij hoepelmakers, mandenmakers en timmerlieden, werd er 's-maandagsmorgens nogal eens een borreltje gedronken. Lappen werd dat genoemd. Dan werd een jongen gestuurd om in een flesje een maatje brandewijn of klare te halen. Kosten 18 of 20 cent. Een fles brandewijn of jenever 70 cent. Er was een timmermanswerkplaats waar drie of vier knechts werkten. Deze stuurden 's-maandagsmorgens een jongen naar de winkel, om een maatje te halen. In de winkels mocht het per fles of maatje vrij verkocht worden. De timmerlieden waren nogal dichterlijk aangelegd, ook de drie gezusters in de winkel. Deze heetten bij de voornaam Schaantje(?) Miena en Bea. De jongen die er op uitgestuurd werd heette Van de Leiden, maar had als bijnaam 'Van Spoor', want scheldnamen waren er legio. Het briefje dat de jongen meekreeg, was als volgt: *"Schaan, Mien of Bee, geef de jongen mee, een flesje vet of smeer, zoals de andere keer!*" Een van de gezusters gaf een briefje mee terug met de volgende inhoud: *"Ik zend u per Spoor, iets vets voor uw boor, Ik heb het gekregen met de eerste trein, dus het zal wel de beste zijn".*

Kersenplukken Daar waren velen verzot op. De kersen werden geplukt in een ronde witte mand met hengsel waaraan een haak die aan de ladder verbonden was. 's-Morgens om zes uur begon de arbeid, Ongeveer in een uur kon een goede plukker de mand vol hebben. De mand werd bij de baas in de hut gebracht en de plukker kreeg een borrel. Dat ging door tot 's-avonds 7 uur. Dit was niet bedoeld als loon maar alleen toegift. Als de kersen 25 cent per pond kosten waren ze voor de meeste mensen te duur. Deze bleven wachtten tot de prijs 10 of 12 cent was.

Post We hadden in Ameide een overzetveer naar Jaarsveld. Jan de Klap was veerman, de kosten 3 cent. Dagelijks werd de post van Jaarsveld en Lopik hier op het kantoortje bezorgd. Terug werd de post voor de overkant meegenomen. De post werd ook door een beambte in Lexmond gebracht en op Meerkerk. De post liep met een grote zak op de rug. 's-Avonds moest de post eerst naar Lexmond en vandaar naar Vianen. Werd op Lexmond de vracht te zwaar, dan kregen ze een wagentje om alles in te laden. Wat gaat het dan nu veel vlugger.

Er was ook een bootdienst van Arnhem naar Rotterdam. Deze boot mocht niet aanleggen aan de steiger van de Rederij op de Lek. Was er een passagier voor Arnhem, dan moest Jan de Klap, met de veerboot de passagier aan boord brengen. Bij ruw weer voorwaar geen pretje.
Op 25 november was het Sint Katrijn en op 5 december Sint Nicolaas. Dan mochten de koeien die nog in de wei liepen gratis gemolken worden, Een oud gebruik. Mensen die melken konden, gingen er dan natuurlijk op uit, De volgende dagen werd er veel chocolademelk gedronken.

Bijgeloof Er waren mensen die geloofden, dat als er op 1ste Kerstdag een baby geboren werd, deze baby niet in leven bleef omdat die dag te heilig was[2]. Sommige boeren geloofden dat met 1ste kerstdag om twaalf uur 's nachts alle koeien stonden uit eerbied voor die dag. 's-Winters na de geboorte van een kalfje werd de koe nog wel eens ernstig ziek en stierf. Er zijn boeren geweest die geen veearts haalden. Want de koe zou toch wel doodgaan. Deze ziekte noemden ze moerziekte. Het moest zeker moederziekte zijn.

Vrouw de Weiman woonde aan de Sluisendijk. Deze had de naam dat ze toveren kon. Werd door velen gemeden. Een raadgeving was, als je er voorbij liep dan moest je de handen gesloten met de duim goed tussen de vingers houden, dan gebeurde er niets. Pure onzin. Deze dingen van bijgeloof hebben we zelf meegemaakt.

Baby's Toen Jannie geboren werd, was het de gewoonte dat de baby maar twee keer per dag werd gereinigd, alleen 's-morgens en 's-avonds. Goed stevig ingepakt, een wollen mutsje op voor de kou, Toen mijn vrouw weer beter was deed ze het natuurlijk heel anders. De baby mocht ook niet in het licht staan. Tante Annigje de Kruik kookte voor mijn vrouw bieren-pap. Dat was zeer versterkend voor de kraamvrouw en beslist goed voor de voeding van de baby.

Langs de weg De laatste februari van het jaar 1899 ben ik voor het eerst de weg opgegaan. Begonnen met een kar met deksel. Ik was in het begin erg verlegen, maar dat is later wel verbeterd. De buurten waren Tienhoven, Achthoven, Zouwendijk en Meerkerksbroek. In het begin een kar die ik zelf duwen moest en die ook veel door bakkers gebruikt werd. Na een half jaar met een hond voor de kar. Toen ik 15 jaar was met twee honden voor de kar. Want de reizen werden groter. Dinsdag alleen met schoenen en pantoffels. De ene week naar Noordeloos, de an-

2 Klaas Verhoef is zelf op 1ste Kerstdag 1885 geboren!

dere week naar Nieuwland. Nieuwland was moeilijk, twee wegen langs de Vliet, Breezijde en Smalzijde. De Smalzijdeweg was erg smal, daar mocht je niet met de honden voor de kar. De honden moesten uitgespannen en ik moest zelf de kar duwen.

Dames- en herenschoenen kosten f. 2,90 à 3,00. Voor ik een paar schoenen verkopen kon moest er eerst gehandeld worden. Dikwijls werd 50 cent of 75 cent minder geboden en zei zo'n klant, hiernaast woont een rijker iemand als ik, dan vraag je daar maar een paar kwartjes meer. Ik ging daar niet op in, ik heb me steeds aan vaste prijzen gehouden, dus ging ik weg. Dan werd ik later teruggeroepen met de opmerking, als je ze toch niet voor minder wil verkopen, geef ze dan maar.
Een keer viste ik toch achter het net. Een paar damesschoenen van f. 2,90. Daar wilde de koopster niet meer voor geven dan f. 2,85. Want voor dat bedrag kon zij ze in Gorkum kopen. Deze vrouw ging elke maandag naar Gorkum met een hengselmand, hele ponden boter en eieren markten. Dus dan kon ze meteen de schoenen kopen voor f. 2,85. Mijn verkoop ging dus niet door,
De eerste dagen toen ik met de kar ging vroeg een klant, om een doosje glimmend smeer. Ik wist niet wat hij bedoelde. Het moest schoensmeer zijn. Een klein doosje kostte 2 cent, een grote doos 5 cent, Op een keer vroeg een vrouw om een flesje Lodderrijn, wat ik niet begreep. Het moest eau-de-cologne zijn. Hierbij wil ik mijn verhaal besluiten. Alleen nog dit. In de eerste wereldoorlog was er groot tekort aan petroleum. Toen verkochten we carbidlampjes. Dat was prachtig licht, maar het gebeurde nogal eens, dat we teveel water bij de carbid gedaan hadden. Het licht plofte uit en we zaten in het donker. Over alle belevenissen bij de klanten, zou zeker nog wel eens schrift vol te schrijven zijn. Maar voor nu genoeg! Enkele van deze voorvallen heb ik van overlevering. Maar het allergrootste deel zelf meegemaakt. Dus absoluut geen fantasie.

▲ *Klaas Verhoef voor zijn winkel met zijn dochters, vlnr.: Nel, Efi, zijn vrouw Marie Verhoef-Diepenhorst, Klaas, Janny en Annie.*

▲ ▲ *Met paard en wagen of ook als koopman-loopman bezocht Klaas Verhoef zijn clientèle heinde en verre. De foto is gemaakt in 1931. De winkel stond op de hoek van de Oudendijk en de Benedendam, waar nu het terras ligt van restaurant " 't Wapen van Ameide".*

▲ *De lege winkel (Benedendam 1) van Klaas Verhoef met de nieuwbouwwinkel (Benedendam 5) van zijn zoon Huib Verhoef.*

▲ ▲ *De winkel van Klaas Verhoef en zijn zoon Huib, die was overgenomen van de familie Stam. Het was een winkel vol galanterieën en kinderspeelgoed, Gero-artikelen en schoeisel. De foto is gemaakt in 1938.*

EXCURSIE naar KAMPEN

Zaterdag 17 september 2016 wordt er een excursie georganiseerd naar de historische stad Kampen

Programma:

09.00 uur, vertrek per luxe touringcar vanaf de Loswal
10.30 uur, ontvangst in Stedelijk Museum Kampen met koffie en Kamper Slof
11.00 uur tot 12.30 uur, bezoek aan Stedelijk Museum o.l.v. gids
12.30 uur tot 13.30 uur, lunch in de Gouden zaal van het Museum
13.30 uur tot 15.30 uur, stadswandeling o.l.v. stadsgids met o.a. bezoek aan monumentale Bovenkerk
15.30 uur tot 16.00 uur, koffie in horecagelegenheid
16.00 uur, vertrek richting Ameide, terug om ongeveer 17.30 uur

Wat krijgt u voor hiervoor:

- Luxe vervoer naar Kampen en terug,
- koffie met Kamper Slof,
- bezoek Stedelijk Museum Kampen o.l.v. gids,
- lunch in museum,
- stadswandeling o.l.v. stadsgids en
- koffie.

- 35 personen hebben zich al aangemeld
- Er is nog plaats voor 15 personen

U kunt zich nog opgeven bij:

Marjan de Gruyter, Voorstraat 3, 4233 EA Ameide, 0183- 609280 of
mailadres: *marjan_de_gruyter@hotmail.com*
Jory Verwolf, Paramasiebaan 4b, 4233 EX Ameide, 0183- 601749 of
mailadres: *verwo360@planet.nl*
De eigen bijdrage bedraagt € 45,00 per persoon. Reserveren vóór 15 juli zodat het definitieve aantal kan worden doorgegeven en de reis definitief kan worden vastgelegd.

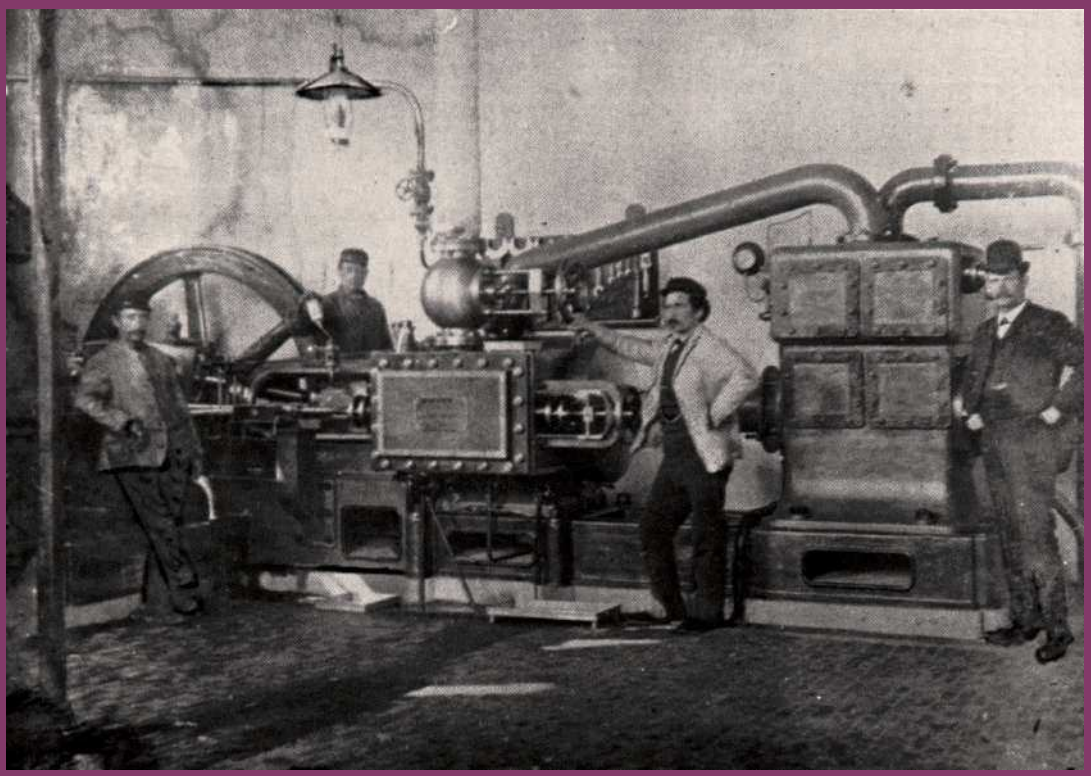

De foto toont een gedeelte van het interieur van het Rijksstoomgemaal te Sluis. Achter de machine (bouwjaar 1890) staat stoker Hoogland; tweede van rechts is machinist De Hoon.